

**TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIK
SEKTÖRLERİNİN REKABET YAPISI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Kemalettin METİN

Eskişehir-1999

55-68

7

**TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIK SEKTÖRLERİNİN
REKABET YAPISI**

Kemaleddin METİN

**Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Doç.Dr.İlyas ŞIKLAR**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ocak 1999**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIK SEKTÖRLERİNİN REKABET YAPISI

Kemaleddin METİN
İktisat Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Danışman: Doç.Dr.İlyas ŞIKLAR

21. yüzyıla girilirken mali sistemin önemi artık tartışılmaz bir gerçektir. Bankacılık sektörü ise mali sistemin en önemli parçasını oluşturmaktadır.

Mali sistemin genel yapısı ve Türk bankacılık sektörünün gelişimi birinci bölümde incelenmeye çalışılmıştır. 1847'de İstanbul Bankası'nın kuruluşu ile başlayan Türk bankacılık serüveninin genel bir ifade ile dünyadaki gelişmelere göre bir seyir izlediğini söyleyebiliriz. Özellikle 1980 yılı Türk bankacılığı için bir dönüm noktasıdır. Bu dönemden sonra Türk bankacılığı gelişmeleri daha yakından izlemeye ve takip etmeye başlamıştır. İkinci bölümde ise Avrupa bankacılık sektörü incelenmiştir. Birliğe üye ülkelerde değişik şekillerde bankacılık faaliyeti gösteren pek çok banka tipi vardır. Bu nedenle düzenlemelerde banka yerine kredi kurumları terimini tercih etmektedirler. AB'de kredi kurumları, mevduat kabul edip, bunları girişimcilere, kamu otoriteleri ve tüketicilere kredi olarak sunan, sermaye işlerine ilişkin hizmetlerle sigortacılık gibi diğer hizmetleri de sunan kurumlardır. Üçüncü bölümde AB'ye girmeyi hedefleyen Türkiye bankacılık sektörü ile AB bankacılık sektörü karşılaştırılmaktadır.

Sonuç olarak Türk bankacılık sektörü, AB bankacılık sektörü karşısında sermaye ve kullanılan enstrümanlar açısından zayıf olmakla birlikte, mevzuat ve yetişmiş personel açısından AB'ye en uyumlu ve hızla gelişen bir sektördür diyebiliriz.

ABSTRACT

The importance of the financial system poses an indisputable reality at the dawn of the 21st century. Banking sector, inter alia, constitutes the most important part of the financial system.

The general structure of the monetary system and the development of the Turkish Banking Industry is scanned in the first section. With a general statement we can say that, the Turkish Banking adventure which had begun with the establishment of the Istanbul Bank in 1847, has followed a parallel route by the global developments. Especially the year 1980 is a point of change for the Turkish Banking Industry. After this point, Turkish Banking Industry has begun to pursue and follow the developments of the Global Banking Industry from a closer distance. In the second section, the European Banking Industry is scanned. There are lots of types of banks which all operate in different ways. For this reason, they prefer using the word "Crediting" instead of "Banking" in the EC creditor corporations are corporations that accept cash and serve this out to the private industry, public authorities and consumers as credits, and operate as insurance companies, at the same time. In the third section, the Turkish Banking Industry which aims to join the EC and the EC Banking Industry is compared.

As a result, the Turkish Banking Industry seeming weak when compared to the EC Banking Industry in terms of the instruments used and the capital, with its qualified staff and legal formation, it is the most adaptable industry to the EC and sure, the fastest developing one.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.İlyas ŞIKLAR
Üye : Yrd.Doç.Dr.Erol KUTLU
Üye : Yrd.Doç.Dr.Kemal BİÇERLİ

Kemalettin METİN'in "Türk ve Avrupa Birliği Bankacılık Sektörlerinin Rekabet Yapısı" başlıklı tezi 15 Nisan 1999 tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat (İktisat Politikası) Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir

ÖNSÖZ

Globalleşen dünyada Türkiye'nin hakettiği yeri alabilmesi için rekabet ortamına girmesi kaçınılmazdır. Sektörel bazda bakıldığında ise Türk bankacılık sektörünün öncü sektörlerden birisi olması kaçınılmazdır.

Bugüne kadarki çalışmalarım da daima beni destekleyen annem, babam ve ağabeylerime çok şey borçluyum. Ayrıca Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürü, değerli ağabeyim Sayın **Mehmet Akif ERSİN**'e, Hazine Müsteşarlığı Kambiyo Daire Başkanı, değerli büyüğüm Sayın **Zehra KIRLIDOĞ**'a, Başbakanlık DPT mensubu, çok kıymetli ağabeyim Sayın **Hüseyin Avni METİN**'e, DPT mensubu, değerli ağabeylerim Sayın **Aydın TARHAN** ve Sayın **Şakir DİLSİZ**'e, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Sayın **Hasan AKIN**'a teşekkürü borç bilirim.

Üniversite öğrenimimin ilk yıllarından itibaren olağanüstü destek, yardım ve ilgisini esirgemeyen, beni çok kıymetli fikirleriyle aydınlatan, değerli bilim adamı, danışman hocam, Sayın **Doç. Dr. İlyas ŞIKLAR**'a olan borcumu asla ödeyemeyeceğim. Özellikle tez çalışmam sırasındaki anlayışı, hoşgörüsü ve büyük katkıları dolayısıyla kendilerine minnet ve şükran duygularımı ifade etmek isterim...

Kemaleddin Metin

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iii
DEĞERLENDİRME KURULU VE VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
TABLolar SAYFASI	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

TÜRKİYE'DE MALİ SİSTEMİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1. TÜRKİYE'DE MALİ SİSTEMİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	3
1.1. Mali Sistem ve Kurumsal Bileşimi	3
1.1.1. Mali Sistem ve Mali Piyasalar	3
1.1.2. Mali Piyasaların Sınıflandırılması.....	4
1.1.3. Mali Sistemin Kurumsal Bileşimi ve Ekonomik İşlevleri.....	6
1.2. Türkiye'de Mali Piyasalar	
1.2.1. Türkiye'de Mali Piyasaların Sınıflandırılması ve Bankacılık Sektörünün Bu Bütün İçindeki Yeri	8
2. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ	10
2.1. Türkiye'de Bankacılık Kesiminin Tarihsel Gelişimi.....	10
2.1.1. Cumhuriyetin İlanı Öncesi Dönem	10
2.1.2. 1923-1938 Dönemi	11
2.1.3. 1939-1962 Dönemi	13
2.1.4. 1963-1980 Dönemi	16
2.2. Türkiye'de Merkez Bankacılığı ve TCMB'nin Görev ve Yetkileri	20
2.3. 1980 Sonrası Dönem	23

2.3.1. Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı.....	23
2.3.2. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Yapısal Değişim	26
2.3.3. Türk Bankacılık Sektörünün AB Bankacılık Sektörüne Uyumu İçin Getirilen Düzenlemeler	30
2.4. Avrupa Birliği'nce Belirlenen Kriterler Açısından Türkiye'nin Değerlendirilmesi.....	33
2.5. Türk Bankacılık Sektörünün Bugünkü Durumu	36
2.5.1. Genel Değerlendirme	36

BÖLÜM II

AVRUPA BİRLİĞİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ

1. AVRUPA BİRLİĞİNDE MALİ ENTEGRASYON YÖNÜNDE ÇALIŞMALAR	41
1.1. Tek Pazar Öncesi Yapılan Çalışmalar	41
1.2. Avrupa Tek Pazarı ve Ekonomik Parasal Birlik.....	41
1.3. Avrupa Birliği Ülkelerinin Makro Ekonomik Kriterler Açısından Değerlendirilmesi	43
2. AVRUPA BİRLİĞİNDE TEK MALİ PAZARIN OLUŞTURULMASINA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER....	44
2.1. Sermaye Hareketleriyle İlgili Düzenlemeler	45
2.2. Bankacılıkla İlgili Düzenlemeler	47
2.2.1. Tek Pazar Sürecinde Getirilen Düzenlemeler	47
2.2.1.1. Genel Bankacılığa İlişkin Getirilen Hükümler...	48
2.2.1.2. Banka Hesaplarına İlişkin Yönergeler	50
2.2.1.3. Gözetim ve Denetime İlişkin Yönergeler.....	51
2.2.1.4. Diğer Düzenlemeler.....	53
2.2.2. Üçüncü Ülkelerle İlişkiler	54
3. AB BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ... 55	
3.1. AB'nde Bankacılık Sektörünün Tanımı.....	55
3.2. Bazı AB Ülkeleri Bankacılık Sektörlerinin Özellikleri..	57

3.2.1. Almanya'da Bankacılık Sektörü	57
3.2.2. Fransa'da Bankacılık Sektörü	59
3.2.3. Lüksemburg'da Bankacılık Sektörü	60
3.2.4. Yunanistan'da Bankacılık Sektörü	61
3.2.5. İngiltere'de Bankacılık Sektörü	62
3.3. Avrupa Birliği'nde Yer Alan Bankaların Tek Pazar'a Hazırlanmak İçin Geliştirdikleri Stratejiler.....	63
4. AB'NDE BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN TEMEL GÖSTERGELER	65

BÖLÜM III

TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIK SEKTÖRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI-REKABET EDEBİLME GÜCÜ VE GB SONRASI TÜRK BANKA SEKTÖRÜ

1.TÜRK VE AB BANKACILIK SEKTÖRÜ KARŞILAŞTIRMASI VE TÜRK BANKALARININ REKABET GÜCÜ.....	69
1.1. Kamu-Özel Kesim Ayrımı	69
1.2. Perakende ve Toptan Bankacılık	70
1.3. Ölçek Büyüklüğü	71
1.4. Bankacılık Sektöründe Karlılık.....	71
1.5. Bankacılık Sektöründe Verimlilik	72
1.6. Mevduat Karşılık ve Vergi Oranları	73
2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ÇALIŞMA KOŞULLARI SORUNLARI	74
2.1. Kaynakların Maliyetinin Yüksek Oluşu	74
2.2. Kamu Payının Ağırlığından Kaynaklanan Haksız Rekabet Koşulları	75
2.3. Ekonomik Gelişmelerin İstikrarsızlığından Kaynaklanan Sorunlar	76
2.4. Hızlı Teknolojik Gelişmeye Bağlı Sorunlar	77
2.5. Sermaye Yetersizliği Sorunu	78
2.6. GB'nin Türk Bankacılık Sektörü üzerine Muhtemel Etkileri	79
SONUÇ	81
EKLER	84
KAYNAKÇA	86

TABLolar SAYFASI

Tablo 1: Türkiye Ekonomisi'nde Bazı Temel Göstergeler.....	35
Tablo 2: Grupların Sektör Aktif Payları.....	36
Tablo 3: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar.....	38
Tablo 4: Bankacılık Sektöründe Şube Sayısı.....	39
Tablo 5: Bankacılık Sektöründe Çalışanlar.....	40
Tablo 6: AB Ülkelerine Ait Temel Göstergeler.....	43
Tablo 7: AB'deki Banka, Şube ve Personel Sayıları.....	66
Tablo 8: Bazı Ülkelerde Bankaların Yarattığı Değer ve GSMH İçindeki Payı.....	67
Tablo 9: Konsantrasyon Endeksi.....	68
Tablo 10: Türk ve AB Ülkeleri Karlılık Oranları.....	71
Tablo 11: Türk ve AB Ülkeleri Verimlilik Oranları.....	73
Tablo 12: Türkiye ve AB Ülkelerinde Uygulanan Karşılık ve Vergi Oranları.....	73

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde istikrarlı kalkınmanın temel koşullarından biri, verimli ve sağlıklı çalışan kurumlara sahip bir finansal yapının gelişmiş ve iyi örgütlenmiş olmasıdır. Bu yapı oluşmadığı takdirde ekonomik istikrarsızlık kaçınılmazdır. Dengesiz gelir dağılımı, artan fiyat istikrarsızlığı ve bunlarla mücadelenin zorlaşması, uluslararası rekabet imkanlarının daralmasına, tasarrufların verimsiz alanlara kanalize olmasına yol açacaktır. Kısa vadeli spekülasyon amaçları taşıyan ekonomik faaliyetler, tasarrufların yatırımlara düşük maliyetle kanalize edilmesini önlemektedir.

Türk bankacılık sektörü, Türkiye'deki finansal sistemin gelişmesine en önemli katkıyı sağlamıştır. Uzun vadeli kredi ve sermaye kaynağı olarak ekonomiye yön vermesi gereken sermaye piyasası -çeşitli nedenlerle kendisinden beklenen bu görevi tam olarak yerine getirememiştir. Bu nedenle Türk bankacılık sektörü kendisinden beklenen kısa vadeli fon transferinin yanı sıra, orta ve uzun vadeli fon transferi görevini de büyük oranda üstlenmiştir. Tüm bunlar, bankacılık sektörünün mali fonksiyonlarını yerine getirmesini zorlaştırdığı gibi, finansal sistemin gelişmesine yapması gereken katkıyı da büyük ölçüde engellemiştir. Ayrıca bankacılık sektörünün dinamiklerinde içsel ve dışsal nedenlerle bazı olumsuzluklar meydana gelmiştir.

Türkiye ile AB arasında GB'nin imzalanmış olması, birçok sektörün yanı sıra bankacılık sektörünün de AB ile rekabet gücünü gündeme getirmiştir. Ancak GB sadece malların serbest dolaşımını öngördüğünden bankacılık sektörü GB'nin kapsamı dışındadır. Diğer yandan, sektörün ekonomi içindeki ağırlığı düşünüldüğünde, GB'nin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri dolaylı da olsa önem arz etmektedir. GB sonrası AB ile Türkiye arasındaki dış ticaret tamamen serbest hale gelmiş, bu durum Türk bankalarının sistemi çok iyi tanımlarını zorunlu hale getirmiştir.

GB anlaşmasının ardından taraflar arasında daha ileri bir aşamada hizmetlerin sunumu konusunda da anlaşma sağlanması halinde Türk ve AB bankacılık sektörleri doğrudan rekabete açık olacak ve Türkiye, AB'de uygulanan ortak normların tümüne uymak zorunda kalacaktır. Türkiye bu konuda bankacılık mevzuatını AB mevzuatına uyumlaştırma yönünde önemli çalışmalar yapmaktadır. Rekabet düzenine uyum yönünde bankacılık sektörü en sorunsuz sektördür. Bununla birlikte ekonominin genel yapısı

düşünüldüğünde Türk ekonomisinin içinde bulunduğu istikrarsız ortam Türk bankacılık sektörünün AB karşısındaki rekabet gücünü önemli ölçüde azaltmaktadır.

Ekonomik açıdan istikrara kavuşmuş, sektörlerinin tümünü rekabete açıp AB standartlarını tutturmuş bir Türkiye'nin, AB'nin tam üyesi olması son derece doğal bir gelişme olacaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde mali sistemin genel yapısı ve Türk bankacılık sektörünün gelişiminin yanı sıra, yasal ve kurumsal düzenlemelere değinilmiş ve önemi nedeniyle 1980 sonrası gelişmeler ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Türk bankacılık sektörü incelendikten sonra ikinci bölümde AB bankacılık sektörü işlenmeye çalışılmıştır.

Son olarak sektörlerin karşılaştırılması yapılmış ve rekabet edebilme güçleri incelenmiştir.

BÖLÜM I

TÜRKİYE'DE MALİ SİSTEMİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1. TÜRKİYE'DE MALİ SİSTEMİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

1.1. Mali Sistem ve Kurumsal Bileşimi

1.1.1. Mali Sistem ve Mali Piyasalar

Yatırım ve tasarruf kararlarının farklı birimler tarafından verildiği piyasa çözümüne dayalı bir ekonomide, tasarrufların yatırımlara aktarılması işlevi mali sistem aracılığıyla gerçekleşmektedir¹. Mali sistem ise;

- i. Katılımcılar (Participants)
- ii. Menkul Kıymetler (Securities)
- iii. Piyasalar (Markets)
- iv. Ticari Düzenleme ve Kurallar (Trading Arrangements and Regulations)

dan oluşmaktadır².

Fon fazlası olanlarla, fon açığı olan iktisadi birimlerin karşılaşmalarını sağlamak, bu birimler arasında fon akışını gerçekleştirmek amacıyla kurulan mali kurumların oluşturduğu ve genellikle bir mali hakkı temsil eden araçların alınıp satıldığı piyasalar "Mali Piyasalar" dır³.

Ekonomideki borç-alacak ve mülkiyet ilişkilerini yansıtan mali araçlar, fazla veren kesimlerin fonlarını, açık veren kesimlerin kullanımlarına

¹Yılmaz AKYÜZ; " Faiz ve Enflasyon". *Yapıt Dergisi*, S. 6, 1984 . İstanbul. s. 15

²David BLAKE; *Financial Market Analysis*. Mc Graw Hill, 1990. London. s. 3

³Serdar ŞAHİNKAYA; *Mali Piyasalar-Yatırımlar ve Yatırımların Finansmanında Mali Piyasalar: 1980-1987 Dönemi Türkiye Örneği*. TKB Uzmanlık Tezi, 1989. Ankara., s. 4

aktarılmasını sağlamakta, bu aktarımlar, doğrudan fon sahipleri ile kullanıcılar arasında, dolaysız ya da birincil araçların el değiştirmesi yoluyla yürütülebildiği gibi, mali kurumların kaynak kullanım aşamaları arasındaki aracılığı yoluyla da gerçekleştirilebilmekte ve aracı kurumların yarattıkları dolaylı varlıklar, bu aktarmanın araçları olmaktadır⁴.

Yani fon aktarımı iki yolla sağlanmaktadır. Bunlardan ilki, fon arzedenerlerin bir aracı kuruma bunları vermeleri, aracı kurumların da bunları kullanmak isteyenleri arayıp bulmalarıdır. Bu yaklaşıma "**dolaylı finansman**" denilmektedir. Sözkonusu yaklaşımda aracı kurum, piyasanın her iki tarafında yer alan birimlerle ayrı ayrı işlemler yapmakta, fon isteyenler açısından arzedenerlerin, ya da talep edenlerin koşulları ayrı ayrı önem taşımamaktadır.

İkinci yaklaşım olan "**doğrudan finansman**" da ise, fon talep edenler bu istemlerini ifade eden bir belge karşılığında fon arzedenerlerden kaynak sağlamaktadırlar. Bu durumda kaynak aktarımı bir tek anlaşma ile gerçekleşmektedir. Dolaylı finansman yönteminde mali araçlar, mevduat ve kredi iken, dolaysız finansmanda, şirketlerin ihraç ettiği ve yatırımcıların satın aldığı tahvil, hisse senedi, finansman bonusu gibi araçlardır. Mali kurumlar bu piyasalarda tarafların istedikleri büyüklük, vade, risk ve ek getiri gibi unsurları dikkate alarak fon akışını sağlarlar⁵.

1.1.2. Mali Piyasaların Sınıflandırılması

Reel ve parasal işlemler, değişik işlemlere sahip olmakla birlikte eşanlı ve karmaşık bir bütünün bağımlı parçaları halinde gerçekleşmektedir. Sözkonusu karmaşıklığı analitik düzeyde aşabilmek için çağdaş iktisat teorisi tarafından bir sınırlandırma getirilmiştir.

Reel kesim, temelde yatırım, üretim ve değişim işlemlerinin oluştuğu kesimdir. Reel kesim kendi içinde kamu kesimi, özel kesim ve dış alem olarak sınıflandırılabilir. Kamu kesimi kendi içinde genel ve katma bütçeli idareler ile yerel yönetimler ve kamu iktisadi teşebbüslerini içeren iki gruba ayrılmaktadır. Özel kesim şirketler ve hanehalkı olmak üzere iki grupta toplanabilir. Mali kesim ise, sağladıkları aracın ödeme aracı olarak kullanılıp kullanılmamasına göre parasal sistem ve parasal olmayan mali kuruluşları içeren iki gruba ayrılabilir. Parasal sistemde, ekonomide para üreten ve parasal işlemlerin

⁴AKYÜZ; A.g.e., s. 47

⁵AKYÜZ, A.g.e., s. 53-54

gerçekleştirildiği merkez bankası ve diğer mevduat bankaları yer almaktadır. Parasal olmayan mali kuruluşlar arasında ise, mevduat toplamayan özel amaçlı bankalar, sosyal güvenlik kuruluşları ve sigorta şirketleri gibi ekonomide fon yaratan kurumlar bulunmaktadır⁶.

Bu konudaki diğer sınıflandırmada ise mali kurumlar, pazarlamacı kurumlar ve mali araçlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan pazarlamacı kurumlar, fon arzedenerler ve fon talep edenlerin finansal değişimde kullanılmak üzere ihraç ettikleri mali araçların dolaysız olarak kullanımına aracılık eden, sermaye piyasası içinde çalışan ve işlemleri dolaysız nitelikteki mali araçlar üzerinde yoğunlaşan broker, dealer ve yatırım ortaklıklarıdır. Büyük bölümü mevduat ve ticari bankalardan oluşan mali araçlar ise, fon akımını gerçekleştiren ikinci bir alternatif kanaldır. Bu kanal içinde fonlar, fon arzedenerlerden fon kullanıcılarına doğru dolaylı mali araçlar yardımıyla aktarılmaktadır⁷.

Genel kabul görmüş bir sınıflandırmaya göre mali piyasalar,

i. Borç ve Pay Senedi (Ortaklık) Piyasaları: Bu piyasadandan fon elde etmenin iki yolu vardır. Birincisi tahvil ya da ipotekli borç senedi gibi borç aracı ihracı, ikincisi pay senedi ihracıdır.

ii. Birincil ve İkincil Piyasalar: Birincil piyasa yeni çıkarılmış tahvil, pay senedi gibi bir menkul kıymetin şirketler ya da hükümet tarafından ilk alıcılara satıldığı bir piyasadır. İkincil piyasa, daha önce çıkartılmış bir menkul kıymetin alınıp satıldığı bir piyasadır.

iii. Borç ve Tezgah Üstü (Over the Counter) Piyasalar: İkincil piyasalar iki şekilde organize edilebilir. Birincisi borsa oluşturarak merkezi bir yerde menkul kıymet alıcıları ve satıcıları (ya da onların ajanları-brokerları) karşılaştırır. İkincisi bir tezgah üstü bir piyasaya sahip olmaktır.

iv. Para ve Sermaye Piyasaları: Alınıp satılan fonların vadesi esas alınarak (a) kısa vadeli (genellikle bir yılın altında) fonların aktarıldığı para

⁶Taner BERKSOY-S. DOĞRUEL; **Kamu İç Borçlanmasının Kamu Dışı Kesimler İçin Kullanılabilir Kaynaklar Üzerindeki Etkisi**. İTO Yayını, 1988. İstanbul. s. 3

⁷Mustafa ÇIKRIKÇI; **Türk Bankacılık Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme**. M.P.M. Yayınları, no:24,1990. Ankara. s. 41

piyasası ve (b) orta ve uzun vadeli fonların aktarıldığı sermaye piyasası şeklinde sınıflandırılabilir. Para piyasası genellikle sanayi ve ticarete dayalı işletmelerin kısa vadeli işletme sermayesi ile kamu kesiminin kısa vadeli fon gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir. Sermaye piyasası ise, gerek kamu, gerekse özel kesimin uzun vadeli yatırımlarına finansman sağlamada başvurdukları bir piyasadır. Ayrıca, bu sınıflandırmaya ilave üçüncü bir piyasa olarak, kısa vadeli dolaylı finansmana yönelik kredi piyasası da düşünülebilir. Günümüzde birçok mali yenilik, farklı vadeli fon arz ve talebini karşılamak amacıyla yönelmekte, dolayısıyla piyasalar arasındaki vade ayrımı kolaylıkla yapılamamaktadır⁸. Zira son zamanlarda da gerek akademik araştırmalarda gerek sistemi düzenleyici kurumların işlev ve yetkilerinin belirlenmesinde mali piyasaları, vadelerine göre ayırmayan daha bütüncül bir yaklaşım hakim olmaya başlamıştır.

1.1.3. Mali Sistemin Kurumsal Bileşimi ve Ekonomik İşlevleri

Mali sistemin gerek araçlar ve gerekse kurumsal olarak bileşimini etkileyen temel unsur, reel ve mali sektörlerin mali piyasalara hangi yollardan katıldıklarıdır⁹. Mali sistemde, reel kesimde fazla veren birimlerin fonlarını açık veren birimlerin kullanımına sunma şeklindeki temel işlevini yerine getirmek üzere yer alan çeşitli mali kurumlar, sistemin kurumsal bileşimini oluşturur.

Mali aracılık, "ödünç verme arzusundaki ekonomik birimlerin tasarruflarını dolaylı finansal araçlar yardımıyla toplayıp, bu yolla oluşturulan kaynakları ödünç alma arzusundaki yatırım sahiplerinin dolaysız mali araçlarına yatırarak, nihai tasarruf sahiplerinden nihai yatırım sahiplerine doğru fon akımlarını oluşturmak"¹⁰ biçiminde tanımlanmıştır. Mali aracı kurumlardan beklenen temel ekonomik işlev; ülkenin refah seviyesinin yükseltilebilmesi için tasarruf-yatırım ilişkisini düzenlemek ve ödünç verilebilir nitelikteki fonları, verimlilik düzeyi yüksek yatırım projeleri arasında dağıtmaktır¹¹. Bir ekonomide **bankaların temel işlevi mali aracılıktır.**

⁸Hasan ERSEL; **Sermaye Piyasasının Kaynak Dağıtımında Rolü ve Türkiye'deki Gelişmelere Bir Genel Bakış.** SPK Eğitim Programı Notları, 1988. Ankara. s. 9

⁹AKYÜZ; **A.g.e.**, s. 51

¹⁰ÇIKRIKÇI; **A.g.e.**, s. 42

¹¹Belkıs SEVAL; **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi,** Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1990. Ankara. s. 19

Bu nedenle, mali aracların iŖlevleri bankaların iŖlevleriyle eŖ olarak alınmiŖtır. Mali aracların ya da bankaların mali sistem içinde iki önemli iŖlevi vardır:¹²

- i. Ödünç verilebilir fonlar oluŖturmak (pooling function)
- ii. OluŖturulan fonları transfer etmek (transformation function)

Birinci iŖlev, hanehalkı, devlet ve iŖletmecilerin harcamalarını aŖan gelir dilimlerinin bir yerde toplanması ve harmanlanmasıdır. İkinci iŖlev ise, ödünç verilebilir hale getirilen bu fonların finansman talebinde bulunan yatırım projeleri arasında tayınlanmasıdır. Mali aracı kurumlar, birincil mali araçlara sahip olmanın taŖıdığı risk almada ve bu riski taŖımada, bireylere göre daha avantajlıdır. Mali kurumlar, ellerindeki fonların boyutlarının büyüklüğünden dolayı, portföylerini eŖitlendirerek, herhangi bir mali aracn taŖıyabileceėi riski azaltırlar. Finansal aracların bu mikro özellikleri, makro ekonomik düzeyde de ekonominin karŖılaŖabileceėi risklerin azalmasına yardımcı olarak, ekonomik kalkınma sürecine olumlu etki yapar¹³.

Mali araclar makroekonomik açıdan önemli iŖlevlere sahiptirler. Elleriinde fon bulunan ve bunu yastık altında saklamak istemeyen tasarruf sahipleri, birincil tahvillerin taŖıdığı risk ve bunların paraya dnŖtrlebilirliėi konusunda tereddtldrler. Bireyler kuŖkusuz eŖitli tahviller ve diğer finansal kıymetlerden hangilerinin kendileri için daha elveriŖli olduğunu saptamak için yeterli bilgiye sahip olmalarına olanak yoktur. Bu nedenle tasarruf sahipleri, kendilerine mali aracların sundukları eŖitli olanaklardan yararlanmayı tercih ederler. Böylece mali araclar küçük tasarrufların mali sisteme kanalize olmasını sağlarlar. Mali aracların finansman konusundaki uzmanlıkları, faaliyetlerin daha dŖk maliyetle sağlanması ve böylece yatırım düzeyinin yükselmesine yolaçar. Ödünç verilebilir fonların aktarılmasındaki baŖarı ise, mali aracların fon arzeden ve talep eden kesimlere uygulayacağı net faiz oranları arasındaki marjın minimuma inmesine ve her iki kesim tarafından aranılan likidite düzeyinin dengelenmesine bağlı olacaktır¹⁴.

¹²Sedef ÇETİNEL; **Türkiye’de Faiz Politikaları Uygulamalar ve Etkileri (1980-90)**. TKB Uzmanlık Tezi, 1992. Ankara. s. 19

¹³ETİNEL; **A.g.e.**, s. 29

¹⁴Seluk ABA; **Para Teorisinde Faiz Oranları ve Türkiye’deki Uygulama.**, 1980. İstanbul. s.313-325

Mali sistemin sözü edilen işlevlerinin yanısıra bir diğer önemli işlevi daha vardır. Bu da, fon arzedenlerle talep edenler arasındaki risk, vade, likidite tercihi, amaç ve tüketim planı gibi konularda doğal olarak varolan farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılığın en belirgin olanı fon arzedenlerin minimum risk altında ve mümkün olduğu kadar yüksek bir getiriyle kısa vadeli borç verme eğilimlerine karşılık fon talep edenlerin borçlanmayı minimum faizle daha uzun vadeye yayma yönündeki eğilimleridir (ki reel yatırımcılar için bu doğal bir sonuçtur). Mali sistem içinde yer alan aracı kurumlar fon yönetimi ve planlaması yoluyla bu farklılıkları elimine ederek iki kesimin sadece buluşmalarını değil uygun koşullarda anlaşmalarını da sağlar¹⁵.

1.2. Türkiye’de Mali Piyasalar

1.2.1. Türkiye’de Mali Piyasaların Sınıflandırılması ve Bankacılık Sektörünün Bu Bütün İçindeki Yeri

Mali piyasalarda yapılan işlemlerin temel özelliği bir zaman boyutu içermeleri, yani şimdi alınan kararlarla gelecektekiler arasında bir bağ oluşturmalarıdır. Mali piyasalar bu özellikleri nedeniyle hangi zaman boyutunda işlem yaptıklarına göre sınıflandırılır. Böylece ortaya, “kısa”, “orta” ve “uzun” vade ayrımları çıkmaktadır¹⁶. Ancak fon vadelerinin genellikle kısa olduğu ve aynı piyasa içinde hem uzun hem de kısa vadeli fonların aktarıldığı Türkiye’de mali piyasaların, fon vadeleri esas alınarak bir ayrıma tabi tutulması yerine (Türk mali sisteminin yapısı gereği) altı değişik piyasadan söz edilebilir¹⁷.

a. Kredi Piyasası: Genellikle kısa vadeli fon aktarımlarının gerçekleştiği bu piyasanın arz yönünü merkez bankası, ticari bankalar ve kalkınma-yatırım bankaları tarafından açılan krediler, talep yönünü ise, sınai ve ticari işletmelerin kredi talepleri oluşturmaktadır.

b. Kamu Borçlanma Araçları Piyasası: Vadesi bir yıl ve daha fazla olan devlet tahvilleri, vadesi dokuz ay ya da daha kısa olan hazine bonoları,

¹⁵BLAKE; A.g.e., s. 3-4

¹⁶ERSEL; A.g.e., s. 4

¹⁷ERSEL, H.-SAK, G. ; “Public Borrowing and The Development of Financial Markets in Turkey” The Interrelationship Between Money and Capital Markets. *Proceeding of the OECD-CMB Conferance*, August 16-21, 1987. Bursa/Turkey s. 2.

gelir ortaklığı senetleri ve kamu teşebbüslerinin ihraç ettiği tahviller bu piyasanın arz yönünü oluşturur.

c. Özel Kesim Borçlanma Araçları Piyasası: Özel kesimin başlıca borçlanma araçları; başta tahvil (2-7 yıl vadeli) olmak üzere banka bonosu ve banka garantili bono (90-360 gün vadeli), finansman bonosu (90-360 gün vadeli) ve bugüne kadar kullanımı çok sınırlı kalan kar-zarar ortaklığı belgeleridir. Mevcut mevzuat ile değişken faizli tahvil, hisse senedi ile değiştirilebilir tahvil gibi araçlara da izin verilmekteyse de pratikte özel kesimin bu tür ihraçlara başvurmadığı görülmektedir.

d. Hisse Senedi Piyasası.-Türkiye'de şirketlerin hisse senedi ihracı yoluyla finansmanı, toplam finansman içinde önemli bir yere sahip değildir. Bu piyasada hem arz hem de talep yönünden problemler mevcuttur. Arz açısından, şirketlerin büyük bir bölümü sermayesini geniş kitlelere açmaya yanaşmamaktadır. Talep yönünden ise, hisse senetlerinin taşıdığı yüksek risk, likidite ve pazarlama sorunlarının yanısıra yüksek enflasyon ve yüksek faiz oranları da piyasanın gelişimine olumsuz etkiler yapmaktadır.

e. Bankalararası Para Piyasaları: Bu piyasalar (1) bankalararası para alım-satım işlemlerinin gerçekleştiği bankalararası para piyasası ve (2) merkez bankasının açık piyasa işlemlerini gerçekleştirdiği piyasadan oluşmaktadır.

f. Organize Olmamış (Örgütlenmemiş) Para Piyasaları: Özellikle mali sistemin yeterince gelişmediği ve dolaylı fon alışverişlerinin yaygınlık kazanmadığı ekonomilerde organize olmamış para piyasaları fon alışverişlerinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkiye'de 1960'lı yıllarda bu piyasalardan fon talebinde bulunanların başında kırsal kesimde, bankalardan fon sağlayamayan küçük ve orta ölçekli tarım üniteleri; kentsel kesimde ise, inşaatçılar ve ithalatçılar gelmekteydi. 1980 öncesi dönemde mali sistemimizde oldukça önemli bir yer teşkil eden örgütlenmemiş piyasaların gelişmesinde o dönemdeki ekonomideki yapısal ve parasal dengesizliklerin doğurduğu yüksek kar ve rantlar yanında, uygulanan faiz politikalarının da rolü olmuştur¹⁸.

Türkiye'de bu piyasalar fon alışverişine aracılık yapma işlevini günümüzde de sürdürmelerine rağmen, bu piyasalarda gerçekleşen işlemlerin ölçeği konusunda herhangi bir sağlıklı istatistik mevcut değildir.

¹⁸TÜSİAD, **Mali Aracı Kuruluşlar**; TÜSİAD Yayınları, no:76, 1982. İstanbul. s. 5-6

Türkiye'de mali sistem tek yönlü olarak, bankacılık sektörünün ağırlıklı olduğu bir yapıda gelişme göstermiştir. Türkiye'de mali sistem ve mali piyasalara ilişkin olarak yapılan bir araştırma sonuçlarına göre, Türk bankacılık sektörünün mali sistem içindeki payının 1978 yılında %63.7 düzeyinde olduğu tesbit edilmiştir. Mali sistemin yapısı ile ilgili olarak hazırlanan bir diğer çalışmada ise, Türk banka sektörünün mali sistem içindeki payı 1981 yılı sonu itibariyle %86.6 olarak belirlenirken, 1987 yılı sonu itibariyle %90'a ve son olarak da 1996'nın III. Dönemi sonu itibariyle bankaların payı %94.66'ya yükselmiştir. (Özel Finans Kurumları %1.60, Sigorta şirketleri %1.60, Finansal Kiralama Şirketleri %1.26, Faktoring Şirketleri %0.61, Aracı kurumlar %0.27)¹⁹.

2. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

2.1. Türkiye'de Bankacılık Kesiminin Tarihsel Gelişimi

Ülkemiz bankacılığını dönemsel bir sınıflama içerisinde beş ana grupta toplayabiliriz:

- i. Cumhuriyetin İlanı Öncesi Dönem
- ii. 1923-1938 Dönemi
- iii. 1938-1962 Dönemi
- iv. 1963-1980 Dönemi
- v. 1980 Sonrası Dönem

2.1.1. Cumhuriyetin İlanı Öncesi Dönem

Osmanlı İmparatorluğu'nda batı ülkelerinden farklı olarak, 18. ve 19.yy'larda sanayi devriminin gerçekleştirilememesi, hatta imparatorluğun son dönemlerinde sınai ve ticari alanlardaki duraklama, ekonominin dışa kapalı ancak dışa borçlu ve bağımlı hale gelmesi, bankacılığın oluşması ve gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir.

Ülkemizde bankacılık 1847 yılında Hükümetin de yardımıyla, J. Alleon ve Thedor Baltazzi adlı iki Galata bankeri tarafından **İstanbul Bankası** (Banque de Costantinople) adıyla kurulmuştur.

Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından önce bankacılık faaliyetleri, büyük

¹⁹Hazine Müsteşarlığı. **Main Indicators of The Turkish Financial System.** Undersecretariat of Treasury, September 1996. Ankara. s. 16

ölçüde yabancı bankaların etki ve kontrolünde gelişme göstermiştir. Bu dönemde özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında hızlanan ulusal bankacılık hareketinde temel amaç, yurt içinde birikmekte olan sermayenin yabancı ve/veya azınlıkların ekonomik hakimiyetinden kurtarılması ve ulusal ticareti geliştirmek üzere örgütlenmesi biçiminde belirmiştir. Ancak bu örgütlenme biçimi ticaret sermayesi aşamasında kalmış, yatırımların özellikle de sınai yatırımların finansmanına yönelik bir örgütlenme sağlanamamıştır²⁰.

Cumhuriyetin ilanı öncesi ülkemizde bankacılığın gelişimi esas olarak üç aşamada meydana gelmiştir. Birinci aşamada, yabancı sermayeli bankalar hızla kurulup gelişmiş, ikinci olarak merkezleri çeşitli Avrupa ülkelerinde bulunan yabancı bankalar ülkemizde şube açarak faaliyet göstermişler (**Osmanlı döneminde kurulan ve şube açarak faaliyet gösteren yabancı bankalar arasında en önde geleni Osmanlı Bankası'dır**) ve üçüncü aşamada da yabancı bankalara tepki olarak ulusal bankacılık hareketi ortaya çıkmıştır. Dönem içinde onbeş yabancı banka ile merkezi dışarıda olan onsekiz yabancı banka şubesi ve yirmibir tane de ulusal banka kurulmuştur. Ancak ulusal bankalar, genellikle yerel gereksinimleri dikkate alarak örgütlenen tek şubeli bankalar olduklarından bu dönemin bankacılık faaliyetlerinin daha çok yabancı bankaların gözetim ve denetiminde bulunduğu belirtilebilir²¹.

Bu dönem, ulusal bankacılığın önemi ve devlet teşvikinin zorunluluğunun anlaşılması açısından bir bakıma bir tecrübe ve geçiş dönemi olmuştur²².

2.1.2. 1923-1938 Dönemi

Bankacılık sistemi, Türkiye ekonomisinin özellikle 1923-1938 Dönemindeki işleyiş ve gelişmesinde dikkatle değerlendirilmesi gereken önemli bir rol oynamıştır. 1923-1938 aralığında bir yandan üretim hacmi artarken, diğer yandan üretimin piyasa ilişkilerine giren bölümü büyürken,

²⁰Gündüz ÖKÇÜN; "1909-1930 Yılları Arasında A.Ş. Olarak Kurulan Bankalar". **Türkiye İktisat Tarihi Semineri**, Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1975. Ankara. s.479

²¹Yasemin KABA; **Türk Bankacılık Sistemi ve Kalkınma Yatırım Bankaları Grubunun Karşılaştırmalı Kaynak Kullanım Analizleri (1980-1988)**. TKB Uzmanlık Tezi, 1990. Ankara. s. 24

²²Avni ZARAKOLU; **Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**. TBB Yayını, Yayın no:61, 1974. Ankara. s. 16

hükümet ekonomideki para hacmini sabit tutma konusunda büyük çaba harcamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, ekonominin para politikasının başlıca kurumsal aracı olan bir merkez bankasından 1930 yılına kadar yoksun olması ve merkez bankasının etkin bir işleyiş dönemine tam olarak 1932-1933 yıllarından itibaren geçebilmesi, bir diğer sebep ise, Cumhuriyet'in yönetici kadrosunun İkinci Dünya Savaşı'na kadar son derece ihtiyatlı ve tutuk bir para politikası izlemesiydi²³.

İktisadi kültürün eksikliğinin de etkisiyle, reel gelirin artması ve piyasalaşma oranındaki artıştan dolayı piyasadaki işlem hacmi artarken para arzı paranın değerini korumak gerekçesiyle uzunca bir süre sabit tutulmuştur. Bu durumda Türkiye'de bankalar sisteminin genişlemesi, ekonomideki likidite gereksiniminin karşılanmasında birincil bir önem kazanmış, yeni bankaların kurulması, banka şube sayılarının hızla artırılması, geniş bir tasarruf-mevduat kampanyasının sürdürülmesi ile bankalar sisteminin toplam mevduat hacmi ve kredi hacminde büyük artışlar sağlanmıştır²⁴.

Cumhuriyetin ilanından itibaren, 1930'lu yılların başlarına kadar devam eden sürede, ekonominin yeniden düzenlenmesine, tarımsal gelişmeye, bir çok işletmenin millileştirilmesine, iktisadi kalkınma için gerekli olan kredi kurumlarının kurulmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde bankacılık alanındaki en önemli özelliklerden biri gerek devlet tarafından ve gerekse özel kesim sermayesi ile çok sayıda tek şubeli yerel banka kurulmuş ve böylece Türkiye'de yoğun faaliyet gösteren yabancı bankalar karşısında giderek ulusal bankaların payı artmıştır²⁵.

Bu dönemin başında 1923'de yapılan I. İzmir İktisat Kongresi'nde ulusal bankacılığın geliştirilmesi yönünde alınan kararlarla bankacılık sektörümüzde bugün de önemli paya sahip bankalarımızdan **Ziraat Bankası**'nın sermayesi artırılıp, reorganizasyonu gerçekleştirilmiş, **Türkiye İş Bankası** kurulmuş (1924), bir sanayi bankası kurulması yönündeki öneri üzerine ve özel teşebbüsle kalkınma denemesini desteklemek amacıyla 1925 yılında **Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası** kurulmuştur. Bu banka bugün bankacılık ile ilgili çalışmalar ve çeşitli yayınlarda ülkemizde kurulan ilk kalkınma bankası olarak nitelenmektedir. Bu dönemdeki en önemli gelişmelerden biri kuşkusuz, **Osmanlı Bankası**'nın temel işlevlerini

²³Yahya S. TEZEL; **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi(1923-1950)**. Yurt Yayıncılık, 1986. Ankara. s. 110

²⁴TEZEL; **A.g.e.** , s. 111

²⁵ZARAKOLU; **A.g.e.** , s. 26

üstlenmek üzere bir emisyon bankası olarak **T.C. Merkez Bankası'nın** 1930 yılında kurulmasıdır²⁶.

Buna paralel olarak, ekonomide en önemli likit varlıkları oluşturan dolaşımdaki para ve mevduat toplamı içinde mevduatın payı 1924 yılında %33'ten, 1929 yılında % 56'ya yükselmiştir. Mevduattaki genişlemeyle birlikte toplam kredi hacmi 1924 yılında 123 Milyon TL'ndan, 1929 yılında 204 Milyon TL'na çıkmış, bu dönemde para-piyasa ilişkilerinin genişlemesinde banka kredileri büyük rol oynamıştır²⁷.

Bölgesel ihtiyaçların karşılanmasında olumlu rolleri olan yerel bankaların büyük bir bölümü **1930 Dünya Ekonomik Buhranı'nın** bankacılık üzerindeki olumsuz etkileri ve ülkemizde şube bankacılığının gelişmeye başlaması üzerine ya tasfiye olmaya başlamışlar ya da ülke genelinde faaliyet gösteren çok şubeli bankalar haline gelmişlerdir²⁸.

1929-1930 Dünya Ekonomik Buhranı'nı izleyen yıllardan hemen sonra ülkemizde kalkınma için **devletçilik ilkesi** benimsenmiştir. Özellikle 1933-1938 yıllarında bankacılıkta önemli devlet bankalarının ardarda kurulmaları bu dönemi karakterize eden bir gelişme olmuştur. Devlet eliyle kalkınma modelinin benimsendiği bu yıllarda, devletin sanayi, madencilik ve enerji alanındaki girişimlerini projelendirmek, gerçekleştirmek, yönetmek işletmeler için gerekli elemanları eğitmek ve bu faaliyetleri her türlü bankacılık hizmetiyle desteklemek üzere Sümerbank(1933), Etibank(1935), gibi kamu bankaları devreye girmiştir. Bu dönemde ayrıca Belediyeler Bankası (1933) (Bu banka 1945 yılında **İller Bankası** adını almıştır) ve Türkiye Halk Bankası (1933) kurulmuştur.

2.1.3. 1939-1962 Dönemi

1938 ile 1944 arası Türk bankacılığı açısından, İkinci Dünya Savaşı'nın önemli ölçüde etkisinde kalınan bir durgunluk dönemi olmuştur. Ulusal bankacılık açısından bir örgütlenme dönemi olarak nitelendirilebilecek bu sürecin sonunda 1950'lere doğru Türk banka sektöründe, az sayıdaki kamu bankalarının önemli bir yer tuttuğu, buna karşılık özel sermaye ile kurulan

²⁶KABA; A.g.e. , s. 25

²⁷TEZEL; A.g.e. , s. 112

²⁸Öztiin AKGÜÇ; Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler.

bankaların çoğunlukta olmasına karşın küçük ölçekli ve yerel nitelikte olduğu bir yapı ortaya çıkmıştır²⁹. Halkın özel bankalara görel bir güvensizlik gösterdiği İkinci Dünya Savaşı yıllarında devlet bankalarının mevduat toplamındaki payı doruğa ulaşmıştır.

Bir ülkede uygulanan ekonomik politikalar ve benimsenen kalkınma stratejileri ile bankacılık kesiminin yapı ve işlevleri çok ilişkili bir durumdur. Ekonomik gelişme sürecinde alınan yatırım kararları ve reel kesimdeki tüm gelişmeler tek başına mali kesimden finansal destek sağlanmadan bir anlam ifade etmez. Dolayısıyla finansal sistem ve ekonominin reel kesimindeki gelişmeler ve uygulanan politikalar içiçe bir gelişme göstermek durumundadır.

1950'li yıllar ülkemizde ekonomik ve sosyal politika anlayışının değiştiği, yeniden şekillendirildiği ve uygulandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde devletçilik politikasından uzaklaşarak, özel kesim girişimciliğinin teşvik edilmesi ve piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim savaştan sonra Yapı Kredi Bankası, Akbank, Şekerbank, Pamukbank, Demirbank, Garanti Bankası gibi yeni özel bankaların kurulmasıyla özel Türk bankacılığının bankalar sistemindeki yeri yeniden genişlemeye başlamıştır³⁰.

Sonuç olarak, 1950'li yıllarda hedeflenen ekonomik gelişmeler ve politika değişimi, buna paralel olarak finansal yapıda birtakım değişimleri de getirmiş ve bu dönemde özel bankacılık faaliyetleri hızla gelişmiştir. Bu dönemde yine ticari faaliyetler önemli ölçüde genişleme göstermiş, sınai yapı canlanmaya başlamıştır. Gerek genişlemekte olan ekonomik faaliyetler ve gerekse hızlandırılan alt yapı hizmetleri dolayısıyla bu dönemde artan likidite ihtiyacının karşılanması için genellikle genişletici bir para ve kredi politikası uygulanmıştır. Böyle bir ekonomik genişleme ortamı, başlıca faaliyetleri para ve kredi ticaretiyle uğraşmak olan bankalar için oldukça elverişli bir durum yaratmıştır. 1950'li yıllar boyunca özel sermaye ile kurulan bankaların sayısı artıp şube sayıları da giderek çoğalmaya başlarken yerel bankacılık dönemi

²⁹Gürkan ÇELEBİCAN; " Bankacılık Sistemi, Yapısı, Sorunları ve Çözüm Yolları". II. Türkiye İktisat Kongresi, VII. İç Ticaret ve Hizmetler Komisyonu Tebliğleri, DPT Yayınları, Yayın no: 1783, 1981. Ankara. s. 4-5

³⁰ " Türk Bankacılık Sektörünün Bugünkü Durumu, Sorunları ve Öneriler". Çalışma Grubu Raporu, 9. Cilt, III. İzmir İktisat Kongresi 1992, DPT Yayını, 1993. Ankara.

de kapanmıştır³¹. Bu arada yabancı banka sayısında da bir azalma gözlenmiştir.

Özellikle bankacılık faaliyetlerinin hızla geliştiği bu dönemde, bankalarda şube bankacılığına geçiş yönünde güçlü bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu gelişmenin temel sebebi ise, bankaların başlıca kaynağının mevduat olması ve mevduat toplamadaki rekabetlerini, şube sayılarını arttırmaya dayandırmaları olmuştur.

1950-1960 döneminde bankacılık kesiminde yaşanan iki önemli gelişmeden birisi, **bankaların ticaret ve sanayi sermayesi ile giderek artan bir şekilde bütünleşmesi**, ikincisi ise, 1950 yılında Dünya Bankası ile T. C. Hükümeti'nin desteği ve T. C. Merkez Bankası ile bazı ticari bankaların işbirliği ile, ülkemizin ilk özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankası olan **Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın** kurulması ile **Türkiye Bankalar Birliği'nin** kurulmasıdır.

1923-1950 döneminde yabancı sermayenin Türkiye ekonomisi üstündeki görelî denetimi açısından en çok gerilediği sektör, bankacılık sektörüdür³². Bu kuşkusuz, Osmanlı'dan devralınan ve yabancı bankaların sistem içindeki denetiminin kırılması yönündeki çabaların, dönemin en önemli politik iktisadi gelişmelerinden birisinin oluşturulmasına da dayanak sağlamıştır.

Türk ekonomisinin 1950'li yılların sonlarına doğru yaşadığı bunalım ve durgunluk sonucu uygulanan 1958 istikrar programı, bankacılık kesimini 1960'lı yılların başlarından itibaren etkilemeye başlamıştır. 1960'ların başında birçok banka faaliyetine son vermek zorunda kalmıştır. Bu nedenle 6.12.1960 gün ve 153 sayılı yasa ile tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak için T.C. Merkez Bankası nezdinde, **Bankalar Tasfiye Fonu** oluşturulmuştur³³.

1960'lı yılların başında Türk ekonomisi, esas olarak 1958 istikrar politikasıyla birlikte aşırı genişletici bir para ve kredi politikası döneminin sona ermiş olması ve **27 Mayıs 1960** hareketinin ekonomik yaşam üzerinde

³¹Hikmet BARUTÇU; **Türk Sanayiinin Finansman Yapısı ve Kaynak Sorunları**. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1989. Ankara. s. 47-48

³²TEZEL; **A.g.e.** , s. 113

³³Tezer ÖÇAL; "Bankacılık Sektörü", **Türkiye Ekonomisi**, "Sektörel Gelişmeler", **Türkiye Ekonomi Kurumu** , 1992. Ankara. s. 143-167

yaratmış olduğu kararsızlık ve özellikle de bankacılık kesimi üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle oldukça durgun bir yapı göstermiştir³⁴. Bu yıllar bankacılık kesimi için önemli bir sarsıntı dönemi olmuş, bankalardan fazla miktarda mevduat çekilmiş ve birçok banka için **tasfiye dönemi** başlamıştır.

2.1.4. 1963-1980 Dönemi

1963 yılında başlayan planlı dönemde, Türk bankacılığında önceki dönemlere göre yeni kurulan banka sayısında belirgin bir azalma görülmüş, yeni kurulan bankalar da daha çok ihtisas bankaları olmuştur. Bu dönemde az sayıda ancak büyük ve çok şubeli bankalardan oluşan bir banka sektörü olma eğilimi artmıştır ve bu dönemde sektöre katılan bankalar arasında, T.C. Turizm Bankası (1960), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976) bulunmaktadır.

Dönem boyunca beş yıllık kalkınma planları ve yıllık programlarda bankacılık sektörü açısından bir çok konuya yer verilmekle beraber, özellikle dört önemli sorun üzerinde sürekli durulmuş ve çözüm için gerekli önlemlerin alınması istenmiştir. Bu sorunlar, para ve kredi düzeniyle bankacılık sektörünün sağlıksız yapısından kaynaklanan enflasyonist baskının azaltılması, sermaye piyasası yasasının çıkartılması, kısa vadeli ticari kredilerle orta ve uzun vadeli kredilerin dağılımındaki dengesiz ve sağlıksız yapının iyileştirilmesi ve nihayet bankalar yasasının günün koşullarına ve planlı bir ekonominin gereklerine göre yeniden düzenlenmesidir³⁵. Ancak, tüm planlarda banka kredi sistemindeki problemler tekrarlanırken, bu sorunlara etkin çözümler getirilememiştir.

Bu dönemde örgütlenmiş bir sermaye piyasasının bulunmayışı ve diğer yapısal nedenlerle sanayileşmeye paralel olarak dış kaynak temininde özellikle de orta ve uzun vadeli kaynak ihtiyacının karşılanmasında ulusal banka sektörü önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak mevcut bankacılık sektörü bu ihtiyacı karşılayacak bir yapıya sahip olamamıştır. Ticaret bankalarının kaynaklar ve kredilemedeki payları önemini korumuştur. 1950 yılında kurulan TSKB (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası) ve 1963 yılında kurulan SYKB (Sınai Yatırım ve Kalkınma Bankası) ise, özel kesimin orta ve uzun vadeli kaynak ihtiyacını yeterince karşılayamamıştır. Bu nedenle, 1970'li yılların başında ticari bankaların kredilerinin dağılımını düzenlemek amacıyla 1211 Sayılı Merkez Bankası Kanunu'na dayanılarak alınmış "**zorunlu uzun vadeli**

³⁴KABA; A.g.e. , s. 26

³⁵KABA; A.g.e. , s. 29

kredi oranı" önlemine dayanarak; ticari bankalar, plasmanının %10'unu sanayi kesimine orta ve uzun vadeli kredi olarak vermekle yükümlü kılınmıştır³⁶.

Bu konuda alınan kararlar, ticari bankaların kredilerinin dağılımını düzenlemek amacıyla **1211 Sayılı MB Kanunu**'na dayanılarak alınmış zorlayıcı önlemlerden biri olan "**zorunlu orta vadeli kredi oranı**" önlemine dayanmaktadır³⁷

Ayrıca bankaların kaynaklarından orta vadeli kredi şeklinde sermaye piyasasına fon sunmalarını sağlayıcı bazı özendirici önlemler alınmıştır. Ancak bu teşvik edici kararlar belirli bir yaptırıma bağlanmamış olduğundan, uygulamada isteğe bağlı olarak ve MB ile bankalar arasındaki ilişkiler çerçevesinde yürütülmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise, bu önlemleri destekleyici orta vadeli kredileri yönlendirici olan belirli türdeki plasmanlarda mevduat munzam karşılık yükümlülüğünde farklılaştırma, reeskont olanağında farklılaştırma, faiz farkı iadesi gibi bazı önlemler alınma yoluna gidilmiştir. Böylece orta ve uzun vadeli kaynak ihtiyacının giderilmesinde ticaret bankaları devreye girmiştir.³⁸

Bu dönemde bankalar sanayi kuruluşlarına gönüllü iştiraklerde bulunmaya başlamışlardır. Bu uygulamanın bir diğer başka sonucu ise, alışık olmadıkları orta ve uzun vadeli kredi prosedürünü yeterince bilmeyen ticari bankaların geri dönmeyen krediler için yeni kredi açmak zorunda kalmaları ve bir süre sonra da bunlara zorunlu iştirak etmeleri olmuştur. Daha sonra ise,

³⁶BARUTÇU; A.g.e. , s. 48

³⁷Kararlar, uygulamada ilk kez 1972 yılında belirli bir büyüklüğün üzerindeki ticari bankaların plasmanları toplamının en az yüzde 10'unu, projeye bağlı yatırım, tevsii ve modernleştirme ile ilgili orta vadeli sanayii, maden, gemi inşa, turizm kredileriyle, bu tür faaliyetlere girecek teşebbüslerin yine orta vadeli ve projeli işletme kredilerini ayırmakla yükümlü kılan T. C. Merkez Bankası tebliği (R. G. 11.3.1972/14125) ile başlamıştır. Daha sonra 1976 yılında yayınlanan bir tebliğ ile (R. G. 1976/15461) bu yükümlülüğün oranı büyük ticari bankalar için yüzde 20'ye yükseltilmiştir. Buna göre ödenmiş sermaye ihtiyatlar ve çeşitli mevduattan oluşan kaynakları 1 milyar TL'sinin altında olan bankalar plasmanlarının yüzde 10'unu, bu kaynakları 1 Milyar'dan fazla olan bankalar ise, yüzde 20'sini sözkonusu projeye dayalı orta vadeli kredilere ayırmak zorundadırlar. Bu yükümlülükler öz kaynak ve tüm mevduatları 100 Milyonu geçmeyen bankalar için uygulanmamaktadır.

³⁸KABA; A.g.e. , s. 31

tersi yönde bir gelişme olmuş; orta ve uzun vadeli dış kaynak darboğazının bir sonucu olarak sermaye grupları bankalara egemen olmaya başlamışlardır.

Bankalar ve sanayi arasında kurulan bu bağ, batık kredilerin ödenmemesi halinde yenilenebilmesi kolaylığını getirmiş olduğundan, sermaye piyasasına yönelme ihtiyacını belirleyen, bankacılık kesiminin zaman zaman dış kaynak temininde yetersiz kalması olmuştur. Enflasyon nedeniyle sıkı para ve kredi politikalarının uygulandığı dönemler ile sermaye piyasasında özel kesim tahvil ihraçlarının arttığı dönemler arasında paralellik olması da bu görüşü desteklemektedir.

1980 öncesi dönemde faizler geleneksel yatırım teorisine paralel olarak ve idari kararlarla düşük düzeylerde belirlenmiştir³⁹. Yatırımların sadece faiz haddine karşı değil aynı zamanda kredi hacmine de duyarlı olduğu düşünüldüğünde, sanayileşme çabaları çerçevesinde de olsa faiz oranlarının düşük düzeylerde belirlenmesi, yatırımların uyarılmasını sağlamakla birlikte tasarrufların önemli kayıplara uğramasına neden olmuş ve fonlar mali sistem dışına plase edilmeye başlanmıştır⁴⁰. Bu durum, mali sistemin gelişimini ve reel yatırım yapma imkan ve arzusunu olumsuz yönde etkilemiştir.

Olumsuzluğun sebebini McKinnon-Shaw Modeli⁴¹ açıklamaktadır. Tasarruflar reel faiz oranlarının pozitif bir fonksiyonudur. Uygulanan finansal kontrol politikaları ile faiz oranları sabit tutulduğunda reel faiz oranları piyasa denge seviyesinin altında kalacaktır. Enflasyonun hızlanması ile düşen reel faiz oranlarına bağlı olarak bankacılık sektörü mevduat kaybına uğrayacak ve sistemden çekilen bu fonlar sabit faktör (toprak) alımında kullanılacaktır. Artan talep nedeniyle arzı sabit olan faktör fiyatlarındaki artışlar genel fiyat düzeyindeki artıştan daha yüksek olacaktır. Ellerinde sabit faktör bulunanların aktiflerinin değeri yükselecektir. Böylece reel gelirden bir değişim olmaksızın daha yüksek sabit faktör fiyatları bireylerin refah/gelir oranını yükseltecektir. Diğer taraftan dönemler arası (intertemporal) fayda maksimizasyonu teorileri

³⁹Geleneksel Yatırım Teorisi, McKinnon-Shaw Yaklaşımları ve Türkiye'deki uygulamalar için bkz. Akıncı, 1993. s. 26-59

⁴⁰Ahmet AKINCI; **İktisatta Yatırım Davranışı ve Türkiye'de Özel Sektör Yatırımlarını Etkileyen Faktörler**. TKB Uzmanlık Tezi, 1993. Ankara.s. 103-104

⁴¹McKinnon-Shaw Modeli ile ilgili ayrıntılı açıklama için bkz. İlyas ŞIKLAR; **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik İstikrar**. Anadolu Üniversitesi, Doktora Tezi, 1991. Eskişehir. s. 64-71

refahta ortaya çıkan bir artışın hem bugünkü hem de gelecekteki tüketimi attırdığını ortaya koyduğundan, cari gelirden bir değişim olmaksızın artan tüketim tasarrufları azaltacaktır⁴².

1974-1977 döneminde mali kesim toplulaştırılmış olarak incelendiğinde sistemin yapısını ve gelişimini bozan uygulamaların sistemi, gelişme eğilimi dışına ittiği gözlenmiştir. Bu uygulamaların başında 1975 yılında başlayan DÇM (Dövizle Çevrilebilir Mevduat) uygulaması gelmektedir. Söz konusu uygulama, mali kesimin yurtdışından sağladığı kaynakların süratle büyümesine yol açmış ve sistemin gelişme eğilimini değiştiren bir uygulama niteliği sergilemiş, diğer yandan kamu girişimlerinde üretilen temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının ekonominin genel maliyet-fiyat yapısı dikkate alınmaksızın sınırlandırılması uygulamalarıyla da 1976 yılından başlayarak kamu kesimi borçlanma gereksiniminin büyük ölçüde mali kesimce karşılanması sonucu yaratılmıştır.

Bu dönemde Türkiye'nin süratle sanayileşmesine ve sanayide mülkiyetin geniş halk kitlelerine yayılmasına katkıda bulunmak ve bu amaçla halkımızın ve yurt dışında çalışan vatandaşların tasarruflarını, ekonomik bir güç halinde birleştirerek karlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirmek, kalkınma planları çerçevesinde sınırlı yatırımlara yöneltmek ve sermaye piyasasının gelişmesine yardımcı olmak amacıyla 1975 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB)'nin kuruluşu dış kaynak transferi açısından son derece önemli bir diğer gelişme olmuştur.

1974-1976 döneminde sözkonusu dış kaynak transferiyle üretim artışı sağlanmış ancak, 1977 yılı ve sonrasındaki kaynak bileşiminde dış kaynak sınırlılığı nedeniyle enflasyonist finansmana başvurulmuştur. Ekonomik birimlerin daralan üretim koşullarında bol finansman olanaklarından yararlanarak stoklama eğilimine girmelerine ve fiyatların yapay olarak artmasına yol açılmıştır. Mali kesimin sağladığı olanakların genişlemesinin yanısıra, altın ve örgütlenmemiş kanallardan da finansman olanaklarının artırılması, yukarıda açıklanan stoklama eğilimi ve fiyat artışlarını beslemiştir. Bu gelişmeler sonucu mali sistem içinde örgütlenmemiş piyasaların görece önemi artmıştır. 1978 yılından itibaren ekonominin yönlendirilmesine ilişkin alınan istikrar önlemleri ve sınırlı dış kaynak kullanma olanakları, sistemi bir ölçüde eski gelişim çizgisine çekerken, bu gelişme bir yandan ekonominin artan gereksinimlerinin karşılanamaması diğer yandan ise, ekonominin yapısından kaynaklanan üretim darboğazları pahasına sağlanmıştır.

⁴²ŞIKLAR; A. g. e. , s. 66-67

1979 yılında ekonomik kesimin mali kesime aktardığı fonun artış miktarının dönemin fiyat artışlarına yakın olması, mali kesimin ekonominin reel kesimi ile olan ilişkilerinde yapısal bir değişimin oluşmadığını ortaya koymaktadır⁴³. Ayrıca bu dönemde, mali kesim aracılığıyla genellikle net borçlu olan özel girişimler ve hanehalkı kesimi marjinal özel tasarruf oranındaki gerilemeye rağmen net alacaktır. Diğer bir deyişle özel girişimler ve hanehalkı kesimi kullanıcıya kaynak sağlayan bir kesim olarak belirlemiştir. Bu dönemde mali kesim içindeki en önemli değişikliklerden bir diğeri ise mevduat bankalarının MB'den giderek artan ölçüde kaynak sağlamış olmalarıdır. Bununla birlikte, sözkonusu dönemde kamu mevduat bankalarının, kamu girişimleri ve idarelerinin finansman gereksinimine katkılarında bir azalma sözkonusudur.

Ticaret ve mevduat bankalarının birincil işlevlerinin mevduat toplama ve kredi sağlama olmasına karşın, bu öğelerin mevduat bankaları toplam bilançoları içindeki payının azalması bir diğer dikkate çekici noktadır. Bu gelişmenin nedeni mevduat karşılık oranlarının yükselmiş olması ve mevduat bankalarının mevduat toplama çabasından çok MB'ndan kaynak sağlamaya çalışmalarıyla açıklanabilir.

Mevduatı oluşturan öğeler incelendiğinde, Özel Girişimler Kesiminin sağladığı mevduatın payı artarken, hanehalkınca sağlanan mevduatın payı düşmüştür. Bu durum dönemin fiyatlar dinamiği dikkate alındığında, bloke mevduat uygulamasının artmasıyla ve artan belirsizlik koşullarında ve değişim dönemlerinde daha sağlam ödeme araçlarının isteniyor olmasıyla açıklanacaktır. Hanehalkının yatırdığı mevduattaki düşmenin devlet tahvili, örgütlenmemiş para ve sermaye piyasasındaki faiz oranlarının çekiciliği ve fiyat bekleyişleriyle ilişkili olduğu söylenebilir⁴⁴.

2.2. Türkiye'de Merkez Bankacılığı ve TCMB'nin Görev ve Yetkileri

11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı yasa ile kurulan T.C. Merkez Bankası, 3 Ekim 1931'de fiilen çalışmaya başlamıştır. Banka bir anonim ortaklık olarak kurulmuştur. Kuruluş safhasında, TCMB üzerinde Hazine'nin ve Maliye Bakanlığı'nın etkisinin mümkün olduğu kadar azalması amacıyla şirkette Hazine hissesi % 15'de tutulmuştur. TCMB'nin Hazine'nin kasası durumuna gelmemesine özen gösterilmiştir. Ancak daha sonra 14 Ocak 1970

⁴³TCMB, Yıllık Rapor 1980. 1981. Ankara. s. 73

⁴⁴TCMB, Yıllık Rapor 1980. 1981. Ankara. s. 113

tarihli, 1211 sayılı TCMB yasanı 1715 sayılı yasanın yerini almıştır. Bu yeni yasanın getirdiği en önemli değişiklik, TCMB'nda Hazine'nin hissesini %15'den %51'e çıkarmasıdır. Hisse senetlerinin %51'i Hazine'ye aitken, diğer bölümü ise, milli bankalara, diğer banka ve ayrıcalıklı şirketlere, Türk vatandaşlarına ve tüzel kişilere aittir. Banka'nın sermayesi Hükümet'in onayı ile arttırılabilmektedir. Banknot basımı Merkez Bankası'nın tekelinde olup, parasal taban da büyük ölçüde aynı bankanın denetimindedir⁴⁵.

1211 sayılı kanunun 3291 sayılı kanun ile değiştirilen şekline göre, **TCMB'nin temel yetkileri şunlardır:**

- i. Türkiye'de banknot ihracı imtiyazı tek elden Banka'ya aittir.
- ii. Banka, para-kredi konularında karar alma ve bu kanunla kendisine verilen yetkiler çerçevesinde Hükümet'e öneride bulunma yetkisine haizdir.
- iii. Banka, kredi işlemlerinde uygulayacağı reeskont, iskonto ve faiz oranlarını, Hükümetçe izlenen politikaları da gözönünde bulundurarak tesbit eder.
- iv. Banka, mevzuatla kendisine verilen yetki ve görev alanına giren hususlara ilişkin yapmış olduğu her türlü düzenlemelere bankaların uygun hareket edip etmediklerini denetleme yetkisine haizdir.

TCMB'nin temel görevleri ise şöyle özetlenebilir:

- i. Para ve kredi politikasını, kalkınma planları ve yıllık programları gözönünde bulundurarak, ekonominin gereklerine göre ve fiyat istikrarını sağlayacak bir tarzda yürütmek,
- ii. Hükümetle müştereken ulusal paranın iç ve dış değerini korumak amacıyla gerekli tedbirleri almak,
- iii. Ulusal paranın hacim ve tedavülünü, bu kanun gereğince düzenlemek,
- iv. Bankalara kredi verme işlevini, bu kanunda belirlenen esas ve sınırlar içinde yürütmek (bu amaca yönelik olarak Banka, bankalara verilen kredilere uygulanacak reeskont oranını, kredi tavanını ve reeskonta kabul edilebilecek senet türlerini belirleyebilir),
- v. Para arzını ve ekonominin likiditesini düzenlemek amacıyla açık piyasa işlemleri yapmak,
- vi. Kanuni karşılık ve disponibiliteler oranlarında gerekli gördüğü değişiklik tekliflerini TBMM'nin onayına sunmak,

⁴⁵Semra PEKKAYA; **Türk Mali Sistemi İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi**. TKB Uzmanlık Tezi, Haziran 1994. Ankara. s. 29

vii. Öngörülen disponibilitate ve kanuni karşılık oranlarını zamanında gerçekleştirmeyen bankalara, gerçekleştirmedikleri kısımlar üzerinden cezai faiz uygulamak,

viii. Mevduat vade ve türleri ile mevduatta vade sürelerini ve bunların yürürlük zamanlarını tayin etmek,

ix. Ulusal para ile altın ve yabancı paralar arasındaki pariteyi Hükümet'çe belirlenecek esaslar dairesinde tayin etmek,

x. İlgili mevzuat ve Hükümet'çe alınacak kararlar çerçevesinde altın ve döviz rezervlerini, ülke ekonomik menfaatlerine uygun şekilde yönetmek,

xi. Hükümet'çe alınacak kararlar çerçevesinde borsada döviz ve kıymetli madenler üzerinde işlem yapmak,

xii. Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'nu idare ve temsil etmektir.

Banka özellikle, bu kanun hükümlerine göre, Hükümet'in mali ve ekonomik müşavirlik, mali ajanlık ve haznedarlık görevlerini ifa eder⁴⁶.

Banka'nın **başlıca danışmanlık görevleri** ise;

i. Hükümet gerektiğinde para ve krediye ilişkin önlemlerin alınmasında Banka'nın görüşünü alır.

ii. Bankacılık ve kredi mevzuatlarıyla ilgili hususlarda hükümetçe istenecek görüşleri bildirir.

iii. Bankalar ve diğer mali kurumlarla ilgili kuruluş izinleri ve bunlardan, tasfiyeleri hususunda karar alma yetkisi hükümete ait olanların tasfiyeleri hakkında karara varılmadan önce bankanın görüşleri alınır.

Uzun vadeli senetlerin reeskonta ya da avansa kabulü ile T.C. Merkez Bankası, klasik merkez bankacılığından ayrılmaktadır. T.C. Merkez Bankası'nın 60 yıllık faaliyet döneminde özellikle fiyat tanzimi ve stok tesisi için açtığı bir kısım kredi vadesinde ödenemediğinden yenilenmeye gidilmiştir. Hazine'ye ve İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT)'ne açılan kredilerin önemli bir kısmı geri ödenmediğinden 1960'dan sonra konsolide edildiği görülmektedir. Bu sonucu zorlayan koşullar gözönünde bulundurulduğunda, Merkez Bankası'na orta ve uzun vadeli kredi verme yetkisi tanınmasının, para arzı ve kredi hacminin ekonomik gidişe ve devletçe izlenen ekonomik politikaya göre ayarlanmasında bazı güçlükler yaratacağı söylenebilir. Merkez Bankası'nın asli görevlerinden biri olan Hazine'nin kısa vadeli kredi ihtiyacını karşılama fonksiyonu da geçmiş süre içinde değişiklik göstermiştir. Ancak mevcut koşullar içinde Merkez Bankası tarafından Hazine'ye açılan kredilere

⁴⁶PEKKAYA; A.g.e. , s. 30

belli bir esneklik verilmesi güçtür. Bu krediler bütçe ödemelerinin süratli artışı karşısında devamlı artış eğilimi göstermektedir. Fiyat tanzimi ve stok tesisi için açılan krediler de çoğunlukla hükümet tarafından tayin edilmektedir⁴⁷.

Görüldüğü gibi Merkez Bankası kredi hacmini ekonominin ihtiyaçlarına göre ayarlayabilmek için yeterli hareket serbestisine sahip değildir. Bu koşullar altında bankaların normal faiz haddine tabi kredileri için Merkez Bankası kaynaklarından daha fazla faydalanmaları mümkün görünmemektedir. Zira Merkez Bankası para arzına tam hakim olmadığı sürece bankalar normal krediler için Merkez Bankası'ndan daha fazla yararlanamazlar. Banka'nın Hazine'ye ve kamu sektöründe kurumlara açtığı kredilere uyguladığı faiz oranları, özel sektöre verdiği kredilerde uyguladığı faiz oranlarından daha düşüktür. Anlaşıyor ki, TCMB'nin faiz hadleri sektörlerle ve sektörler içindeki faaliyet kollarına göre değişmektedir. Ağustos 1960 tarihine kadar bir tek reeskont ya da avans oranı uygulanırken, bu tarihten sonra biri normal diğeri tercihli olmak üzere farklı reeskont ve avans oranı uygulanmaya başlanmıştır. Bu, kuşkusuz uygulanan selektif kredi politikasının bir gereğidir⁴⁸.

2.3. 1980 Sonrası Dönem

Bu bölümde öncelikle Türk bankacılık sektörünün yapısı ve 1980 sonrası dönemde geçirdiği yapısal değişim üzerinde durulacak daha sonra sektörün bugünkü durumu analiz edilmeye çalışılacaktır.

2.3.1. Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı

Türkiye'de banka dışı mali araçların gelişmemiş olması nedeniyle bankalar, mali sistemin temelini oluşturmakta ve ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve bunların kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadır.

Türkiye'de ilk bankacılık deneyimleri Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmakla birlikte bu alandaki gelişmelerin, Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle büyük ve önemli devlet bankalarının kurulmasıyla başladığı görülmektedir. Özel bankaların bankacılık sistemine girmesi ise, 1950'li yıllardan itibaren sistemi daha dinamik bir yapıya kavuşturmuştur. '7129' sayılı Bankalar Kanunu da dönemin iktisat politikasına uygun olarak

⁴⁷PEKKAYA; A.g.e. , s. 31

⁴⁸ÖÇAL; A.g.e. , s. 154

hazırlanmıştır. Türk ekonomisindeki gelişmeler karşısında 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun yetersiz kalması sonucunda bankaların kuruluş, yönetim ve çalışma koşulları, devir, birleşme ve tasfiyeleri ile banka sisteminin koşulları "3182" sayılı Kanun ile yeniden düzenlenmiştir⁴⁹. "3182" sayılı **Bankalar Kanunu**, bankaların yalnızca anonim şirket biçiminde kurulabileceğini ve ortak sayısının yüzden az olamayacağını belirtmiştir. Dünyadaki eğilime de paralel olarak Türkiye'de küçük bankalardan büyük bankalara doğru bir yöneliş sözkonusudur. Ancak yine de dünya ve özellikle AB uygulamaları ile karşılaştırıldığında banka ölçeklerinin Türkiye'de daha küçük olduğu görülmektedir.

1970'li yıllardan itibaren bankaların yönetiminin özel holdinglerin eline geçtiği görülmektedir. Günümüzde ticari bankalar çoğunlukla belirli grup, kişi, holding ya da öteki bankaların kontrolü altındadır⁵⁰. Bu durum özellikle 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 38. maddesinden kaynaklanmıştır. Bu madde bankaların en az %25 sermayesine sahip buldukları iştiraklerine açtıkları kredi oranının üst sınırını kaldırmıştır. Öte yandan 25.04.1985 tarih ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile holding bankacılığına sınırlama getirmek amacıyla düzenlemelere gidilmiştir⁵¹. Buna göre, bir kişinin banka sermayesinin %5'i ve daha fazlasını temsil eden payları edinmesi veya bir ortağa ait payların banka sermayesinin %5, %20, %33 veya %50'sini aşması sonucunu veren hisse edinimleri ile bir ortağa ait payların yukarıdaki oranların altına düşmesi sonucunu veren hisse devirleri Müsteşarlığın iznine tabidir. Ortak sayısının 5'ten aşağı düşmesine yolaçan işlemler ile bu fıkraya göre izin alınmadan yapılan devirler pay defterine kaydolunmaz. Bu hükme aykırı olarak pay defterine yapılan kayıtlar hükümsüzdür. Ayrıca hisse senetlerinin tamamen ada yazılı olması şarttır (Bankaya sahip olacak şirketler, pay senetlerini güvendikleri kişilerin adına yaparak bu maddeyi delebilirler. Uygulama da bu yöndedir).

Türkiye'de 1980'li yılların sonuna kadar varolan ticaret bankası-yatırım bankası ayrımının 1990'lı yıllardan itibaren değişikliğe uğrayarak genelde evrensel bankacılığa doğru yöneldiği görülmektedir. Türkiye'de ticaret bankalarının sundukları hizmetler açısından evrensel bir yapılanmaya gittikleri görülmektedir. Ancak sunulan hizmet ve ürünlerin dünyadaki uygulamalarla karşılaştırıldığında yeterli olduğunu henüz söyleyemeyiz.

⁴⁹Tezer ÖÇAL-Ö. Faruk ÇOLAK; **Para Banka**. İmge Yayınevi, 1988. Ankara. s. 79,

⁵⁰İlker PARASIZ; **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. Ezgi Kitabevi, 1994. Bursa.s. 123

⁵¹PARASIZ; **A.g.e.** ,s. 124

Türk bankacılığını perakende ve toptan bankacılık açısından incelediğimizde, perakende bankacılığın 1980 öncesi dönemde yoğun şube ağına dayalı mevduat bankacılığı şeklinde uygulandığı görülmektedir. Negatif reel faiz düzeni nedeniyle tasarruf toplamada yetersiz kalan perakende bankacılık, 1980 sonrası dönemde pozitif reel faiz uygulamasıyla birlikte değişim geçirmiştir. Artan rekabetle birlikte perakendeci bankalar özellikle bilgisayar teknolojisi olmak üzere ATM, kredi kartları, satış noktası terminalleri, vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, çek tahsilatı, menkul kıymet alım satımı gibi bireysel bankacılık hizmetlerinde büyük aşama katetmişlerdir.

Türkiye’de toptancı bankacılığın gelişimini ise; 1980 sonrası dönemde uygulanmaya başlanan liberal ekonomi politikaları çerçevesinde, serbest faiz uygulaması, ihracatın teşvik edilmesi, ithalata serbestlik getirilmesi, dalgalı kur sistemine geçiş, yabancı bankaların şube açmalarına izin verilmesi, bankalararası para ve döviz piyasalarının kurulması ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerin bankacılık sektöründe kullanılmaya başlanması gibi sebeplere bağlamak mümkündür. Büyük ölçüde dış ticaretin finansmanı, factoring, forfaiting, leasing, menkul kıymet ihracında aracılık ve kısa vadeli kredi işlemleri yapmakla birlikte şirketlerin ihtiyaçları ölçüsünde diğer toptancı bankacılık hizmetlerini de verebilecek esneklikte olan toptancı bankalar 1980’li yıllarda Türk bankacılık sektörünün toplam kar hacmi içindeki paylarını giderek arttırmışlardır⁵².

Türk bankacılık sektörünün bir diğer özelliği ise sektörde kamu müdahalesinin ağırlığıdır. Türk bankacılık sektörü yasal düzenlemeler açısından kamunun en çok ilgilendiği sektör olmasının yanısıra, kamunun en çok müdahale edebilme olanağına sahip olduğu sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu, bankacılık sektörü üzerinde, doğrudan bankaların kaynaklarını, aktiflerini, risklerini ve faaliyetlerini, düzenlemesi açısından veya dolaylı olarak, kamu bankaları aracılığıyla etkisini göstermektedir. Türkiye’de bankaların aktifleri, riskleri ve faaliyetleri ile ilgili düzenlemeler geniş ölçüde bankalar kanunu ile düzenlenmektedir. Ayrıca sektör içinde kamu bankalarının sayısının ve payının çok fazla olması kamu sektörünün yapısından kaynaklanan sorunların bankacılık sektörüne de yansımalarına sebep olmaktadır⁵³.

⁵²PARASIZ; A.g.e. , s. 125

⁵³Can Fuat GÜRLESEL; Avrupa İç Pazarı 1992 ve TBS Sorunlar ve Çözüm Önerileri. TBB Yayını, 1993. Ankara. s. 100

2.3.2. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Yapısal Değişim

Bir ülkenin bankacılık sektörü ile ekonominin yapısı ve izlenen politikalar arasında yakın bir ilişki sözkonusudur. Dolayısıyla ekonominin yapısında ve izlenen politikadaki bir değişiklik bankacılık sistemini de etkilemektedir.

1980 öncesi dönemde, Türk bankacılık sektörünün belirgin özellikleri, kredi faiz oranlarının ve döviz işlemlerinin kamu otoritelerinin kontrolü altında olması, reel faizlerin negatif olması gelişmemiş bir sermaye piyasasına bağlı olarak yetersiz kredi hacmi, bankacılık kesiminde uluslararası banka sayısı ve ilişkilerinin zayıf olması şeklinde özetlenebilir. Ayrıca sözkonusu dönemde ekonomik yapıdan kaynaklanan sorunlar ve özellikle de yüksek enflasyon tasarruf sahiplerinin reel kayıplara uğramasına bu nedenle de tasarrufların bankacılık sektörünün dışına taşınarak verimsiz alanlara yönlendirilmesine neden olmuştur.

1980 sonrası dönemde ise Türk bankacılık sektörü uygulanan reform politikaları sonrası yeni bir döneme girmiş, dışa açılma, pazar ekonomisine geçiş ve liberalleşmeden en çok etkilenen sektörlerden birisi olmuştur. Bu dönemde bankacılık sektörü ile ilgili alınan önlemler ve gelişmeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir⁵⁴.

1980 sonrası dönemde bankacılık sektörünün kurumsal yapısında dikkati çeken önemli bir değişme gerek yerli gerekse yabancı firmaların sektöre girişine izin verilmeye başlanmasıdır.

1980 yılında Türkiye'de faaliyette bulunan banka sayısı 43 iken, 1997 yılı sonu itibariyle T.C. Merkez Bankası hariç olmak üzere, 72'ye yükselmiştir. Bu bankaların 59 tanesi ticaret bankası, 13 tanesi de kalkınma ve yatırım bankasıdır. Ticaret bankalarının 5'i kamusal sermayeli, 36'sı özel sermayeli, 18'i ise yabancı sermayelidir. Kalkınma ve yatırım bankalarının da 3'ü kamusal sermayeli, 7'si özel sermayeli, 3'ü ise yabancı sermayelidir.

Şube sayılarında da artış görülmektedir. 1980 yılında 5.954 olan şube sayısı, 1990 yılında 6.560'a, 1997 yılı sonu itibariyle 6.819'a yükselmiştir.

1980 yılına kadar kamu otoriteleri tarafından belirlenen mevduat ve kredi

⁵⁴PARASIZ; A.g.e. , s. 113-114

faiz oranları **1 Temmuz 1980** tarihinden itibaren serbest bırakılmıştır⁵⁵. Faizlerde serbestiyi kısıtlayıcı yönde herhangi bir karar alınamayacağı hükmü getirilmiştir. Özellikle pozitif reel faiz uygulaması, mevduatta reel artışlara yol açmış; mevduat kredi faiz oranlarının serbest bırakılması da sektörü rekabete açmıştır. Merkez Bankası artan rekabetle birlikte, faiz oranlarının tırmanmasının önüne geçebilmek için Haziran 1982'de %50'nin üzerinde mevduat faizi uygulayan bankaların yatıracakları mevduat munzam karşılık oranlarını kademeli olarak artıracaklarını açıklamıştır⁵⁶.

Mali sistemde yaşanan kriz, bankalardaki tasarruf mevduatının sigorta edilmesi gereğini ortaya çıkarmış ve 1960'lı yıllarda kurulan Bankalar Tasfiye Fonu 1983 yılında 70 Sayılı KHK ile geliştirilerek Tasarruf Mevduatını Sigorta Fonu'na dönüştürülmüştür. Buna göre bir kişiye ait tasarruf mevduatının 6 Milyon liraya kadar olan kısmı sigorta kapsamına alınmış ve bu miktarın ilk 3 Milyon liraya kadar olan kısmının % 100'ü geriye kalan kısmın ise % 60'ı sigortalanmıştır.

19 Aralık 1983 tarihinde 83/7507 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Merkez Bankası mevduat faiz oranlarını üçer aylık dönemler halinde belirlemeye başlamıştır.

1987 yılının ilk yarısında mevduat faiz oranları iki kez düşürülmüştür. 87/11921 Sayılı BKK'ya istinaden çıkarılan Merkez Bankası tebliğiyle 1 yıllık mevduat faizi ile 1 yıl vadeli ve 10 Milyon liranın üzerindeki mevduat sertifikası faizi, 1 Temmuz 1987 tarihinden itibaren tekrar serbest bırakılmıştır. Ekim 1988'de TL'nin dövizle ikamesini önlemek için DTH'den elde edilen faiz gelirlerine % 5 oranında vergi stopajı uygulanmaya başlanmıştır⁵⁷.

5 Nisan krizinin ardından banka mevduatlarının tamamı garanti kapsamına alınmıştır ve bu durum günümüzde de devam etmektedir.

1983 yılı sonunda yayımlanan 83/7507 Sayılı BKK ile bankalara, bazı istisnalar dışında, kredi işlemlerinde uygulayacakları faiz oranlarını serbestçe belirleme yetkisi verilmiştir. Günümüzde kredi oranlarına herhangi bir kısıtlama getirilmemekte, kredi oranları piyasa koşullarında belirlenmektedir. 1998 yılı itibariyle kredi oranları 9.5-12.5 puan aralığında seyretmektedir.

⁵⁵Zeynep ADA; **Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri**. DPT Uzmanlık Tezi. 1992. Ankara s. 27

⁵⁶ADA; A. g. e. , s. 37

⁵⁷ADA; A. g. e. , s. 37

Bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilmesi yoluyla kaynakların etkin kullanımını sağlamak için 1986 yılında İMKB açılmış, SPK'nın izniyle piyasaya kazandırılan kısa vadeli araçlarla mali araçlar çeşitlendirilmiş, T.C.M.B. bünyesinde Bankalararası Para Piyasası kurulmuştur. İnterbank'ın işlem hacmi kısa zamanda büyük miktarlara ulaşmıştır.

1987 yılında ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticaretteki paylarının artırılması, ihracatçı, yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve yatırımcılara yurt dışında rekabet etme gücünün sağlanması amacıyla Türk Eximbank kurulmuş ve kredi garanti ve sigorta programları ile faaliyetlere başlanmıştır.

1989 yılında yayımlanan 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma (TPKK) Hakkında Karar'la kambiyo işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde liberalizasyona gidilmiştir. Kambiyo işlemlerindeki artış bankaların karlılıklarını da arttırmıştır. Mevduat yanında yurt dışından borçlanma önemli bir kaynak haline gelmiştir.

Türk bankaları yurt dışında temsilcilikler ile şubeler açıp, banka kurmuş veya kurulu bankaları satın alarak dışa açılmaya başlamışlardır.

Tasarruf mevduatı sigorta fonu kurulmuştur (Bankalar Kanunu m. 65).

Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapılarak bankaların nakdi ve gayrinakdi kredileri toplamı, öz kaynaklarının yirmi katını geçemez hükmü getirilmiştir (Bankalar Kanunu m. 38).

Liberalleşme yolunda önlemler alınmış, otomasyondaki gelişmelerle sunulan hizmet çeşidi artmıştır. Artan rekabet bankacılık sektöründe daha etkin bir denetim ve gözetim sistemini gerekli kılmıştır. Bu amaçla Bank For International Settlements (BIS) yani Uluslararası Ödemeler Bankası ve AB normlarına uygun olarak bankaların "**sermaye yeterliliği**" rasyosu uygulamaya konulmuştur. Ayrıca bankaların sorunlu kredilerinin saptanarak yeterli karşılık ayrılmasını uluslararası standartlara uygun hale getirebilmek için **karşılık kararı** yayımlanmıştır.

Sektördeki risklerin olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi için aktif pasif yönetimi önem kazanmakta, daha önce önem verilmeyen bir çok bilanço.

kalemi hareketlilik göstermekte ve banka aktif ve pasiflerinde çeşitlemeler ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede döviz, faiz swapları, futures ve options gibi hedging teknikleri banka işlemleri arasında yer almaya başlamıştır. Ürünlerin piyasalarda aktif kullanımını teşvik etmek amacıyla vadeli döviz alım-satım işlemleri TPKK hakkındaki 32 sayılı kararla, futures ve options işlemleri ise 1992 yılında yürürlüğe giren yeni sermaye piyasası kanunuyla tanımlanmıştır. Finansal ürün ve tekniklerin daha hızlı ve daha aktif olarak uygulamaya geçirilmesi için gerekli yasal ve teknolojik alt yapı çalışmaları devam etmektedir⁵⁸.

Gelişen rekabet ortamında teknolojik alt yapı yatırımı, personel eğitimi, ürün geliştirme, fon yönetimi ve düşük maliyetle çalışma gibi konular önem kazanmış ve bu yönde belirgin bir gelişme sağlanmıştır. Teknolojik gelişmelerin yanında, bireysel bankacılık alanında, ATM, tüketici kredileri ve kredi kartları gibi yeni ürün ve hizmetlerin tüketici piyasalarına sunulduğu görülmektedir.

Kurumsal yapısı tamamlanıp faaliyete başlayan Altın Borsası sektöre yeni bir boyut kazandıracaktır.

5 Nisan 1994'te yaşanan krizin ardından bankacılık sektörünü etkileyen düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar:

i. TL mevduat aleyhine olan zorunlu karşılık uygulaması 1994'te yapılan düzenlemelerle dengelenmeye çalışılmış,

ii. Mevduat dışındaki kaynakların önemli bir kısmına dispo­nibilite yükümlülüğü getirilmiş,

iii. Repo işlemlerine yasal çerçeve kazandırılmış,

iv. Ayrıca Mart 1995'te bankaların açık pozisyonlarını sermaye tabanlarının %50'si ile sınırlama esası getirilmiştir.

Bu düzenlemelerle gerek tasarruf sahiplerinin gerekse mali kurumların portföy tercihlerinde dövizden TL'na yönlendirilmesi amacı güdülmüştür.

Günümüzde Türk Bankacılık sektörünün, AB standartlarını tutturması için

⁵⁸Erhan YAŞAR; "1993'de Bankacılık Sektörüne Genel Bir Bakış", **Bankacılar 11**, Nisan. 1993. s. 7-9

yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu amaçla Bankalar Kanunu'nda 538 sayılı KHK ile yeni düzenlemelere gidilmiş, bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi, kredi riski ve iştirak oranlarının AB normlarına yaklaştırılması gibi tedbirler öngörülmüştür.

2.3.3. Türk Bankacılık Sektörünün AB Bankacılık Sektörüne Uyumu İçin Getirilen Düzenlemeler

Türk bankacılık sektörünün gerek AB gerekse dünya normlarında faaliyet göstermesi yönündeki çabalar, Bankacılık mevzuatının da uyumunu gerekli kılmıştır. Bu amaçla 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda 512 sayılı KHK çerçevesinde Türk ve AB mevzuatları arasındaki fark bir ölçüde de olsa giderilmeye çalışılmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin 512 sayılı KHK'yi iptal etmesi üzerine, sözkonusu kararnamede yeni düzenlemeler yapılarak **538 sayılı KHK, 16.6.1994 tarihinde Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmiş ve 22.6.1994 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.**

Türkiye ile AB arasında mevzuattan kaynaklanan uyumsuzlukların, tam üyelik gerçekleşmeden tümüyle giderilmesi olanaksızdır.

AB'ye üye ülkelerin bankacılığa yönelik ulusal mevzuatlarını birbirleriyle uyumlaştırması ilkesi çerçevesinde konsey yönergeleri oluşturulmaktadır. Böylece ülkelerin bankacılık sektörlerini ekonomik ve parasal birlik ve Avrupa Merkez Bankası koşullarına hazırlamaları amaçlanmaktadır. Bankalar Kanunu'nda değişiklik getiren 538 sayılı KHK, Türk bankalarının AB normlarında faaliyet göstermelerini sağlamak amacıyla sözkonusu AB Konsey Yönergelerini de dikkate almıştır.

Aşağıda 538 KHK çerçevesinde getirilen düzenlemeler AB bankacılık sektörüne uyum açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır(16.9.1993 ve 22.6.1994 tarihli RG).

i. 538 sayılı KHK ile 3182 sayılı Bankalar Kanunu değiştirilerek 3182 sayılı "**Milli Banka**" ve "**Yabancı Banka**" kavramı "**Banka**" olarak değiştirilmiştir. 538 sayılı KHK'ye göre artık "Banka", Türkiye'de kurulan bankalar ile yabancı bankaların Türkiye'de açılan şubelerini ifade etmektedir. Yine Türkiye'de banka kurulması ile yabancı bankaların Türkiye'de şube açması esas itibarıyla aynı şartlara bağlanmıştır. Her iki düzenleme de özelde AB, genelde ise tüm dünya mali piyasaları ile bütünleşmede önemli bir adımdır. Çünkü bankacılık kesiminde rekabet ve etkinliğin sağlanması

piyasaya girişlerin kaynak ülke ayırımı yapılmaksızın serbest kılınmasını gerektirmektedir. Bu değişiklik ile Türk bankacılık sektörü, AB bankalarının üye ülkeler arasında hiçbir sınırlama olmaksızın yerleşme ve hizmet sunmasına ilişkin düzenlemeleriyle de uyum sağlamıştır.

ii. 538 sayılı KHK ile Türkiye’de kurulacak bankaların ve Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyet gösterecek yabancı bankaların Türkiye’ye ayrılacak ödenmiş sermayelerinin 1 trilyon TL’ndan az olmaması öngörülmüştür. Böylece Türkiye AB’nce belirlenen normların üzerine çıkmıştır. Bilindiği gibi AB 1989 tarihli II. **Konsey Yönergesi**’nde üye ülkelerde faaliyette bulunacak bir bankanın kuruluş izni alabilmesi için başlangıç sermayesinin en az 5 milyar ECU olmasını zorunlu kılmıştır.

iii. Bankalar Kanunu’nda yapılan değişiklik ile bir kişinin banka sermayesinin %5’i ve daha fazlasını temsil eden paylar edinmesi veya bir ortağa ait payların sermayenin %5, %20, %33 veya %50’sini aşması sonucunu veren hisse edinimleri ile bir ortağa ait payların yukarıdaki oranların altına düşmesi sonucunu veren hisse devirleri Müsteşarlığın⁵⁹ iznine bağlıdır. Bu hükümlerde AB II. Bankacılık Yönergesinin 11. maddesinde belirlenen konu ile ilgili düzenlemelere yaklaşılmış bulunmaktadır. Yönergede asgari oran %10 olarak belirlenmiş olmakla birlikte üye ülkelere daha düşük oranlar saptama konusunda yetki verilmiştir.

538 sayılı KHK ile Bankalar Kanunu’nun 6. maddesinin 1. fıkrasındaki Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyet gösteren yabancı bankaların “uyruğunu taşıdıkları ülke kanunlarına göre anonim ortaklık veya eşit bir statüye sahip olmaları” koşulu kaldırılmıştır. Böylece, üye ülkelerden birinde kurulmuş olan bankaların bir başka üye ülkede şube açma talebinin bankanın şube açılacak ülkenin mevzuatlarına uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmesini yasaklayan I. Konsey Yönergesi’ndeki düzenlemelerle uyum sağlanmaya çalışılmıştır.

i. AB İkinci Bankacılık Yönergesi bir üye ülkede kurulmuş bulunan bankanın bir başka ülkede izin almaksızın şube açabileceğini öngörmektedir. Türkiye’nin AB’ne üyeliği sözkonusu olmadığı sürece benzer bir hükmün Türk mevzuatında yer alması mümkün olmamakla birlikte 538 sayılı KHK Bankalar Kanunu’nda bir değişiklik yaparak yabancı ülkede kurulmuş bir bankanın Türkiye’de açacağı ilk şubesi için Bakanlar Kurulu’ndan izin alması koşulunu

⁵⁹Bankalar Kanunu’nun 3. maddesinin 2. fıkrasına göre Müsteşarlık, Hazine Müsteşarlığı’nı ifade eder.

getirirken (Bankalar Kanunu m. 4) 1 yıl içinde en çok on şube açmasını da, Müsteşarlık iznine tabi olmaktan çıkarmıştır. Böylece yabancı bankaların Türkiye’de şube açmaları büyük ölçüde serbest bırakılmıştır.

ii. Bankalar Kanunu’nda 538 sayılı KHK ile getirilen bir başka değişiklik de bankaların özel ya da tüzel kişilere verecekleri nakdi ve gayri nakdi kredilerin özkaynaklarının % 20’si ile sınırlandırılmış olmasıdır. AB’nde konu ile ilgili düzenlenen konsey yönergesinde ise bu oran % 25 olarak belirlenmiştir.

iii. 538 sayılı KHK ile Bankalar Kanunu’nun 47. maddesinde de önemli değişiklikler getirilmiştir. KHK, bir yandan “ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları ile sigortacılık olan ve bu konularda özel kanunlara göre izin ve ruhsat ile faaliyet gösteren mali kuruluşları” iştirak sınırlaması kapsamı dışında tutmakta öte yandan özkaynağın yüzde yüzü oranında olan toplam iştirak limitini %60’a indirmektedir. KHK’ya göre her iştirak için %15 oranında sınırlama getirilmiştir. yeni düzenlemeye göre %10’un altındaki iştirakler limit içinde gözönünde tutulmayacak ancak bu ortaklığa %15’den fazla iştirak yapılamayacaktır. 47. maddede yapılan bu değişiklikle AB’ndeki konu ile ilgili düzenlemelere uyum sağlanmış olmaktadır.

538 sayılı KHK kapsamında AB bankacılık sektörüne uyum yönünden yapılan bu düzenlemelere yenilerini eklemek mümkündür. Diğer yandan bu KHK dışında; aynı amaca yönelik başka düzenlemeler de sözkonusudur. Nitekim 1989 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu’na ilişkin 6 nolu tebliğ ile uygulamaya konulan ve 9 Şubat 1995 tarihli RG’de yeniden yayımlanan “Sermaye Tabanı, Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayri Nakdi Krediler ve Yükümlülükler Standart Rasyosu” da AB bankacılık yönergelerine uygun bir düzenlemedir. AB’nde de üye ülkelerde bankacılık sektöründe uygulanmak üzere 1988 yılında risk ağırlıklı aktiflere karşı sermaye yeterliliği rasyosu yayımlanmış ve ortak bir norm haline getirilmiştir. Buna göre bankaların bilançolarındaki çeşitli aktiflerin risklerine göre ağırlıklandırılarak buna göre belirli bir oranda sermaye bulundurmaları zorunlu kılınmıştır.

Böylece gerek 538 sayılı KHK çerçevesindeki gerekse bunun dışındaki düzenlemeler, Türk ve AB mevzuatları arasındaki farkları önemli ölçüde azaltmış bulunmaktadır. Gümrük Birliği, Türkiye ile AB arasında yalnızca malların serbest dolaşımını öngördüğünden ve hizmetlerin serbestliği bu aşamada sözkonusu olmadığından AB’nin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri dolaylı olacaktır. Dolayısıyla 538 sayılı KHK ile getirilen düzenlemeler

gerçekte Türkiye'nin AB'ne tam üye olması halinde önem kazanacaktır. Diğer yandan bu düzenlemelerin tamamı bankacılık sektörünü AB standartlarına yaklaştırmıştır.

2.4. Avrupa Birliği'nce Belirlenen Kriterler Açısından Türkiye'nin Değerlendirilmesi

24 Ocak 1980 kararlarıyla gelişen dünya piyasalarında rekabet edebilmek için dışa dönük politikalar izlemeye başlayan Türkiye, bugüne kadar bu amacını gerçekleştirmeye çalışmıştır. **12.9.1963** tarihinde **Ankara Anlaşması**'yla Avrupa Birliği'ne girme yolundaki çalışmalar başlamış, **14.4.1987** tarihinde **tam üyelik başvurusu** ile sürdürülmüştür⁶⁰.

Liberal politikaların uygulanmaya başlanmasıyla 1980'li yıllarda ihracat ve büyüme hızları artmış, bu durum 1991 yılındaki Körfez Krizi'ne kadar devam etmiştir. Özellikle 1990 yılı %9.4 büyüme hızı ve %52.3'lük enflasyon oranı (TCMB'nin para programının etkisi büyüktür) ile başarılı bir yıldır. Bu yılda ihracat 13 milyon doları yakalamıştır. 1991 yılındaki kriz ekonomiyi geriletmiştir. Krizin etkisiyle öncelikle bankaların mevduatlarında bir azalma olmuş bu durum MB'nin bankalara fon desteğini gerektirmiştir. Bunun sonucunda MB yükümlülükleri, 1990 yılında alınan para programı kararlarına rağmen artmıştır. Yine bu dönemde Hazine'nin iç borçlanma yoluna gitmesiyle kamu açıkları artmış ve faiz oranları %72'lere kadar yükselmiştir. Kamu açıkları, fiyat artışlarına sebep olmuş ve enflasyon %60'lara çıkmıştır⁶¹.

Ekonomi 1992 yılında canlanmış, bu canlılık 1993 yılında da sürmüştür. Büyüme hızının %7.6 gibi yüksek bir orana erişmesi iç talebi canlandırmıştır. İç talebin canlanması kamu harcamalarının ve bankacılık sektörünün ekonomiye açtığı kredilerde görülen büyük reel artışla açıklanabilir. 1993 yılında özel tüketim ve yatırım harcamaları artmasına rağmen kamu yatırımlarındaki daralma toplam yatırım artış hızını olumsuz yönde etkilemiştir. Buna bağlı olarak GSMH'deki artış büyük ölçüde tüketim harcamalarından kaynaklanmıştır. Ayrıca özel kesim tasarruflarının da reel olarak azalması

⁶⁰Rıdvan KARLUK; **Türkiye Ekonomisi**. Tarihsel Gelişim-Yapısal Değişim. Beta Yayınları, 1996. İstanbul. s. 574-582

⁶¹Deniz BALAK-Dilek SEYMEN; **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliğinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri**, TBB Yayını , 1996. İstanbul. s. 42

kamu kesimi açıklarının artmasına ve dışarıdan kaynak ihtiyacının artmasına yol açmıştır. Diğer bir deyişle cari işlemler dengesi açığı son yılların en üst seviyesine çıkmıştır. Böylece enflasyon tüketici fiyatlarıyla %66.1, toptan eşya fiyatlarıyla %58.4 düzeyinde oluşmuştur.

1993 yılı sonunda ise mali piyasalarda istikrarsızlık artmış, döviz kurlarında aşırı dalgalanmalar meydana gelmiş ve geleceğe yönelik kötümser beklentilerle birlikte bir belirsizlik ortamı oluşmuştur. Artan bütçe açıkları ve yükselen fiyatların yol açtığı iç dengesizlikle beraber, ithalat artışı ve ağır dış borç ödeme koşulları sonucu dış denge de bozulmuş ve 1994 yılına olumsuz bir tablo ile girilmiştir.

1994 yılında, yüksek kamu açıklarına rağmen faizlerin düşük tutulması sonucunda devlet iç borçlanma senetlerine olan talep düşmüş ve piyasadaki fazla likidite döviz piyasasına yönelerek aşırı baskıya neden olmuştur. Böylece rating kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesiyle, döviz rezervleri büyük oranda azalmış ve döviz bankalar sistemi dışına çıkmıştır. Ekonomik koşulların dış borçlanmaya elverişli olmaması nedeniyle, hazine açıklarının MB kaynaklarından karşılanmasıyla, kamuya kullandırılan krediler de büyük oranda artmıştır. Üretim ve yatırım yerine devlete borç vermenin daha karlı hale gelmesi, yapısal önlemler yerine parasal önlemlerin alınması, 1994 yılında bir krizin oluşmasına yol açmıştır. Bu durum bozulan dengeleri kısa sürede yerine getirecek ve kalıcı tedbirler içeren bir istikrar politikasının uygulanmasını gündeme getirmiştir.

Bu amaçla istikrar ve yapısal önlemler içeren 5 Nisan kararları kamu açıklarının kapatılması, enflasyonun önlenmesi, mali piyasalarda ve döviz kurlarında dengenin sağlanması için çözümler içeren ayrıca orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir büyümeyi amaçlayan bir paket halinde uygulamaya konulmuştur. Bunun için tüm kamu harcamalarının kısılması, vergi reformu ile KKBG'nin artmasına neden olan KİT'lerin özelleştirilmesi konuları önem kazanmıştır. Bu kararların uygulanmasıyla enflasyon ve kamu açıklarının giderilmesi gibi kısa vadedeki amaçlara ulaşılmış, orta vadeli hedefler için de önemli adımlar atılmıştır. Bankacılık sektöründe güven ortamının yeniden sağlanmasıyla mali piyasalar istikrara kavuşmuş, ödemeler dengesi açığı fazlaya dönüşmüştür. Bunun sonucunda uluslararası döviz rezervleri artmış, kamu açıkları bir önceki yıla göre azaltılmış ve MB parasal hedeflerini tutturmuştur⁶².

⁶²TCMB, Yıllık Rapor 1994. 1995. Ankara. s. 13

1994 yılında, 1963 Ankara Anlaşması'na dayanılarak Türkiye ile AB arasında bir GB oluşturulması için görüşmeler başlamıştır. **1 Ocak 1996** tarihi itibarıyla Gümrük Birliği'ne resmen geçilmiştir.

Türkiye ekonomisi zaman zaman yaşanan krizler nedeniyle dalgalanmalar göstermekle birlikte sürekli bir gelişme içerisinde. Nihai hedefi AB'ne katılmak olan Türkiye, özellikle bu ülkelerin Topluluk içerisinde belirledikleri kriterler açısından değerlendirildiğinde bazı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1
Türkiye Ekonomisi'nde Bazı Temel Göstergeler (%)

Yıllar	<u>1990</u>	<u>1994</u>	<u>1997</u>
TEFE	52.3	120.7	91.0
TÜFE	60.3	106.3	99.0
Bütçe Açığı/GSMH	4.2	6.5	7.5
Borç Stoku/GSMH	42.4	60.0	21.2
Faiz Oranları	59.4	95.6	96.5

Kaynak: DİE, Hazine Müsteşarlığı.

Tablo'dan da görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinin yaşadığı kronik enflasyon devam etmiştir. TEFE 1994 yılında %120.7'ye, TÜFE ise %106.3'e sıçramıştır. 1997 yılında ise TEFE %91, TÜFE ise %99 olarak gerçekleşmiştir.

Bütçe açığı ve Borç stokunun GSMH içerisindeki payları 1990'dan sonra sürekli bir artış eğilimine girmiştir. Ancak 1994 krizinin ardından Borç Stoku/GSMH oranında bir iyileşme görülmektedir.

Faiz oranı kriteri açısından ise Türkiye'de faiz oranları kamu açıklarının baskısı altındadır.

1994 yılındaki krizin ardından **5 Nisan Kararları** alınmış ve ekonomide olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. 1997 yılına gelindiğinde ekonomik performans açısından bakıldığında %8'lik bir büyüme sağlanmış buna karşılık enflasyon yıl sonuna doğru üç haneli rakamlara yaklaşmıştır.

Türkiye'nin kriterlerin tümünde çok başarılı olduğunu söylemek güçtür. Ancak Türkiye performansını arttırdığı takdirde ileride Avrupa ile rekabet edebilecek bir düzeye gelecektir. Kaldı ki AB'nin tüm üyelerinin de bu kriterleri

tam olarak yerine getirdiklerini söyleyemeyiz.

2.5. Türk Bankacılık Sektörünün Bugünkü Durumu

2.5.1. Genel Değerlendirme

Ekonomide son üç yılda yaşanan hızlı büyüme bankacılık sektörünün büyümesini de olumlu yönde etkilemiştir; sektör milli gelirin oldukça üzerinde bir hızla büyümeye devam etmiştir. Toplam aktifler cari fiyatlarla %116 oranında, sabit fiyatlarla ise %13 oranında büyüyerek 19.379 trilyon TL'ye (94.6 milyar dolar) ulaşmıştır. Toplam aktiflerin milli gelire oranı %65'e yükselmiştir⁶³.

Kamusal sermayeli ticaret bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının sektör toplam aktifleri içindeki payı azalmaya devam etmiştir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı yaklaşık olarak 4 puan azalarak 34.6'ya, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise 0.6 puan azalarak 5.4'e gerilemiştir. Buna karşılık özel sermayeli ticaret bankalarının payı 55.4, yabancı sermayeli ticaret bankalarının payı ise 4.7'ye yükselmiştir. Son on yıl içinde kamusal sermayeli ticaret bankalarının sektör payı yaklaşık 10 puan azalmış, buna karşılık özel sermayeli bankaların payı artmıştır⁶⁴.

Tablo 2
Grupların Sektör Aktif Payları (%)

	<u>1987</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>
Kamusal Sermayeli Ticaret Bankaları	44	38	38	35
Özel Sermayeli Ticaret Bankaları	45	52	53	55
Yabancı Sermayeli Ticaret Bankaları	3	3	3	5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	8	7	6	5

Kaynak: Bankalarımız1997. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, s. 37, 1998. İstanbul.

Kamu bankalarının görece daha yavaş büyümesi yanında küçük ve orta ölçekli bankalar da büyüme politikasının sürmesinin bir yansıması olarak aktif büyüklüğüne göre hem ilk beş hem de ilk on bankanın sektör payları 1997 yılında da azalmıştır. İlk beş bankanın toplam aktifler içindeki payı 2 puan, toplam mevduattaki payı 5 puan azalmış, kredilerdeki payı ise aynı kalmıştır.

⁶³Bankalarımız1997. Türkiye Bankalar Birliği, 1998. İstanbul. s. 7

⁶⁴Bankalarımız1997. Türkiye Bankalar Birliği, 1998. İstanbul. s. 36

İlk on bankanın payı ise toplam aktiflerde 2 puan, mevduatta 1 puan azalmış, kredilerde ise değişmemiştir⁶⁵.

Son on yıllık dönemde, sektör toplam aktifleri içinde ilk beş bankanın payı yaklaşık 20 puan, ilk on bankanın payı ise 14 puan azalmıştır. Bu arada, dikkati çeken bir diğer önemli gelişme ise ilk on banka arasındaki büyüklük farklarının giderek daralması olmuştur.

Ekonomik birimlerin repo tercihlerindeki artış, mevduat büyümesini ve kaynak yapısını etkilemiştir. Toplam mevduat cari fiyatlarla %104, sabit fiyatlarla ise %7 oranında artmıştır. Bilançoya göre daha yavaş bir büyüme gösteren toplam mevduatın kaynaklar içindeki payı 4 puan azalarak %65'e gerilemiştir. TL mevduat sabit fiyatlarla yaklaşık olarak aynı kalmış, yabancı para mevduat ise %9 oranında artmıştır. TL mevduatın toplam mevduat içindeki payı 2 puan azalarak %47'ye, toplam kaynaklar içindeki payı 4 puan azalarak %30'a gerilemiştir. Yabancı para mevduatın bilanço içindeki payı %34 oranında hemen hemen aynı kalmıştır. Banka grupları açısından bakıldığında, toplam mevduat kamusal sermayeli bankalarda %85 oranında artarken, sabit fiyatlarla %3 oranında azalmıştır. Buna karşılık, özel sermayeli bankalarda toplam mevduat artışı nominal olarak %117, sabit fiyatlarla %14 olmuştur. Toplam mevduat kamusal sermayeli ticaret bankaları kaynaklarının %75'ini oluşturmaktadır. Bu oran özel sermayeli bankalarda %66'dır. TL mevduatın kaynaklar içindeki payı kamusal sermayeli bankalarda %51, özel sermayeli bankalarda ise %22'dir⁶⁶.

TL vadesiz mevduatın toplam mevduat içindeki payı azalışını sürdürmüş, %20'den %13'e gerilemiştir. Öte yandan, son derece kısa vadelerde yoğunlaşan vadeli mevduatın yapısında ise önemli bir değişiklik olmamıştır. TL mevduatın %75'i, yabancı para mevduatın ise %76'sı 3 ay ve daha kısa vadelerde açılmıştır. Toplam mevduatın %91'i 6 ay ve daha kısa vadeli mevduattan oluşmaktadır⁶⁷.

Net kar (zararlar hariç) cari fiyatlarla %123 oranında, dolar bazında ise %17 oranında artarak 575 trilyon TL'ye (2.8 milyar dolar) ulaşmıştır. Ortalama aktif karlılığı %3.9'dan %3.4'e gerilemiş, ortalama özkaynak karlılığı ise azalarak enflasyonun gerisinde kalmaya devam etmiştir. Aktiflerin net faiz getirisi yaklaşık aynı kalmış, faiz dışı gelirler ise azalmıştır. Net kar dahil özkaynaklar, kamusal sermayeli ticaret bankaları ödenmiş sermayesine

⁶⁵Bankalarımız1997. Türkiye Bankalar Birliği, 1998. İstanbul. s. 37

⁶⁶Bankalarımız1997. Türkiye Bankalar Birliği, 1998. İstanbul. s. 38

⁶⁷Bankalarımız1997. Türkiye Bankalar Birliği, 1998. İstanbul. s. 38

yapılan ilavenin de olumlu katkısıyla sabit fiyatlarla %20 oranında büyümüştür. Özkaynaklar (net kar hariç), bir yıllık dönemde %132 oranında, sabit fiyatlarla %22 oranında büyüyerek 1.253 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Özkaynaklardaki artışa en önemli katkı, cari fiyatlarla %213, sabit fiyatlarla %64 oranında büyüyen ödenmiş sermayeden gelmiştir. Net kar dahil özkaynakların toplam aktiflere oranı %8.9'dan %9.4'e yükselmiştir⁶⁸. Net çalışma sermayesi iyileşmeye devam etmiştir.

Türkiye'de faaliyette bulunan banka sayısı -T.C. Merkez Bankası hariç olmak üzere- 1980 yılında 43 iken, 1990 yılında 66'ya ve son olarak da 1997 yılı sonu itibariyle, 72'ye yükselmiştir⁶⁹. Bankaların 59 tanesi ticaret bankası, 13 tanesi de kalkınma ve yatırım bankasıdır. Ticaret bankalarının 5'i kamusal sermayeli, 36'sı özel sermayeli, 18'i ise yabancı sermayelidir. Kalkınma ve yatırım bankalarının da 3'ü kamusal sermayeli, 7'si özel sermayeli, 3'ü ise yabancı sermayeli olarak kurulmuştur.

Tablo 3
Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar

	1995	1996	1997
Ticaret Bankaları	55	56	59
Kamusal sermayeli	5	5	5
Özel sermayeli	32	33	36
Yabancı sermayeli	18	18	18
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	13	13
Kamusal sermayeli	3	3	3
Özel sermayeli	7	7	7
Yabancı sermayeli	3	3	3
Toplam	68	69	72

Kaynak: **Bankalarımız 1997**. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, s. 46, 1998. İstanbul.

Bankacılık sektöründeki şube sayısında 1995 yılından itibaren gözlenen artış eğilimi 1997 yılında da devam etmiştir. Özellikle özel sermayeli ticaret bankaları grubunda yer alan az şubeli bankaların şube sayılarını artırmaları sonucunda, 1996 yılında 6.442 olan toplam şube sayısı, 1997 yılı sonunda 377 artışla 6.819'a yükselmiştir. Şube sayısı kamusal sermayeli ticaret

⁶⁸Bankalarımız1997. Türkiye Bankalar Birliği, 1998. İstanbul. s. 37

⁶⁹TBB; 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi. "1958-97" . TBB Yayını, Ekim 1998. İstanbul. s.204-205

bankalarında 29 artarak 2.915'e, özel sermayeli ticaret bankalarında 335 artarak 3.764'e, yabancı sermayeli ticaret bankalarında ise 12 artarak 116'ya yükselmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarında ise şube sayısı 1 artarak 24 olmuştur.

1997 yılında bankaların yurtdışındaki temsilcilik ve şube sayılarında bir değişiklik olmamıştır. Bankaların yurtdışında 60 temsilciliği, 5 bürosu ve 21 şubesi bulunmaktadır. Yurtdışı şubelerden 8'i Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, 4'ü Almanya'da, 2'si Amerika Birleşik Devletleri'nde, 2'si Bahreyn'de, 2'si İngiltere'de, 1'i Hollanda'da, 1'i Lüksemburg'da, 1'i de Malta'da bulunmaktadır.

1997 yılında Türkiye'deki bankaların yurtdışındaki mali iştiraklerinin sayısı da 45'den 56'ya yükselmiştir.

Tablo 4
Bankacılık Sektöründe Şube Sayısı *

	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>
Ticaret bankaları	6.219	6.419	6.795
Kamusal sermayeli	2.875	2.886	2.995
Özel sermayeli	3.240	3.429	3.764
Yabancı sermayeli	104	104	116
Kalkınma ve yatırım bank.	25	23	24
Kamusal sermayeli	9	9	10
Özel sermayeli	12	10	10
Yabancı sermayeli	4	4	4
Toplam	6.244	6.442	6.819

* K. K. T. C. ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil.

Kaynak: Bankalarımız 1997. Bankalar Birliği Yayını, s. 47, 1998. İstanbul.

1997 yılında bankacılık sektöründe şube sayısında görülen artışa paralel olarak personel sayısı da artmıştır. 1996 yılında 148.153 olan toplam personel sayısı 1997 yılında %4 oranında artarak 154.867'ye yükselmiştir.

Toplam personelin %45'i kamusal sermayeli bankalarda, %49'u özel sermayeli bankalarda, %2'si yabancı sermayeli bankalarda, kalan %4'ü de kalkınma ve yatırım bankalarında istihdam edilmektedir.

Bankacılık sektöründe çalışan, yüksek öğretim kurumlarından mezun olan çalışan sayısındaki artış eğilimi 1997 yılında da sürmüştür. Yıl sonu.

rakamlarına göre; kamusal sermayeli bankalarda çalışanların %27'sini, özel sermayeli bankalarda %45'ini, yabancı sermayeli bankalarda %61'ini, kalkınma ve yatırım bankalarında ise %64'ünü yüksek öğrenim ve lisansüstü (master-doktora) eğitim yapmış personel oluşturmaktadır.

Tablo 5
Bankacılık Sektöründe Çalışanlar (kişi olarak)

	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>
Ticaret bankaları	138.694	142.046	149.618
Kamusal sermayeli	72.699	70.284	69.218
Özel sermayeli	63.010	68.592	76.601
Yabancı sermayeli	2.985	3.170	3.799
Kalkınma ve yatırım bank.	6.099	6.107	5.246
Kamusal sermayeli	5.245	5.110	4.357
Özel sermayeli	716	859	802
Yabancı sermayeli	138	138	138
Toplam	144.793	148.153	154.864

Kaynak: Bankalarımız 1997. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, s.47, 1998. İstanbul.

Bankacılık sektöründe çalışan personelin %4'ü ilköğretim, %58'i orta öğretim, %36'sı yüksek öğretim kurumları mezunu, %2'si de yüksek lisans ve doktora yapmış olanlardan oluşmaktadır.

1997 yılı sonu itibariyle, yıl içinde tüketici kredisi kullananların sayısı 1.238.076 kişi, kişi başına düşen ortalama tüketici kredisi miktarı 484.8 milyon TL'dir.

1997 yılı sonunda ulaşılan toplam kredi kartı sayısı 4.857.166'dır. Bu kartların 3.656.856 adedi Visa, 1.126.266 adedi Mastercard, 63.544 adedi diğer kartlardan oluşmaktadır. Visa kartlarının 713.726'sı, Mastercard'ların 240.713'ü ve diğer kartların 27.624'ü yurtiçi kartlardır. Yurtiçi kartlar dışında kalan 3.865.103 kart, hem yurtiçinde hem de yurtdışında geçerli olan kartlardır. Üç aylık dönemler itibariyle kart başına düşen işlem sayısı 9, işlem tutarı ise 72 milyon TL'dir.

1997 yılı sonunda ATM sayısı bir önceki yıla göre %19 oranında artarak 6.504'e ulaşmış, satış noktalarının (POS) sayısı ise %67 oranında artarak 58.636'ya yükselmiştir.

BÖLÜM II

AVRUPA BİRLİĞİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE MALİ ENTEGRASYON YÖNÜNDE ÇALIŞMALAR

Avrupa Birliği'nde mali entegrasyona yönelik çalışmalar tek pazar öncesi ve tek pazar süreci ile ekonomik parasal birlik çerçevesinde incelenebilir.

1.1. Tek Pazar Öncesi Yapılan Çalışmalar

1957'de Roma Anlaşmasıyla kurulan Avrupa Topluluğu'nun ana amacı, ortak bir ekonomik düzen oluşturmak için emek, sermaye, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanmasıdır. Kuruluş amaçları arasında sermayenin serbest dolaşımı da yer almasına rağmen ilk etapta üye ülkeler arasında bir gümrük birliği oluşturulması hedeflenmiştir. Gerçekten de, birliğe katılan ülkeler arasında vergilerin kaldırıldığı, üçüncü ülkelere karşı ise ortak bir gümrük tarifesinin uygulamaya konduğu bir ekonomik bütünleşme şekli olan GB, malların serbestçe dolaşımı dışında diğer amaçların gerçekleştirilmesinin de temelini oluşturur. Nitekim topluluğa üye 6 ülke arasında GB anlaşması 1968 yılında imzalandıktan sonra üye ülkeler arasındaki ticaretin artması, başta döviz kurları olmak üzere ekonomik ve parasal birliğin kurulması alanında birtakım adımlar atılmasına yol açmıştır. 1980'lerde Avrupa Tek Pazarı hedefinin gerçekleşmesi için ekonomik bütünleşme ile finansal piyasaların da entegrasyonunun kaçınılmaz olduğu görülmüştür.

Çalışmaların kökeni Roma Anlaşması'na dayanmakla birlikte köklü reformlar Avrupa Tek Senedi ile yapılmıştır.

1.2. Avrupa Tek Pazarı ve Ekonomik Parasal Birlik

1985 yılında **Beyaz Kitap** ile hazırlanıp 1987 yılında yürürlüğe giren **Avrupa Tek Senedi** üye ülkeler arasında kişilerin, malların, hizmetlerin ve

sermayenin serbestçe dolaşımını öngörmekte ve bunun için hukuki ve siyasi bir temel oluşturmaktadır. Tek pazarın tamamlanması için 1992 yılı sonu hedef alınmıştır.

Ekonomik ve parasal birlik ile siyasi birliği birlikte oluşturup bir Avrupa Birliği yaratma yolundaki en önemli adım ise 1992 yılında imzalanan **Maastricht Anlaşması**'dır. Avrupa para sistemiyle temelleri atılan Ekonomik ve Parasal Birliğe (EPB) geçiş de bu anlaşma ile takvime bağlanmıştır. Buna göre EPB üç aşamada gerçekleşecektir.

1 Temmuz 1990 tarihinden itibaren yürürlüğe giren birinci aşamada ekonomi ve para politikaları koordinasyonunun sağlanması, üye ülkeler arasında fiyat istikrarı ve kamu finansmanı konularında uyumun gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

1 Ocak 1994 tarihinde başlayan ikinci aşamada bir Avrupa Enstitüsünün kurulması, bununla birlikte üye ülkelerin kendi merkez bankalarının bağımsızlığının sağlanması kararlaştırılmıştır.

1 Ocak 1997'de başlaması planlanan parasal birlik çıkan sorunlar nedeniyle 2002 yılına ertelenmiştir. Parasal birliğin son aşamasında Topluluk tek bir para politikası ve para birimini kabul edecektir. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi artık Avrupa Merkez Bankası halinde Topluluk para politikasında tam ve tek sorumlu kuruluş haline getirilecektir.

Son aşamaya gelmeden önce Topluluk ülkelerinin aynı ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmaları ve benzer ekonomik politikalar uygulamayı taahhüt etmeleri gerekmektedir. böylece EPB'nin son aşamasında tüm üye ülkelerin sağlaması gereken kriterler şunlardır⁷⁰.

i. Enflasyon Oranı: Her üye ülke devamlı bir fiyat istikrarı sağlamalıdır. Ortalama enflasyon oranı, fiyat istikrarı sağlamada en iyi üç ülkenin enflasyon oranını 1.5 puandan fazla aşmamalıdır.

ii. Bütçe Açığı: Her üye ülkenin yıllık bütçe açığı, o ülkenin GSMH'nin %3'ünü geçmemelidir.

⁷⁰Commission of The European Communities; **A Common Market for Services Current Status**. 1992. Brussels. s. 41

iii. Kamu Borçları: Her üye ülkenin kamu borçları GSMH'nin %60'ını aşmamalıdır.

iv. Faiz Oranı: Üçüncü aşamaya girmeden önce herhangi bir üye ülkenin ortalama nominal uzun vadeli faiz oranı, fiyat istikrarını sağlamada en iyi üç ülkenin bu tür faiz oranını iki puandan fazla geçmemelidir.

1.3. Avrupa Birliği Ülkelerinin Makro Ekonomik Kriterler Açısından Değerlendirilmesi

Tablo 6
AB Ülkelerine Ait Temel Göstergeler (%)

	Enflasyon Oranı			Bütçe Acı/İ/GSYİH			Kamu Borçları/GSYİH			Faiz Oranları
	1995	1996	1997	1995	1996	1997	1995	1996	1997	1997
Almanya	1.8	1.5	1.8	-3.5	-3.8	-3.3	58.1	60.3	61.5	5.8
Fransa	1.8	2.0	1.6	-5.0	-4.1	-3.3	52.9	56.3	57.8	5.7
İtalya	5.4	3.9	2.4	-7.1	-6.8	-3.3	124.9	123.0	121.5	7.6
İngiltere	2.8	2.9	2.6	-5.6	-4.4	-3.1	47.3	49.3	49.4	7.5
İspanya	4.7	3.5	2.5	-6.6	-4.4	-3.2	65.3	69.5	69.0	7.1
Hollanda	2.0	2.1	2.7	-4.0	-2.3	-2.2	79.7	78.8	76.1	5.7
Belçika	1.5	2.1	2.0	-4.1	-3.4	-2.9	133.5	130.0	127.1	5.9
İsveç	2.5	0.5	2.3	-7.9	-2.5	-0.8	78.2	78.6	76.6	7.1
Avusturya	2.2	1.9	1.9	-5.3	-3.9	-2.5	69.3	69.8	68.1	5.7
Danimarka	2.1	2.1	2.5	-1.9	-1.6	-0.1	72.2	69.9	67.3	6.5
Finlandiya	1.0	0.6	1.3	-5.2	-2.6	-1.9	58.5	58.0	58.7	6.1
Yunanistan	9.3	8.5	6.9	-9.2	-7.6	-5.1	111.8	110.7	107.7	10.3
Portekiz	4.1	3.1	2.5	-4.9	-4.0	-2.9	71.7	70.8	69.2	6.9
İrlanda	2.5	1.6	2.2	-2.4	-1.0	-1.6	84.8	76.4	72.3	6.3
Lüksemburg	1.9	1.8	2.0	0.4	-0.1	-0.1	5.4	5.9	5.7	6.1
AB Ortalaması	3.0	2.5	2.2	-5.2	-4.4	-3.1	72.1	73.2	73.0	6.6
Maastricht Kriteri	2.9	2.4	3.1	-3.0	-3.0	-3.0	60.0	60.0	60.0	7.9

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, May 1997

Maastricht Anlaşması'nda öngörülen bütünleşmeye yönelik makroekonomik kriterler açısından üye ülkelerin durumları yukarıdaki tabloda görülmektedir.

Gelişimleri gösteren kriterlerden enflasyon oranları ülkelere göre değerlendirilirken, en iyi üç ülkenin enflasyon oranından 1.5 puandan fazla olmaması gerektiği kuralı diğer ülkelerce de sağlanmıştır. Tablo 6'da da görüldüğü gibi Yunanistan bu oranları henüz sağlayamamış, İtalya ve İngiltere ise ancak son yıllarda bu kriteri sağlamışlardır.

Bütçe açığının GSMH'ya oranının %3'ü geçmemesini öngören kriter açısından bakıldığında, bu kriterde çok önemli gelişmeler sağlandığı görülmektedir. Burada da yine en sorunlu ülke Yunanistan'dır.

Kamu borçlarının GSMH'ya oranı açısından bakıldığında, AB genelinde 1997 yılı itibariyle %73 ortalama ile maksimum %60 hedefini aşmaktadır. Özellikle İtalya, Belçika ve Yunanistan bu oranı çok fazla aşmış durumdadır. AB genelinde tüm ülkelerin bütçe ayarlamalarına gitmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

Son olarak faiz oranları kriterinin genelde AB üyesi ülkelere tutturulduğu ancak yine Yunanistan'ın bu kriteri de tutturamadığı görülmektedir.

Toplu olarak değerlendirildiğinde geçilmesi amaçlanan Tek Para Hedefi için üye ülkelerin yerine getirmesi gereken kriterler henüz tam olarak sağlanamamıştır. Çıkan sorunlar nedeniyle Ekonomik ve Parasal Birlik 21. yüzyıla kalmıştır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TEK MALİ PAZARIN OLUŞTURULMASINA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER

Roma Anlaşmasından günümüze kadar üye ülkeler arasında tam bir ekonomik bütünleşmenin sağlanabilmesi amacıyla reform niteliğinde önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. AT'nin temelini atıldığı Roma Anlaşmasında, ana hedefler olan mallar, hizmetler, sermaye ve kişilerin serbest dolaşımından, ilk önce bir gümrük birliği ile mal hareketlerinin serbestisi ele alındığından, sermaye hareketleri ve buna bağlı olarak bankacılık ve diğer mali alanlarda önemli düzenlemeler getirilmemiştir. Fakat özellikle Tek Pazar kavramı ortaya atıldıktan sonra mallar olduğu kadar diğer amaçlar da ön plana çıkmış ve sermaye hareketleri ile mali hizmetlere ilişkin bir takım kararlar alınmıştır. Mali bir hizmet olan bankacılık alanında da sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle doğru yönlü gelişmeler sağlanmıştır. Bundan dolayı bankacılık alanındaki gelişmelerden önce, sermaye hareketleriyle ilgili kararlara değinmek gerekir.

2.1. Sermaye Hareketleriyle İlgili Düzenlemeler

Roma Anlaşması sermayenin serbest dolaşımıyla ilgili ilk hükümleri getirmiştir. Roma Anlaşmasınının 67. maddesi "üye ülkeler geçiş dönemi boyunca, ortak pazarın fonksiyonel bir şekilde işlenmesini sağlamak amacıyla, sermaye hareketleriyle ilgili her türlü kısıtlamalar ve tarafların tabiyeti, yerleşim yeri veya yatırımın nerede yapılacağı üzerine olabilecek her türlü ayrımcılık giderek kaldırılacaktır" der.

Bu maddeyi yine sermaye hareketleri ve kambiyo kısıtlamalarının kaldırılması ile ilgili Roma Anlaşması'nın 68. , 69. , 70. , 71. , 72. , ve 73. maddeler izler. Buna göre 68. maddenin 1. fıkrası, kambiyo yetkilerinin serbestçe verilmesini, 71. madde sermaye hareketleri ve buna ilişkin cari ödemeler üzerine yeni herhangi bir kambiyo kısıtlaması getirilmesinden kaçınmaya ve mevcut kuralların daha da kısıtlayıcı olmamasına çaba göstermeyi gerektirmektedir. 73. madde ise herhangi bir üye ülkede sermaye hareketlerinin, sermaye piyasasının fonksiyonel işlerliğini bozucu bir durum yaratması halinde, komisyonun bu ülkeye sermaye hareketleri konusunda koruyucu önlemler alması üzerine yetki vermesini içerir⁷¹.

Roma Anlaşması'nın bu hükümlerine dayanılarak ilk olarak 1960 ve 1962 yönergeleri çıkarılmıştır. Fakat bu yönergelerle sermayenin serbest dolaşımında önemli ilerlemeler sağlanamamıştır. 1964 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinden doğan sorunların ve sermaye piyasalarının bütünleştirilmesinin etkilerini araştırmak için hazırlanan Sagre Raporu, ekonomik ve parasal birlik oluşturulmasının ön koşulu olarak bir Avrupa sermaye piyasasının kurulmasını önermiş olmakla birlikte bir sonuç vermemiştir⁷².

Bu alanda getirilen önemli düzenlemeler, Tek Pazar Kapsamında ele alınan 1986 ve 1988 AB yönergeleridir. 17 Kasım 1986'da kabul edilen ilk yönergenin amacı ortak pazarın tam işleyişi için önemli bir koşul olan sermaye işlemlerinin serbestleştirilmesi ve mali piyasaların birbirine bağlanmasıdır.

⁷¹BALAK-SEYMEN; A. g. e. , s. 9

⁷²Nahit TÖRE; Avrupa Birliği'nde Sermaye Hareketleri ve Mali Hizmetlere İlişkin Düzenlemeler. AB El Kitabı, TCMB, 1995. Ankara. s. 139-140

İkinci olarak sermaye hareketlerine tam bir serbesti getirmesi nedeniyle ileriye dönük atılan temel bir adım olarak nitelendirilen yönerge 24 Haziran 1988'de konsey tarafından kabul edilmiştir. Bu yönerge, Roma Anlaşması'ndaki serbestiyi bütün sermaye hareketlerine yaymıştır. Roma Anlaşması sadece ortak pazarın fonksiyonelliğini sürdürecektir bir serbesti getirirken Tek Pazar kapsamında alınan bu yönerge, sermaye hareketleri ve mali hizmetlere ilişkin tam bir serbestiyi amaç edinmektedir.

Yönergenin 1. maddesi, üye ülkelerde yerleşik kişiler arasında meydana gelen sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldıracaklarını hükme bağlar. Yönergenin kapsamı şöyle belirlenmiştir:⁷³

i. Yönerge, başta kısa vadeli krediler, para piyasasını içeren işlemler, yabancı paralar üzerine hesap açmak olmak üzere tüm sermaye hareketlerini kapsar,

ii. Sermaye hareketleriyle ilgili transferler ve mevcut işlemler üzerindeki her türlü kısıtlamalar kaldırılacak, ayrıca üye ülkelerdeki yerleşikler, diğer üye ülkelerin mali sistemlerine yatırım yapma, borç alma veya verme işlemleri amaçlarıyla girebileceklerdir.

iii. Tarafların yerleşim yerleri veya yatırım yeri ile ilgili tüm ayrımcılıklar kaldırılacaktır.

Yönergenin 3. maddesi, kısa vadeli sermaye hareketlerinin döviz piyasalarında büyük sıkıntılar doğurması ve üye ülkelerin yürüttükleri para ve döviz kuru politikalarında sorunlara yol açtığı takdirde ilgili ülkelerin koruyucu önlemler almasına izin vermektedir⁷⁴. Bu yönerge üçüncü ülkelerle ilişkileri de ele almakta ve 7. madde ile üye ülkelerin, üçüncü ülkelere veya bu ülkelere olacak sermaye hareketi konusunda, üye ülkelerin kendi aralarında uyguladıkları kadar serbesti olmasına çaba gösterecekleri belirtilmiştir. Böylece, topluluk içi sermaye hareketleri ile diğer ülkelerle birlikte gerçekleştirilen sermaye hareketlerinin tam olarak birbirinden ayrı tutulamayacağı kabul edilmektedir.

⁷³Dominique SERVAIS; **A Single Financial Market**. European Commission, Third Edition, 1995. Brussels. s. 48-49

⁷⁴TÖRE; **A.g.e.**, s. 143

2.2. Bankacılıkla İlgili Düzenlemeler

Bankacılık alanında da Tek Senet'in imzalanmasına kadar büyük düzenlemeler getirilmemiştir. Konuyla ilgili tek hüküm 61. maddedir. Buna göre sermaye hareketlerine bağlanan banka ve sigorta hizmetlerindeki serbestliğin, sermayenin giderek serbest dolaşımıyla uyumlu olarak gerçekleştirilmesi gereği vurgulanmaktadır.

Beyaz Kitap öncesinde ise şu yönergeler kabul edilmiştir:

i. **28 Haziran 1973 Yönergesi:** Kredi kuruluşlarının üye ülkelerde yerleşme ve hizmet sunmalarına ilişkin her türlü engeller kaldırılmıştır.

ii. **12 Aralık 1977 tarihli Birinci Bankacılık Yönergesi:** Kredi kurumlarının kuruluş izni almalarını kolaylaştırıcı önlemler almakta, ayrıca bu kuruluşlara ilişkin üye ülkelerin hukuki yapılarındaki engelleyici farkların elimine edilmesini amaç edinmektedir.

iii. **13 Haziran 1983 Tarihli Yönerge:** Kredi kuruluşlarının konsolide esasına dayalı gözetiminin sağlanmasına ilişkindir.

Buna göre, herhangi bir üye ülkede şube açmak veya şube açmaksızın hizmet sunmak isteyen bir **kredi kuruluşu***, bu faaliyetleri yapmak istediği ülkenin otoriteleri tarafından yetki almak durumunda, ancak faaliyetleri de yine o ülkenin kanunlarıyla sınırlandırılabilir⁷⁵. Buradan da anlaşılmaktadır ki Beyaz Kitap öncesi alınan kararlar tam bir serbesti getirmemiştir.

* "**Banka**" yerine "**kredi kuruluşu**" kavramı kullanılmıştır. Bunun sebebi AT'nda bankaların, bankacılık dışında da bir takım hizmetleri sağlıyor olmasıdır.

2.2.1. Tek Pazar Sürecinde Getirilen Düzenlemeler

1987 yılında Tek Avrupa Senedi'nin düzenlenmesinden sonra bankacılık mevzuatını uyumlaştırma çalışmaları artmıştır. Konuyla ilgili gelişmeleri aşağıda inceleyeceğiz.

⁷⁵SERVAIS; A.g.e. , s. 65

2.2.1.1. Genel Bankacılığa İlişkin Getirilen Hükümler

Kredi kurumlarının kurulması ve faaliyetlerine ilişkin kanunların eşgüdümü hakkında çıkarılan en önemli düzenleme İkinci Bankacılık Yönergesi olarak da bilinen 15 Aralık 1989 tarihli ve 89/646/EEC sayılı yönergedir. 77/780/EEC sayılı Birinci Bankacılık Yönergesi'nin yerine geçen bu yönerge 1 Ocak 1993'de yürürlüğe girmiştir.

Bir kısmı 1977 yönergesinde de kabul edilen ve 1989'da Tek Pazar'a uyum çerçevesinde daha geniş boyutta ele alınan ilkeler şunlardır⁷⁶.

1. Üye ülkelerin bankacılığa ilişkin hukuki düzenlemelerinin uyumlaştırılması

Herhangi bir üye ülkede kurulmuş bulunan bir kredi kurumunun başka bir üye ülkede şube açması veya şube açmaksızın hizmet sunması için her bir üye ülkenin hukuki düzenlemeleri arasındaki farkların en aza indirilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle başta sermaye yapısı olmak üzere, yönetim standartları, borç ödeme gücü rasyoları, kredi verme koşulları, gözetim ve banka hesaplarına ilişkin uyumlaştırıcı bir takım düzenlemeler getirilmiştir.

2. Merkezin Bulunduğu Ülkenin Denetim ve Kontrolü

Bir kredi kurumunun merkezinin bulunduğu üye ülke yönergenin 13. maddesi uyarınca bankanın diğer üye ülkelerdeki çalışmaları da dahil olmak üzere tüm faaliyetlerini denetleyecektir.

Bu denetleme sırasında diğer ülkelerdeki faaliyetlere ilişkin denetim, o ülke yetkili makamlarıyla işbirliği içinde yapılacaktır. Faaliyetin sürdürüldüğü ülkenin yetkili makamları ise bu şubelerin likiditelerini denetleme sorumluluğuna sahiptir.

3. Buna göre bir üye ülkede yetkili makamlarca kabul edilen kural ve düzenlemeler, diğer ülkelerde de geçerli sayılacaktır⁷⁷. Böylece yönergelerde belirtilen ana bankacılık faaliyetlerini yürütmek için bir kredi kurumu merkez ülke yetkili makamlarından izin aldığı anda, bu faaliyetleri tüm

⁷⁶CEC; A.g.e. , s. 5

⁷⁷Mehmet Şükrü ERDEM; Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi: Sorunlar ve Öneriler. 1993. Ankara. s. 61

üye ülkelerde gerek bir şube kurarak gerekse kurmadan gerçekleştirirler. Bu şekilde merkezin bulunduğu ülke lisansı, tüm toplulukta geçerli "Tek Bankacılık Lisansı" özelliği taşımaktadır.

Karşılıklı tanıma ilkesi kapsamına giren ve yönergenin ekinde belirtilen bankacılık faaliyetleri şunlardır⁷⁸:

- i. Mevduat ve diğer geri ödenebilir fonların kabulü
- ii. Ödünç verme
- iii. Finansal kiralama
- iv. Para gönderme hizmetleri
- v. Ödeme araçlarının ihracı ve yönetimi (kredi kartı, vs.)
- vi. Garanti ve taahhütler
- vii. Müşteri ve banka hesabına ticari işlem yapmak
- viii. Hisse senedi çıkarımına iştirak etmek
- ix. Sermaye yapısı üzerine girişimler, endüstriyel stratejiler ve benzeri sorunlara danışmanlık etmek. Ayrıca farklı girişimlere katılmak veya birleşmelere ilişkin danışmanlık hizmeti vermek

- i. Para piyasası işlemlerine aracılık etmek
- ii. Portföy yönetimi ve danışmanlığı
- iii. Menkul kıymetlerin yönetimi ve muhafazası
- iv. Kredi referans hizmetleri
- v. Kiralık kasa hizmetleri

Görüldüğü gibi tek lisans bankacılık hizmetleri çok geniş bir ürün bazına sahiptir. Benzer haklar bazı şartlar yerine getirmeleri durumunda finansal kurumlara da (banka dışı) verilmektedir.

⁷⁸CEC; A.g.e. s. 13-14

Yukarıdaki ilkelerin gerçekleştirilebilmesi, ancak üye ülkelerdeki bankacılığa ilişkin standartların uyumlaştırılmasına bağlıdır. Bu uyum kısmen ikinci bankacılık yönergesiyle kısmen de daha sonra ele alacağımız diğer yönergelerle sağlanmıştır.

İkinci bankacılık yönergesine göre üye ülkelerin uyumlaştırması gereken standartlar şu şekilde belirlenmiştir⁷⁹.

i. Yeni kurulacak bir banka için gerekli asgari sermaye miktarının 5 milyar ECU olması,

ii. Bankaların yönetiminde etkili olacak biçimde ortakların sermaye paylarını arttırması halinde, üye ülkelere ortaklığın niteliğine ilişkin bilgilerin verilmesi,

iii. Kredi kurumlarının özkaynaklarının %60'ından fazlasını bankacılık sektörü dışındaki iştiraklerine yatırmaması ve bankacılık dışındaki iştiraklerin her birine ayrılacak sermaye tutarının kaynaklarının %10'unu geçmemesi,

iv. Bankaların düzenli bir muhasebe ve denetim sistemi oluşturması,

v. Bankaların belirlenecek olan riskli aktifleri ile özkaynakları arasında standart bir orana uyma zorunluluklarıdır.

Tüm bu düzenlemelerle temelde bir üye ülkeden diğerine yerleşme ve hizmet serbestisini sağlayan ortak bir bankacılık pazarı yaratılmaya çalışılmaktadır.

Bankacılığa ilişkin getirilen sözkonusu ilkeler ve uyum çalışmaları yanında banka hesapları ile gözetim ve denetime ilişkin diğer yönerge ve öneriler de Avrupa komisyonu tarafından kabul edilmiştir.

2.2.1.2. Banka Hesaplarına İlişkin Yönergeler

i. Bankalar ve diğer mali kurumların yıllık hesepları ve konsolide hesapları tek düzenleştirmesi hakkında 8 Aralık 1986 (86/635) Sayılı Konsey Yönergesi:

⁷⁹Aydın ARGİN; Avrupa Topluluğu Tek Pazarına Uyum Açısından Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Gereklere, Bankalar Birliği Yayını, 1992. Ankara. s.10

Bu yönerge bankalar ve diğer mali kurumların yıllık hesaplarının format ve içeriğini uyumlaştırmaktadır. Bu kurumların sınır ötesi işlemleri arttıkça bunlara ilişkin yıllık ve konsolide edilmiş hesapların karşılaştırılması da önemli hale gelmektedir. Bu yönerge ile bilanço ve kar-zarar hesapları standartlaştırılmakta; bilançoda aktif ve pasiflerin azalan şekilde gösterilmesi, kar-zarar hesaplarının ise yatay ve dikey olmak üzere çift standartlı olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bazı bilanço kar-zarar hesapları kalemleri için özel şartlar getirilmiş ve yıllık hesapların ulusal yasa gereği yıllık olarak yayınlanması öngörülmüştür.

ii. Yabancı kredi ve finans kurumlarının şubelerine ilişkin hesaplar hakkında 13 Şubat 1989, 89/117/EEC Sayılı Konsey Yönergesi:

Bu yönerge, üye bir ülkede kurulmuş, merkezi bu üye ülke dışında bulunan bir kredi kurumu ve finans kurumunun şubelerinin yıllık hesaplarına ilişkin dökümanları yayınlamaya yönelik yükümlülükleri ortaya koymaktadır. Buna göre, yabancı bankalar ve diğer finans kurumlarının şubelerinin yıllık hesaplarını ayrı bir şekilde yayınlama zorunluluğu kaldırılmıştır.

Bu yönerge, merkezi şubenin kurulduğu üye ülke dışında olan tüm AT banka ve finans kurumlarının şubeleri için geçerlidir.

Kredi kurumlarının şubeleri tarafından yayınlanması gereken belgeler, yıllık hesaplar, konsolide edilmiş hesaplar, yıllık hesaplar vs. dir. Bunlar merkez şubenin bulunduğu üye ülkenin yasalarına göre denetlenip yayınlanmalıdır.

Merkez şubesi üye olmayan bir ülkede bulunan bir kredi ve finans kurumunun şubelerinin yayınlaması gereken belgelerde yukarıdaki aynıdır ve denetim üye olmayan ülkenin öngördüğü şekilde yapılacaktır.

2.2.1.3. Gözetim ve Denetime İlişkin Yönergeler

i. Kredi kurumlarının Konsolide Esasına Göre Gözetimi ve Denetimlerine İlişkin 6 Nisan 1992, 92/30/EEC Sayılı Konsey Yönergesi:

13 Haziran 1983, (8/350) ve 9 Ekim 1990 (90/C315) Sayılı kararların yerine geçen bu yönergeye göre bir holdinge bağlı kredi kurumunun gözetiminin konsolide esasına göre yapılması getirilmiştir.

ii. Kredi kurumlarının Özkaynaklarına İlişkin 17 Nisan 1989 (89/299) Sayılı Yönergesi:

Bu yönerge toplulukta faaliyet göstermeye yetkili kredi kurumlarının özsermayelerine ilişkin ortak standartlar getirilmesini amaçlamaktadır. Özkaynakların büyüklüğü, kredi kurumlarının borç ödeme gücü rasyosu ve diğer önlemlerle ilgili hesaplamaların yapılmasında son derece önemlidir. Topluluk içinde bu uyumlaştırılmanın yapılması, merkez ülke kontrolünün karşılıklı tanınması için gerekli bir koşuldur.

Bu yönerge, kredi kurumlarının özkaynaklarının hesaplanmasında ele alınacak kalemleri belirlemekte, ayrıca özsermayeyi orjinal ve ek sermaye olara ikiye ayırmaktadır.

6 Haziran 1991'de (91/633) Sayılı Konsey Yönergesi'yle uygulamaya konan bu yönergenin yerini 16 Mart 1992 günlü (92/16) Sayılı Konsey Yönergesi almıştır.

iii. Kredi Kurumlarının Uygulayacakları Borç Ödeme Gücü Oranı Hakkında 18 Aralık 1989 günlü (89/647/EEC) Sayılı Konsey Yönergesi:

Bu yönerge Topluluk kredi kurumlarının denetimlerinin uyumlaştırılması ile borç ödeme standartlarının güçlendirilmesini getirmekte ve bu şekilde bankanın istikrarının sürdürülmesi kadar mevduat sahipleri ve yatırımcıların da korunmasını amaçlamaktadır.

Buna göre kredi kurumlarının özkaynaklarının aktif ve bilanço dışı kalemlerine oranı minimum %8 olarak belirlenmiştir.

Bu oranın altına düşülmesi halinde denetim organları bu oranın sağlanmasına yönelik girişimlerde bulunacaklardır.

iv. Kredi Kurumlarının Üstlendikleri Büyük Risklerin İzlenmesi ve Denetimi Hakkında 22 Aralık 1986 Tarih ve 87/62/EEC Sayılı Konsey Yönergesi:

Özellikle büyük oranlı kredilerin bir tek müşteri veya müşteri grubunu verilmesi durumunda, kredi kurumlarının üstlendikleri bu büyük riskin izlenmesi üzerine ortak kurallar getirilmesi amaçlanmıştır.

Buna göre, bir müşteri veya müşteri grubunun oluşturduğu büyük risk, kredi kurumunun özkaynaklarının %15 veya fazlası olarak tanımlanmaktadır. Büyük risklerin toplam değeri, özkaynaklarının %80'ini geçmemelidir. Ayrıca bu riskler yetkili kurumlara yılda en az bir kez rapor halinde sunulmalı ve üye ülkeler arasında bu konuda bilgi alışverişi yapılmalıdır.

v. Mali Sistemin Kara Paranın Aklanması Amacıyla Kullanılmasını Önlemeye Yönelik 10 Haziran 1991 Tarih ve 91/308/EEC Sayılı Konsey Yönergesi:

Bu yönerge, Avrupa mali piyasasının entegrasyonu için güvenli bir ortam hazırlanmasına yönelik bir önlem niteliği taşır. Bu tür suç niteliğindeki faaliyetlerin önlenmesi amacıyla, kredi ve finans kurumları, hesap açma, kiralık kasa hizmetlerinden yararlanma ve miktarı 15000 ECU ve fazlası işlemlerde müşteri kimliklerinin saklı tutulmasını şart koşmaktadır.

vi. Mevduat Garanti Programları Hakkında 22 Aralık 1986 Tarih ve 87/63/EEC Sayılı Komisyon Tavsiye Kararı:

Bu kararlar bütün üye ülkelerin mevduat garanti programları için yerine getirecekleri minimum şartların uyumlaştırılmasını kapsamaktadır. Bu program, kredi kurumunun iflası durumunda mevduat sahibinin korunmasını amaç edinmektedir. Bu tavsiye kararının yerini 30.05.1994 tarihinde kabul edilen 94/19/EEC Sayılı Konsey Yönergesi almıştır.

2.2.1.4. Diğer Düzenlemeler

i. Üye devletlerin tüketici kredisine ilişkin kanun, tüzük ve idari düzenlemelerin yakınlaştırılması hakkında 22 Aralık 1986 gün ve 87/102/EEC Sayılı Konsey Yönergesi:

Üye devletlerin yasal düzenlemelerin tüketici kredisi alanında önemli farklılıklar bulunması, toplulukta kredi veren kurumlar arasında rekabete yol açmaktadır. Bu rekabet ise, kredi ile sağlanabilecek mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını ve ortak pazarın işlenmesini engellemektedir. Tüketici kredisine ilişkin düzenlemelerin yakınlaştırılması ile bu engellerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

ii. Elektronik Ödemelere İlişkin Avrupa İşletme Kodu Hakkında 17 Kasım 1988 gün ve 88/590/EEC Sayılı Komisyon Tavsiye Kararı:

Elektronik ödeme, bankacılık hizmetleri, dağıtım ve telekomünikasyon ile gelişen iletişim endüstrisinin tüm toplulukta yaygınlaştırılması geliştirilmesi konusunda anlaşmaya varılması amaçlanmaktadır.

iii. İpotek Kredisi Alanında Yerleşme Serbestisi ve Hizmet Hakkında 4 Şubat 1995 Tarih ve 85/642/06 Sayılı Konsey Yönergesi Önerisi:

Bu yönergenin amacı sınır ötesi ipotek kredi hizmetlerinin sağlanmasıyla ilgili engellerin kaldırılması ve üye ülkelerdeki gözetim organları arasındaki işbirliğinin artırılmasıdır.

2.2.2. Üçüncü Ülkelerle İlişkiler

Roma Anlaşmasınının 58. maddesine göre, üçüncü ülkelerce herhangi bir üye ülkede kurulmuş olan şubeler, kurulmalarından itibaren birer topluluk girişimi olarak kabul edilmektedir.

İkinci Bankacılık Yönergesi, yetkili makamlarca verilen Bankacılık Lisansını tüm AB'de geçerli kıldığından, üçüncü bir ülkenin şubesine üye bir ülke tarafından verilecek lisansın da tüm birlik üzerinde otomatik bir etkisi olacaktır. Bu nedenle tüm üye ülkelerin üçüncü ülkelere karşı aynı tutum içinde olmaları gerekmektedir. Üçüncü ülkelere karşı verilen bankacılık piyasasında serbestce faaliyet gösterme kolaylığının, üçüncü ülkelerce topluluk ülkelerine de sağlanması, bununla ilgili hukuki düzenlemelerin getirilmesi ve topluluk kredi kurumlarına üçüncü ülkelerde bu ülkelerin kendi kredi kurumlarından farklı davranılmaması sağlanmalıdır.

Yönergenin 9. maddesi bununla ilgili olarak şu açıklamaları getirmektedir:

"Üçüncü ülke bir topluluk kredi kurumuna topluluğun üçüncü ülkelere sağladığı piyasaya giriş kolaylığını sağlamazsa, Komisyon Topluluk kredi kurumlarına benzer rekabet imkanlarının tanınması için görüşmeler başlatması üzere Konseye başvurabilir"

Bu yönerge üzerine Komisyon, Temmuz 1992'de üçüncü ülkelerdeki topluluk finans kurumlarının durumlarıyla ilgili bir rapor hazırlamıştır. Ancak Konsey, üçüncü ülkelerle görüşmelerin Uruguay Roundu çerçevesinde zaten ele almasından dolayı, bu önlemlerin alınması için uygun zaman olmadığı görüşünü vermişlerdir. 15 Nisan 1994 de Marrakesh'de imzalanan Uruguay

Roundu Anlaşması ile yedi yıl süren bu görüşmelere de son verilmiştir⁸⁰.

3. AB BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

3.1. AB'nde Bankacılık Sektörünün Tanımı

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde bankacılık faaliyeti gösteren ve değişik şekilleri olan pek çok banka tipi vardır. Bu nedenle düzenlemelerde banka yerine kredi kurumları terimleri kullanılmaktadır. Buna göre kredi kurumları, mevduat kabul edip bunları girişimlere, kamu otoriteleri ve tüketicilere kredi olarak sunan, sermaye işlemlerine ilişkin hizmetlerle sigortacılık gibi diğer hizmetleri de sunan kurumlardır⁸¹.

İşlemler açısından baktığımız zaman bankacılığı perakende ve toptan banka olarak ayırmak mümkündür. Katılımcıları farklı olan bu iki bankacılık türünün her ikisi de kendine göre karakteristik özelliklere sahiptir. Perakende bankacılık, mevduat bankacılığı, şube bankacılığı ve ticari bankacılığı kapsamakta ve vadeli-vadesiz hesaplar, çek tahsilatı, akreditif, açık kredi kolaylıkları, kısa vadeli kredi, tüketici kredisi, kredi kartları, kambiyo işlemleri, havale yatırım yönetimi, müşteriler adına menkul kıymet alım satımı gibi çok geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır⁸²

Avrupa'da perakendeci bankacılık henüz ulusal düzeydedir. Çoğu ulusal bankacılık piyasasında perakende bankaların payı son derece küçüktür. Üç ana bankanın birlikte toplam piyasa payı %20'nin üzerinde olan ancak birkaç üye ülke vardır. Bununla beraber her ülkede piyasa lideri olan diğer bir deyişle oligopol derecesinde bankalar vardır. Bu nedenle Avrupa'da bu piyasalara giriş oldukça zordur⁸³.

Toptancı bankalar ise az sayıda şubeleriyle bilgisayar teknolojisinden yararlanarak uluslararası sermaye ve para piyasalarından büyük tutarlı fon sağlayan, ayrıca factoring ve forfaiting gibi tekniklerle uluslararası ticaretin finansmanına yardımcı olan ve çoğunlukla belli finansal merkezlerde faaliyet gösteren bankalardır. Uluslararası nitelikte olan bu piyasalar ise rekabetçi bir yapıya sahiptir.

⁸⁰CEC;A.g.e. s. 5-29

⁸¹European Commision "Credit Istitutions". EC Panorama; S:26 1994. s. 8

⁸²PARASIZ; A.g.e., s.125

⁸³EC Panorama; A.g.e. , S:23, s. 8

Avrupa Topluluğu içinde yer alan ülkelerde faaliyet gösteren bankalar çok farklı yapılara sahiptirler. Bunlar genellikle büyüklük ve faaliyet alanlarıyla birbirinden ayrılmaktadır. Bununla beraber ekonomik ve parasal birlik yolunda alınan bankacılık yönergelerinin ardından bankaların hizmet alanları artmakta; danışmanlık, sigortacılık ve gayrimenkul acenteliği hizmetleri de dahil olmak üzere pek çok yeni hizmet sunmaktadırlar. Bu şekilde hizmet sundukları alan ve kesime göre gruplandırıldığında bankalar şöyle sınıflandırılabilirler⁸⁴.

Ticaret Bankaları: Bu tür bankaların çoğu evrensel banka niteliğindedir. Geniş çaplı mali hizmet sunan çok amaçlı bankalardır. Sanayinin finansmanı, tahvil, hisse senedi ticareti, portföy yönetimi, şirket birleşmesi ve satın alınması gibi konularda danışmanlık hizmeti sunmaktadırlar. Avrupa Bankacılık Federasyonu tarafından temsil edilmektedirler.

-Tasarruf Bankaları: Asıl kaynaklarını özel tasarruflar oluşturur. Ticaret bankalarına oranla daha yerel ve bölgesel özellikler taşır. AT Tasarruf Bankaları grubu tarafından temsil edilmektedirler.

-Kooperatif Bankaları: Kaynakları, örgütsel yapıları ve fon kullanımı açısından tasarruf bankalarına benzeyen bu tür bankaları AT Kooperatif Bankaları Birliği temsil etmektedir.

-Uzman Bankalar: Belirli bir kaç bankacılık hizmeti sunan bankalardır. Bu nedenle İpotekli Kredi Federasyonu, Avrupa Yapı Birliği Federasyonu ve Konut Finansmanı Federasyonu tarafından temsil edilmektedir.

Bunların dışında özel birtakım krediler sunan kurumlar da bulunmaktadır. Ancak bunlar AT yönergelerine göre kredi kurumları değildir. Bunlara finansal kurumlar denilmesinin nedeni fonları halktan toplamalarıdır. Bu tür kurumlar özellikle tüketici ve endüstri kredileri, factoring, leasing, oto finansmanı gibi konularda aktiftirler.

Avrupa'da bankacılık faaliyetleri yukarıdaki banka türleriyle gerçekleştirilirken, geleneksel bankacılık Kıta Avrupası'nda ve Anglo-Sakson ülkelerinde farklı şekilde yoğunlaşmaktadır.

⁸⁴EC Panorama; A.g.e. ,S:26, s. 13

Evrensel Bankacılık (Kıta Avrupası Bankacılığı), kredi faaliyetleri ve klasik bankacılık hizmetlerinin yanısıra sermaye piyasası işlemleri, sigorta acenteliği ve gayrimenkul hizmetlerini de kapsamaktadır. Ayrıca sanayi ve sermaye işbirliği içine girebilmektedirler⁸⁵.

Anglo-Sakson bankacılık tipinin temsilcisi ise İngiltere'dir. İngiltere'de bankacılık, uluslararası rekabete açık ve tamamen özel sektör bankacılığı olarak yapılmaktadır. Sermaye piyasası işlemleri ve sanayiye ortaklık ticari bankalarca değil, bu bankaların sahip oldukları diğer yatırım bankalarınca yapılmaktadır⁸⁶. İrlanda'nın da içinde bulunduğu bu grup bankacılık daha da uzman bankacılık özelliklerini yansıtmaktadır.

Avrupa bankacılık piyasasında entegrasyona yönelik çalışmalar artarken, bankalar ortak bir hareketle etkinliklerini güçlendirmeyi, hizmet çeşitliliğini artırmayı ve ölçeklerini birleşmeler, satın almalar hatta ilgili birliklerle işbirliği yoluyla büyümeyi hedef almaktadırlar. Diğer yandan bankaların organizasyon yapılarını gerek coğrafik gerek sektörel yapıdan güçlendirmeleri de son derecede önemle ele alınmaktadır.

3.2. Bazı AB Ülkeleri Bankacılık Sektörlerinin Özellikleri

Burada bazı Avrupa Birliği ülkelerinin bankacılık sektörleri incelenecektir. Sektöre hakim olan ülkelerin yanısıra Yunanistan'ın bankacılık sektörüne de değinilecektir.

3.2.1. Almanya'da Bankacılık Sektörü

Alman Bankacılığı, ülkenin güçlü yapısına bağlı olarak gelişmiş ve etkin bir yapı sergilemektedir. Alman Bankacılığı, ipotek ve tüm menkul kıymet işlemlerini de kapsayan evrensel bankacılıktır. Bu piyasa ticaret bankaları, devlet bankaları, kooperatif bankaları ve büyük ölçekli tasarruf bankalarından oluşmaktadır. Son iki tür bankalar perakendeci piyasanın büyük kısmını kontrol etmektedir. Bölgesel olmasına rağmen tasarruf bankaları ise karlılığı yüksek evrensel bankalardır. Diğer yandan Deutsche Bank, Commerce Bank ve Dresdner Bank gibi büyük ticari bankalar ise sınır ötesi büyüme

⁸⁵GÜRLESEL; A.g.e. , s. 14

⁸⁶Lale Erdem KARABIYIK; "AB ile Entegrasyonda Türk Bankacılık Sektörünün Uyumunu", **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Yıl:5, S:20, 1998. Ankara. s.49

politikalarına ağırlık vermişler ve birleşme sonucu Avrupa'nın büyük ölçekli bankaları arasına girmişlerdir⁸⁷.

Büyük ölçekli bankaların yanında, yerel yönetimlerin iştirakçisi olduğu çok sayıda küçük tasarruf bankaları da mevcuttur. Bunlar yerel politikalar için potansiyel birer araç olmaktadır. Bazı tasarruf bankaları iç ve dış piyasada daha iyi rekabet edebilmek için birleşme yoluna gitmektedirler. Perakendeci Bankacılıkta yalnızca birkaç kredi kurumu faaliyet gösterirken toptan bankacılık piyasasının payı %20'dir.

Menkul kıymetler ve türev işlemlerde de güçlü bir yapı sergileyen Alman Bankacılığı, sigortacılık ve danışmanlık hizmetleri de sağlamaktadır. Avrupa Tek Pazarına uyum sürecinde sigorta şirketleri ile bankalar da birleşme yoluna gitmektedirler. Böylece bankaların birer "ev bankacılığı" şeklinde bütün hizmetleri vermesi müşteriler açısından da yararlı olmaktadır.

Bankacılık sektöründe son yılların en önemli hizmetlerinden biri olan kredi kartları uygulamasında da Eurocard/Mastercard ile büyük gelişmeler kaydedilmiştir.

Alman Bankacılığı'nda yabancı yatırımcıların payı önemli bir yer tutmaktadır. 1993'de toplam yabancı banka sayısı 146'dır. Yabancı bankaların toplam bankacılık içindeki piyasa payı ise %5 civarındadır.

Karlılık açısından baktığımızda Alman Bankacılığı'nın yaklaşık on yıldır istikrarlı bir şekilde büyüme ve karlılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Bunun en büyük nedeni bankaların uluslararası bankacılıkta yer alması ve güçlü sermaye yapılarına sahip olmasıdır. Ancak karlar, toplam aktiflerden hatta sermayeden daha az büyüdüğünden karlılık oranı nisbi olarak azalmıştır. Örneğin 1983'de özsermaye karlılığı %20'nin üzerinde iken, 1991'de %15'lere 1992'de %12.3'e düşmüştür. Kooperatif bankaları ise bu dönemde karlılıklarını korumuşlardır.

1980'lerde diğer ülkelerin bankacılık yapısını etkileyen olumsuz ekonomik gelişmelere rağmen Alman Bankacılık sektörü sağlıklı yapısını koruyabilmiştir. Bunun nedenleri toplam işletme maliyetlerinin ve personel harcamalarının azaltılması, özellikle menkul kıymet işlemlerinden alınan ücret ve harçların artması, DM'nin uluslararası piyasalarda hakim yapısı nedeniyle döviz işlemlerinden sağlanan karlılık, Almanya'nın birleşmesinden sonraki

⁸⁷EC Panorama; A.g.e. , S:26, s. 17

özel ekonomik durumu ve büyüme ile birlikte artan kamu açıklarıyla kredi piyasasının canlanması sayılabilir.

Almanya'nın uluslararası bankacılıktaki yeri, para otoritelerinin kullandığı politikalar tarafından da zaman zaman etkilenmiştir. Banka mevduatlarına konan minimum rezerv politikası, büyük mevduatların Londra veya Lüksemburg'a yönelmesine neden olmuştur. Faiz üzerinden alınan vergiler de bu kaçıışı hızlandırmıştır. Bunun üzerine yetkililerce minimum rezerv oranları düşürülmüş ve uluslararası faiz farkı azaltılmıştır. Minimum rezervlerdeki %50 den fazla getirilen azalış, rekabetçi ortamda yurtiçi bankaların mevduat toplama oranını iyileştirmiştir.

Finansal bir merkez olarak ise Almanya, Londra, New York ve Tokyo'nun gerisinde kalmaktadır. Bunun için özellikle DM'nin uluslararası ticarete daha spesifik bir role sahip olması yolunda çalışmalarını sürdürmektedir.

3.2.2. Fransa'da Bankacılık Sektörü

Fransa'da bankacılık son on yıl içerisinde, 1984'de yeni Bankalar Kanunu ve 1988'de Menkul Kıymetler Piyasası Kanununun yürürlüğe girmesiyle büyük gelişmeler kaydetmiştir. Bu kanunlarla bankacılıkta uzun süredir uygulanmakta olan kredi kısıtlamaları ve kambiyo kontrolleri kaldırılmıştır. Avrupa Tek Pazarı'na uyum sağlamak amacıyla getirilen düzenlemelerle de bankacılık sektörü yeni bir hız kazanmıştır. Bu yapılanma hareketleri ile hizmet yelpazesi genişlemiştir. Nitekim Fransa'daki kredi kurumları işletmelere, bireylere, yerel yönetimlere ve kurumsal yatırımcılara nakit akımı, finansal yönetim, menkul kıymetler borsasında aracılık, şirket birleşme ve devralmaları alanlarında hizmet vermektedirler. Ayrıca bireysel ve kurumsal yatırımcılara yatırım danışmanlığı ile devredilebilir menkul kıymetler ve krediler, açık uçlu yatırım fonları, menkul kıymet yatırım fonları gibi finansman yönetimleri de sunmaktadırlar⁸⁸.

Fransız bankacılık sektörünün en önemli özelliği, büyük bankaların bir bölümünün halen devlet bankası olmasıdır. Bu konuda bankacılık politik baskılar altında kalmaktadır. Örneğin 1982'de ulusallaştırılan çoğu banka 1986'da tekrar özelleştirilmiş ve bu hız 1990'larda da devam etmiştir⁸⁹.

⁸⁸Melike ALPARSLAN, Gülgün ZÜBEYİROĞLU, "Avrupa Birliğine Üye Ülkelerde Bankacılığın Kurumsal Yapısı", **Bankacılar** 13. Ocak 1995. s.50

⁸⁹EC Panorama; **A.g.e.** , S:26, s. 12

Ülke bazında geleneksel olmakla beraber son dönemde dışa açılan Fransız bankacılık sektörü değişik kategorilere göre sınıflandırılabilir⁹⁰.

Kredi kurumları içinde en büyük grubu bankalar oluşturmaktadır. Evrensel nitelikte olan bu kurumlar tüm finansal ve bankacılık işlemlerini gerçekleştirmeye yetkili ticari teşebbüslerden oluşmaktadır. 1991 yılı itibariyle 173'ü yabancı, toplam 441 banka bulunmaktadır. Bu bankalardaki personel sayısı 225 bin olup, sektör toplam mevduatlarda %55, kredilerde ise %51'lik paya sahiptir⁹¹.

Kooperatif bankaları yasal statü ve organizasyon yapıları itibariyle ticari amaçlı bankalardan farklı olmalarına rağmen, tüm bankacılık hizmetlerini vermeye yetkilidirler. 1991 yılı itibariyle ülkede 165 kooperatif banka ve bu kurumlarda çalışan 119 bin personel mevcuttur. Bu tür bankaların toplam mevduat içindeki payı %27, toplam krediler içindeki payı ise %22.5'tur. Ulusal tarım kredi bankası, halk bankaları, yerel bankalar ve merkez kredi kooperatif bankası bu grup içersinde yer almaktadır. Tasarruf bankaları, kar amacı gütmemektedir ve tüm bankacılık hizmetlerini sunmaya yetkilidir. Tasarruf bankalarının sayısı 1984'te 468 iken 1991 yılında 37'ye düşmüştür⁹².

Finans şirketleri mevduat toplayan diğer kredi kurumları gibi direkt olarak fon toplamayıp sadece kredi hizmeti veren kurumlardır. Bunlar tüketici ve satış kredisi, konut kredisi ve leasing hizmetleri de sunmaktadır. Bunların dışında çeşitli kredi hizmetleri veren uzman finans kurumları ile menkul kıymet ve mali araçların yatırım ve yönetiminde uzmanlaşan menkul kıymet şirketleri de bulunmaktadır.

3.2.3. Lüksemburg'da Bankacılık Sektörü

Lüksemburg bankacılık sektörü ulusal sınırı aşmış ve Eurobank piyasasının önemli bir üyesi olmuştur. Dışa açılma ile birlikte ülkede yabancı banka sayısı artmış ve 1990 yılında 155'e çıkmıştır. Sektörde toplam 14.000 kişi çalışmakta ve bu nüfusun %8'ini teşkil etmektedir. Burada bankalar geleneksel bankacılığın yanısıra uluslararası bankacılığın da yapıldığı ulusal bankalar ile Eurobank niteliğinde kurulan yabancı bankalar olmak üzere iki gruba ayrılabilir.

⁹⁰ALPARSLAN-ZÜBEYİROĞLU; A.g.e. , s. 50

⁹¹BALAK-SEYMEN; A.g.e., s. 24

⁹²BALAK-SEYMEN; A.g.e., s. 24

Ulusal bankalar, perakende bankacılık hizmetlerinin yanısıra müşterileri için menkul kıymet borsasında alım-satım işlemleri yapmakta ve aynı işlemleri kendi adlarına gerçekleştirebilmektedirler. Bunun dışında Europiyasalarda uluslararası bankacılık hizmetleri de sunulmaktadır.

Yabancı bankalar ise Lüksemburg bankacılık sektörünün son dönemde gösterdiği gelişme ile şube ve yan kuruluşlarla faaliyetlerini arttırmışlardır. Bu gelişim Eurocurrency piyasalarının gelişimi ile bağlantılı olarak gerçekleşmiş, Lüksemburg ekonomisiyle doğrudan ilişkili olmamıştır⁹³.

Lüksemburg'da banka dışı finansal kurumlar ise bankalar ve tasarruf kurumları dışında mevduat ve kredi işlemleriyle ilgili faaliyetleri yürüten özel ve tüzel kişilerdir. Bu kurumların en önemlileri Ulusal Kredi ve Yatırım Kuruluşu, Lüksemburg Devlet Tasarruf Bankası ile Merkezi Tarımsal Kooperatif Bankalarıdır⁹⁴.

3.2.4. Yunanistan'da Bankacılık Sektörü

Yunanistan'da bankacılık sektörü, hükümetler tarafından kalkınma stratejilerinde bir araç olarak kullanılmıştır. Özellikle bazı sektörlerle kredi aktarımına devlet kontrolündeki bankalar aracılık etmiştir.

1981 yılında Yunanistan'ın AB'ne üye olmasıyla bankacılıkta da uluslararasılaşma çabaları başlamıştır. 1987'de Modernizasyon ve Reform Komitesi'nin finans piyasalarında düzenlemeler ve liberalizasyona gitmek amacıyla yaptığı çalışmalar sonucu bankacılık sektörü yapısal gelişmeler göstermese de ilerleme sağlanmıştır. Bunu takiben ülkedeki yabancı banka sayısı artış göstermiş, toptan ve perakendeci bankacılık alanında giderek artan bir rekabet ortamı oluşmaya başlamıştır.

1991 yılı itibariyle Yunanistan'da 19 Yunan ticaret bankası, 18 yabancı ticaret bankası, 8 uzman kredi kurumu olmak üzere 45 kredi kurumu faaliyet göstermektedir. Devlet bankaları ağırlığını hissettirmektedir.

Yunan bankacılık sektöründe bankalar, ticaret bankaları ve uzman kredi kurumları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Toptan ve perakende bankacılık hizmetleri sağlayan ticaret bankaları arasında yabancı bankaların payı

⁹³ALPARSLAN-ZÜBEYİROĞLU; A.g.e., s. 55

⁹⁴BALAK-SEYMEN; A.g.e., s. 26

oldukça yüksektir. Yabancı bankalar özellikle uluslararası bankacılık faaliyetlerini yürütmektedir.

Uzman kredi kurumları arasında en önemli payı oluşturan kalkınma bankaları, ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunacak projelere mali destek vermek amacıyla kurulmuştur. Bu tür bankalar, şirketlerarası birleşmeler, devralmalar, mali konularda danışmanlık, borsada aracılık işlemlerinin yanısıra, proje finansmanı, leasing, factoring, ve forfaiting gibi finansal hizmetlerle Avrupa piyasalarındaki gelişimi takip etmektedir⁹⁵.

Tüm bu gelişmelere rağmen Yunanistan'da bankacılık sektörünün henüz Avrupa standartlarını tutturamadığı görülmektedir. Ayrıca banka maliyetlerinin fazla olması, sorunlu krediler ve ikincil piyasaların gelişmemiş olması olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yunanistan'da mali piyasalar hala ağır düzenlemelere maruz kalmakta ve ulusal bankalar rekabetçi bir yapıya sahip olamamaktadır. Yabancı bankaların Yunan bankacılık piyasasına girmeleri engellenmekte ve AB bankacılık sistemine uyum güçleşmektedir⁹⁶.

3.2.5. İngiltere'de Bankacılık Sektörü

İngiltere'de bankacılık uluslararası bir finans merkezi olmasından dolayı son derece gelişmiştir. İngiliz bankacılığı giderek evrensel bankacılık özelliği göstermeye başlamış ve sektör yabancı bankalara da açılmıştır. İngiltere'de yaklaşık 500 banka faaliyette bulunmaktadır.

1979'da getirilen Bankalar Kanunu ile **bankalar ve mevduat toplayan diğer kurumlar** arasında bir ayrıma gidilmiştir. Buna göre mevduat toplamak isteyen kurumlar Merkez Bankası'ndan banka veya mevduat toplayan kurum statüsünü almak zorundadırlar. Sundukları hizmet çeşidi ve organizasyon yapıları bakımından ikiye ayırma işlemi 1987'de son bulmuş, banka kurmak için yalnızca belirli miktarda sermaye ön koşulu getirilmiştir.

İngiltere'de kredi kurumları, bankalar ve mevduat toplayan diğer kurumlar olmak üzere iki grup altında toplanabilir⁹⁷.

⁹⁵ALPARSLAN-ZÜBEYROĞLU; A.g.e.,s 5

⁹⁶EC Panorama; A.g.e. , S:26, s. 17

⁹⁷ALPARSLAN-ZÜBEYİROĞLU; A.g.e.,s. 51

Bankalar grubunun başında takas bankaları olarak da bilinen, her türlü bankacılık işlemini yapmaya yetkili perakende bankalar gelmektedir. Bu bankalar uluslararası bankacılık hizmetlerinde de uzmanlaşmıştır.

Kabul evleri veya tacir bankalar, takas bankalarının aksine az şube sayısı ile faaliyet göstermekte ve daha çok toptancı bankacılıkta yoğunlaşmışlardır. Bu grup altında uluslararası bankacılık, yatırım yönetimi, şirket finansmanı, menkul kıymet ve hisse senedi alım-satımı gibi işlemler yapılmaktadır.

Bankalar grubu içinde merkez şubeleri İngiltere’de olmakla birlikte yurtdışında faaliyet gösteren deniz aşırı bankalar ile finans merkezi olmasından dolayı Londra’da bulunan yabancı bankalar da vardır. 1990 yılı itibariyle 478 yabancı banka toptancı piyasalarda ve sermaye piyasalarında uluslararası bankacılık hizmetleri sunmaktadır.

Kredi kurumlarının ikinci grubu ise mevduat toplayan diğer kurumlardır. Bunlardan birincisi, başlangıçta faiz karşılığı mevduat toplayıp bunları ipotek karşılığı kredi olarak kullandıran ipotek kuruluşlarıdır. Bu kurumlar daha sonra temel bankacılık hizmetlerini de sunmaya başlamışlardır.

Bu grup altında yer alan ikinci tür ise finans evleridir. Bu kurumların faaliyetinin büyük çoğunluğunu kredi işlemleri oluşturur. Bunun yanısıra tüketici kredileri, ticaretin finansmanı ve leasing yoluyla finansman sağlamaktadırlar.

İngiliz bankacılığı uluslararası bankacılık işlemlerinde yoğunlaşmış ve dünyanın önde gelen finans merkezlerinden birisi olmuştur.

3.3. Avrupa Birliği’nde Yer Alan Bankaların Tek Pazar’a Hazırlanmak İçin Geliştirdikleri Stratejiler

Bankaların stratejilerini incelediğimizde, farklı uygulamalar olmakla birlikte belirli noktalarda birleştiklerini görmekteyiz. Özellikle büyük bankaların stratejilerini üç grupta toplamak mümkündür⁹⁸.

i. Daha çok Alman terimiyle “Allfinanz” olarak bilinen hizmet çeşitliliği son yıllarda Avrupa bankalarının izlediği en önemli stratejilerdendir. Burada hizmet çeşitliliğinden kasıt, sigorta hizmetleri (bankassurance), ticaret

⁹⁸BALAK-SEYMEN; A.g.e., s. 33

bankacılığı ve leasing, factoring, forfaiting gibi geniş bankacılık hizmetlerinin tümünün bir paket halinde sunulmasıdır. Bunlar arasında sigortacılığın bankacılık hizmetleri arasına alınması, son yılların en önemli yeniliği olarak ele alınabilir.

Bu stratejileri ile bankaların bir bölümü ayrı şirketler kurarak ya da devralarak sigortacılık hizmetleri sunarken, bir bölümü kendi bünyeleri içinde bu konuda departmanlar oluşturmaktadır. Böylece bankacılık ile sigortacılık hizmetleri arasında bağ anlamına gelen "**bankassurance**" (banksigorta) ya da başka bir deyişle "finansal süpermarket" kavramı doğmuştur.

Avrupa'da bankalar son dönemde bir çok sigorta ürününün esas olarak tasarruf ürünü olduğunu ve bunların bankacılık portföylerine alınması düşüncesini benimserken, sigorta şirketleri de ürünlerini pazarlamada banka şube ağlarının sağlayacağı rekabete sıcak bakınca, banka ve sigorta işletmeleri arasında birleşmeler artmıştır.

1998 yılında kişisel hayat sigortası içinde bankaların payının %10'ları geçeceği beklenmektedir. Avrupa'daki örneklerine bakıldığında, Fransız bankaları hayat sigortalarının %35'ini satmaktadır; Almanya'da ise bu oran %5 civarındadır.

Avrupa bankaları evrensel bankacılık anlayışı ile ürün yelpazesini genişletmiş ve factoring, forfaiting, dış ticaretin finansmanı, aktif-pasif yönetimi, yatırım yönetimi, ipotek ve gayrimenkul işlemleri, şirket fon yönetimi, proje finansmanı, yatırım fonları, vergi sorunları ile ilgilenme, denetim konularında danışmanlık, finansal araştırmalar, vakıf işlerini yürütme ve seyahatlere ilişkin hizmetler gibi pek çok konuda yeni ürün ve hizmetleri müşterilerine sağlamaktadır⁹⁹.

ii. Bankaların rekabetçi ortamlarda faaliyet göstermesi için benimsedikleri ikinci strateji sınır ötesi genişlemedir. Buna göre diğer ülkelerde direkt yatırımlarla banka kurulabileceği gibi, yabancı bankalar da devralınabilir. Ancak direkt yatırımlar yasal engeller ve yüksek müşteri tepkileri ile fazla ilgi görmemektedir. Bunun yerine doğrudan kontrolün sağlandığı bankaların devralımı daha avantajlıdır. Bu durumda ise birleşen şirketlerin organizasyonu ve yüksek maliyetler sorun olmaktadır. Ayrıca ölçekleri benzerlik gösteren bankalar birbirleriyle stratejik yandaşlık kurabilirler. Böylece her iki bankanın mülkiyeti devralım açısından tehdit

⁹⁹ALPARSLAN-ZÜBEYİROĞLU; A.g.e.,s. 59

edilmeden bağlantılar gerçekleştirilebilir. Son olarak ise bankalar hisse paylarının değişimine gitmeden kooperasyon anlaşmaları yapabilirler. Bu şekilde her iki bankanın müşterisine diğer bankadan aynı şekilde yararlanma hakkı tanınmaktadır.

Avrupa Birliği bankalarının değişik yöntemler kullanarak birleşmelerinin temel nedenleri, tek pazarda daha güçlü yer alabilmek amacıyla mali yapılarını daha güçlü hale getirmek, yeni pazarlara açılmak, Topluluk bankacılığı'nda görülen globalizasyon eğilimi ve birleşmenin meydana getirdiği büyümenin sağlayacağı tasarruftan yararlanma isteği şeklinde sıralanabilir.

Ayrıca Toplulukta diğer bankalarla birleşme ya da ortaklık kurma gibi belirli ölçülerde bağımlılığı getiren uygulamalardan kaçınan kurumlar ise aralarında işbirliğine yönelmektedirler. Bankaların bu konuda genel olarak bilgi alış-verişi, piyasalara giriş, ürün değişimi, ürünlerin ilgili ülkelere satımı, karşılıklı olarak birbirlerinin şubelerini belirli konularda kullanma, karşılıklı müşterilerine yardım alanlarında işbirliği sağlamaktadırlar.

iii. Bankaların üçüncü stratejisi iç konsolidasyon ve yenilikçi hareketlere de gidebilmeleridir.

İç konsolidasyonun amacı, iç piyasada ölçek ekonomilerinden yararlanmak için birleşmelere gitmek ve bu yolla uluslararası rekabet ortamına girebilmektir.

Hızlı teknolojik gelişme bankacılık alanında da birçok yeniliğe yol açmaktadır. Bunların arasında elektronik bankacılık, yüksek getirili mevduatlar, ipotek, tasarruflar ve sigorta arasında bağı gerçekleştiren finansal ürünler başta gelmektedir.

4. AB`NDE BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLİŞKİN TEMEL GÖSTERGELER

1995 tarihi itibarıyla Avrupa'daki banka sayısı merkez bankaları dahil 8.444, şube sayıları ise 186.339' dur. Son dönemde banka sayıları artmış, ancak yüksek maliyetler nedeniyle banka birleşmeleri zorunlu hale gelmiştir. Artan maliyetler şube sayılarında da azalmayı zorunlu hale getirmiştir.

Perakende bankacılıkta ise şube sayısının en önemli kriter olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 7
AB'deki Banka, Şube ve Personel Sayıları

	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1. Finlandiya	352	1.616	31.071
2. Fransa	589	25.614	400.754
3. Almanya	3.703	45.137	700.000
4. Yunanistan	50	1.985	58.502
5. İtalya	971	23.539	358.125
6. Lüksemburg	256	537*	18.738
7. Portekiz	251	4.077	66.706
8. İsveç	117	2.616	45.300
9. Hollanda	100	6.354**	112.226
10. Danimarka	124	2.215**	47.126
11. Belçika	144	18.857	79.447
12. Avusturya	941	4.461	-
13. İngiltere	479	14.500**	420.200
14. İrlanda ***	42	959	22.600
15. İspanya ***	325	33.872	255.989
Toplam	8.444	186.339	2.616.989

Kaynak: OECD, Structure of The Financial System, s.331-349, 1995.

* Veriler 1991 yılına ait.

**Central Bank Şubeleri hariç.

***Veriler 1991 yılına ait.

Tablodan da görüleceği üzere Almanya, İspanya, Fransa ve İtalya'da perakende bankacılık oldukça yoğundur. Duruma istihdam açısından bakıldığında Almanya birinci sıradaki yerini korurken Fransa ve İtalya'da da personel sayısı önemli bir yer tutmaktadır.

Toplam aktifler açısından Almanya, İngiltere ve Fransa topluluğun en yüksek aktif değerlerine sahiptirler. İrlanda, Yunanistan ve Portekiz ise rekabet açısından yetersiz ve sermaye yeterliliği bakımından zayıftır.

AB'nde en yaygın banka türü evrensel bankacılık hizmeti veren ticaret bankalarıdır. Almanya hariç tüm ülkelerde ticaret bankaları en büyük paya sahiptir. (Almanya'da ticaret bankalarının payı % 40) İtalya (% 28,7), İspanya

(% 34) ve Portekiz'de (26,2) tasarruf bankaları; Hollanda (% 22,7), Fransa (% 23,7) ve Almanya (%25,7) da kooperatif bankaları, İngiltere (% 97,9), Lüksemburg (%95,8) ve İrlanda (%94,5)da ticaret bankaları önemli bir yer tutmaktadır.¹⁰⁰

Bankacılık sektörünün ülke ekonomisindeki yeri açısından, kredi kurumlarının yarattığı değer ve GSMH içindeki payı ile de değerlendirmek mümkündür.

Tablo 8
Bazı Ülkelerde Bankaların Yarattığı Değer ve GSMH İçindeki Payı

	Katma Değer (1988)	Aktif/GSMH (1989)
Lüksemburg	17.8	204
İngiltere	16.2	230
Yunanistan	2.4	49

Kaynak: TBB Yayınlarından Derlenmiştir.

Buna göre bankacılık sektörünün Lüksemburg ve İngiltere'de çok önemli bir yer tuttuğu ve çok etkin bir konuma geldiğini söyleyebiliriz.

Büyük bankaların toplam aktiflerini, tüm bankaların toplam aktiflerine oranladığımızda "konsantrasyon oranı" elde edilir. Bu oran büyük bankaların piyasayı ne düzeyde kontrol ettiğini gösterir.

Konsantrasyon endeksinin yüksek oluşu, birkaç bankanın sektöre hakim olduğunu gösterir. Bu durumda büyük bankalar antirekabetçi davranışlarda bulunup, yeni bankaların piyasaya girmesini zorlaştırabilir. AB'nde İngiltere ve Fransa'da, ulusal bankacılık piyasasında güçlü bankalar yer almakta ve en yüksek konsantrasyon derecesi ile karşımıza çıkmaktadırlar. İtalya ve Almanya'da konsantrasyon derecesi nispi olarak daha düşüktür. Bu nedenle yabancı bankaların ulusal piyasalara (İtalya ve Almanya) girişi daha kolay gerçekleşmektedir.

Topluluk ülkelerinde rekabetin artmasıyla karlılıkta düşüş görülmektedir. Karlılığın azalmasıyla hizmet çeşitliliğine gidilmiş ve bankacılık dışı faaliyetlerin artmasıyla özellikle faiz gelirlerinde bir azalma meydana gelmiş ve bankalar bu şekilde komisyon, danışmanlık, swap, forward ve faiz

¹⁰⁰BALAK-SEYMEN; A.g.e., s. 37

kontratları gibi işlemlerden elde ettikleri gelirlerle bunu telafi etmeye çalışmışlardır. Böylece bilanço dışı bankacılık, denetimi güçleştirmekle beraber hızla gelişmeye başlamıştır.¹⁰¹

Sorumlu kredilerin artması karşılıkların da artmasına neden olmuş ve özellikle ipotek kredileri veren bankalar zor durumda kalmışlardır. Rekabetçi baskılar nedeniyle faiz geliri düşük olan toptancı bankalar bu durumdan kurtulmak için riski büyük ancak getirisi yüksek faaliyetlere yönelmişlerdir.

Karlılığı azalan bankalar bu durum karşısında, şube sayılarını azaltmak ve birleşmelere gitmek zorundadırlar.

Bankacılık yapısı güçlü olan Almanya, Fransa, İngiltere, Lüksemburg gibi ülkelerde artan rekabet nedeniyle faiz gelirlerinin oranı düşmektedir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de ise toplam gelirler artış göstermektedir. Ancak bunun nedeni güçlü bankacılık yapısı değil, bir az gelişmişlik özelliği göstererek daha çok oligopolistik bir yapıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 9
Konsantrasyon Endeksi
(En Büyük Bankaların Aktiflerinin Toplam Banka Aktiflerine Oranı,
1990, % Değişim)

	En Büyük 3 Banka	En Büyük 5 Banka	En Büyük 10 Banka
İngiltere	53.4	70.7	90.0
İtalya	24.6	37.5	57.4
Fransa	46.0	66.4	90.7
İspanya	31.8	48.0	69.0
Almanya	24.7	36.0	57.8

Kaynak: TBB yayınlarından derlenmiştir.

¹⁰¹BALAK-SEYMEN; A.g.e., s. 40

BÖLÜM III

TÜRK VE AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIK SEKTÖRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI-REKABET EDEBİLME GÜCÜ VE GB SONRASI TÜRK BANKA SEKTÖRÜ

1. TÜRK VE AB BANKACILIK SEKTÖRÜ KARŞILAŞTIRMASI VE TÜRK BANKALARININ REKABET GÜCÜ

AB çerçevesinde gelişen finansal entegrasyon ile tüm topluluk ülkelerinin bankacılık sistemlerinde gerçekleştirilen uyum çalışmalarına paralel olarak Türk bankacılığı da gelecekte bu piyasada yerini alabilmek açısından kendisine düşen görevleri yerine getirmek durumundadır. Bu nedenle yasal düzenlemelerle birlikte, bankacılık yapısının da Topluluk bankacılığıyla rekabet edebilecek düzeye getirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Topluluk ve Türk bankacılığının bu açılardan karşılaştırılması, alınacak önlemler açısından son derece önemlidir.

Yasal olarak Türk bankacılık sektörü, Topluluk mevzuatına 538 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile oldukça yaklaşmıştır.

Türk bankalarının Avrupa bankacılık sektörüyle rekabet edebilme gücü ise sektördeki kamu ve özel kesimin etkisi, sunulan banka hizmetlerinin türü, karlılık, verimlilik, maliyeti etkileyen mevduatlardan alınan karşılık ve vergiler gibi konuların karşılaştırılmasıyla ortaya konabilir. Konu ile ilgili tablolar Türkiye Bankalar Birliği yayınlarından düzenlenmiştir.

1.1. Kamu-Özel Kesim Ayrımı

Türk bankacılık sektörü üzerinde yoğun bir kamu müdahalesi vardır. Bu müdahale bankaların munzam karşılıkları ve disponibiliteler zorunlulukları, krediler ile ilgili getirilen düzenlemeler, döviz pozisyonu gibi konularda sınırlamalar şeklinde bankaların aktiflerinin kendi istekleri dışında

şekillenmesine yol açmaktadır¹⁰². Bu yapı 1980'li yıllarda piyasa ekonomisine geçilmekle birlikte değişmemiş hatta gerek kredi hacmi gerekse mevduat hacminde kamu ağırlığı artış göstermiştir¹⁰³. Resmi mevduatların yine kamu bankalarında toplanması, sektörde haksız rekabeti arttırıcı bir unsurdur. Bunlar ise bankaları risk yüklemek ve risk yönetimine ağırlık vermekten uzaklaştırmaktadır.

Bir diğer yandan bankacılık sektörü gelişmiş ülkelerde kamunun payı sınırlıdır. Bu piyasalarda özel sektör hakimdir, piyasalar daha etkin ve rekabete açıktır. Özellikle Lüksemburg, İngiltere ve Belçika'da bankacılığın gelişimi özel sektörle bağdaştırılabilir. Fransa'da kamu payı fazla olmasına rağmen bu oran son yıllarda giderek azalmaktadır. Ayrıca Fransa'da kamu rekabeti büyük ölçüde etkilememektedir. İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da önemli ölçüde kamu ağırlığı vardır. Verimlilik düzeyini de olumsuz etkileyen yüksek kamu payı AB'nde rekabet koşullarında minimum düzeye indirilmelidir.

1.2. Perakende ve Toptan Bankacılık

Avrupa ülkelerinde temel bankacılık tipi toptan bankacılık hizmetlerini kapsayan evrensel bankacılıktır. Paket hizmet ve ürün sunma anlayışıyla çalışan dinamik bir yapıya sahiptir¹⁰⁴.

Türkiye'de ise 1980 öncesi yaygın şube ağına dayalı mevduat bankacılığı, 1980'lerde alınan liberal önlemler ve teknolojik gelişmeler ile birlikte kabuk değiştirmiş ve ihracatın finansmanı, menkul kıymetler ve kredileri kapsayan toptancı bir yapı oluşturmuştur¹⁰⁵.

Fakat Türkiye'de uluslararası bankacılığın henüz istenen düzeye çıkmaması, bu alanda uzmanlaşmış Avrupa bankalarıyla rekabet gücünü azaltmaktadır. Bunun yanında kalkınma ve yatırım bankacılığı açısından bu bankaların daha çok kamu bankası şeklinde olması yine rekabet koşullarını sağlayamamaktadır. İhtisas bankacılığı ise Türkiye'de personel kalitesi, bilgi

¹⁰²GÜRLESEL; A.g.e. , s. 98.

¹⁰³Seyfullah ÇEVİK; "1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü-Yapısal Değişiklikleri ve AT'a Uyum İmkânları" İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:7, S.1, 1992. s.160

¹⁰⁴KARABIYIK; A.g.e. , s. 48

¹⁰⁵PARASIZ; A.g.e., s. 127

birikimi, yenilikçilik ve müşteri ilişkilerinin iyi bir şekilde oluşturulmasıyla rekabet edebilecek bir düzeye gelmiştir.

1.3. Ölçek Büyüklüğü

AB'de pek çok banka, finansal entegrasyonla birlikte sermaye yapılarını güçlendirmiş ve büyüyen piyasada rekabet güçlerini korumuşlardır. Topluluk bankalarının bu şekilde ölçeklerini genişletmesi diğer bankalarla birleşmeler ve satın almalar yoluyla gerçekleşmiştir. Böylece piyasada rekabet gücüne sahip olmayan küçük bankalar varlıklarını birleşmeler sayesinde koruyabilmişlerdir.

Türkiye'de ise bankaların ölçek büyüklükleri ve sermaye yapıları henüz Avrupa bankalarının çok gerisindedir. Kamu bankaları arasında daha çok bir kurtarma operasyonu olarak gerçekleştirilen birleşmeler ise etkinliklerinin devamı açısından özelleştirme kapsamına alınmaktadır. Özel bankalar içinde holding bankacılığının büyük yer alması dolayısıyla birleşmeler daha çok aynı holding bankaları arasında olmakta ve etkin sonuçlar vermemektedir¹⁰⁶.

1.4. Bankacılık Sektöründe Karlılık

Rekabet açısından incelenmesi gereken diğer bir konu Türk ve Avrupa bankalarının karlılıklarının karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırma AB'nde bankacılık sektörü en çok gelişmiş Almanya, İngiltere, Fransa ile Türkiye ile benzerlik gösteren İtalya, Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile yapılacaktır.

Tablo 10
Türk ve AB Ülkeleri Karlılık Oranları (%)

Ülkeler	Net Faiz Gel./Top. Aktifler	Net Faiz Dışı Gel./Top. Aktifler	Personel Gid./Top. Aktifler	Net Kar/Top. Aktifler	Şüph. Ala. Karş./Top. Aktifler
Almanya	2.12	0.94	1.21	0.21	0.64
İngiltere	2.73	1.97	1.67	0.13	-
Fransa	1.40	0.78	0.88	0.19	0.44
İtalya	3.31	0.83	1.84	0.56	0.47
Yunanistan	1.73	2.13	1.69	0.79	0.30
İspanya	3.27	1.07	1.62	0.81	0.63
Portekiz	3.79	1.24	1.52	0.67	1.65
Türkiye	7.71	-0.48	3.04	2.46	0.28

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği yayınlarından derlenmiştir.

Tablo 10'dan gelir yapısına bakıldığında net faiz gelirlerinin toplam

¹⁰⁶GÜRLESEL; A.g.e. , s. 102

aktifler içindeki payının Türkiye’de önemli ölçüde yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye’de bankaların ayırmak zorunda oldukları dispo­nibilite ve kullanmadığı fonları devlet iç borçlanma senetlerine yatırmaları, net faiz gelirlerini ve karlılıkları arttırıcı rol oynamaktadır¹⁰⁷. Faiz dışı giderler faiz dışı gelirlerden daha fazla olduğundan net olarak bunların toplam aktifler içindeki payı negatif olmuştur. AB ülkelerinde ise gerek faiz gelirleri gerekse faiz dışı gelirlerin birbirine oldukça yakın olduğu ve marjların daraldığı görülmektedir. Bunlardan İspanya ve Portekiz’de net faiz gelirlerinin Topluluk ortalaması üzerinde olduğu görülmektedir.

Personel giderleri açısından Türkiye, Topluluk ülkeleriyle karşılaştırıldığında %3.4 ile en yüksek paya sahiptir. Bunun nedeni personel ücretlerinin yüksek olmasından değil, personel yoğunluğu ve personelin verimsizliğinden kaynaklanmaktadır.

Net karların (vergi sonrası kar) toplam aktiflere oranı Türkiye’de %2.6 olup bu oran toplulukta en yüksek karı elde eden Portekiz, Yunanistan ve İspanya’nın çok üzerindedir. Buradan Türk bankacılık sektörünün oldukça karlı çalıştıklarını söyleyebiliriz. Fakat bu karlılık sektörün verimli ve etkin olmasından değil, eksik rekabet, oligopolistik yapı, maliyetlerin müşteriye rahatlıkla yansıtılması ve hizmet fiyatlarının pahalı olmasından kaynaklanmaktadır¹⁰⁸.

Şüpheli alacak karşılıklarının, toplam aktiflere oranında en büyük pay Portekiz’e aittir. Bunun sebebi ekonomik büyümenin yavaşlaması ve tüketici harcamalarındaki durgunluğun bir sonucu olarak şirketlerin kredi borçlarını ödemekte zorlanmalarından kaynaklanmıştır.

1.5. Bankacılık Sektöründe Verimlilik

Bankaların verimlilikleriyle ilgili en önemli gösterge personel yapısıdır. Personelin uzmanlığı, eğitim düzeyi sektörün verimliliğini etkiler.

Toplam Aktif/Personel sayısı bakımından Türkiye, Topluluk ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Yunanistan ve Portekiz’in personel başına aktif büyüklüğünün düşük olması bu ülkelerde de verimliliğin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

¹⁰⁷Nazım EKREN - İlhan ULUDAĞ; **Avrupa Birliği ve Türk Bankacılık**

Sistemi:Karşılaştırmalı Analitik Bir Değerlendirme. TBB Yayını, 1993. Ankara. s. 30

¹⁰⁸GÜRLESEL; **A.g.e.** , s. 105

Toplam aktiflerin şube sayısına oranında Türkiye tüm ülkelerin gerisindedir. Bunun sebebi yetersiz sermaye ve çok fazla sayıda şube olmasıdır. Ayrıca şube başına personel sayısı da oldukça fazladır. Türkiye'de 1970'li yıllarda olur olmaz şubeler açılmış ve bu durum bankaları ileride zora sokmuştur.

Tablo 11 Türk ve AB Ülkeleri Verimlilik Oranları (%)

Ülkeler	Top.Akt./Pers.Say. (Milyon ECU)	Top.Akt./Şube Say. (Milyon ECU)	Pers. Sayısı/ Şube Sayısı
Almanya	2.6	425.1	14
İngiltere	3.9	3197.2	25
Fransa	4.0	2248.5	12
İtalya	2.8	900.7	15
Yunanistan	1.7	1857.1	18
İspanya	2.4	1888.7	8
Portekiz	1.3	321.5	14
Türkiye	0.1	49.3	25

Kaynak:TBB yayınlarından derlenmiştir.

1.6. Mevduat Karşılık ve Vergi Oranları

Mevduatlara uygulanan karşılık oranları, mali araçların getirileri ve dispoñibilite oranlarına uygulanan vergi oranları da en önemli unsurlardandır. Bu oranlar Türkiye ve AB ülkelerinde birbirinden farklıdır.

Tablo 12 Türkiye ve AB Ülkelerinde Uygulanan Karşılık ve Vergi Oranları (%)

Ülkeler	Mevd. Man. Karş. (Vadeli Mev. için)	Mevd.Faizlerine Uygulanan Vergiler	
		Yerli	Yabancı
Almanya	6.12	0	0
İngiltere	0.5	25	25
Fransa	5.0	0	0-30
İtalya	25	12.5	12.5-30
Yunanistan	7.5	25	49
İspanya	18.5	20	20
Portekiz	15	30	30
Türkiye	7.5	5	10

Kaynak:TBB yayınlarından derlenmiştir.

Türkiye 1994 yılında getirilen yeni vergi düzenlemesiyle TL cinsinden

mevduatlara %5, yabancı para cinsinden mevduatlara ise %10 stopaj vergisi uygulamaktadır. Mevduat munzam karşılıkları açısından ise Türkiye'nin bu oranları diğer ülkelerle rekabet edebilmesi için düşürmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak Türk bankacılığının AB bankaları karşısında kamunun olumsuz etkisiyle beraber sermaye yeterliliği, personel yapısı ve verimliliği, sunulan hizmet türleri konusunda yetersiz ve rekabet gücünün az olduğunu söyleyebiliriz.

2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ÇALIŞMA KOŞULLARI SORUNLARI

Bu sorunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. Bunları incelediğimizde şu sonuçlara ulaşabiliriz.

2.1. Kaynakların Maliyetinin Yüksek Oluşu

Mevduatlar ticari bankaların en önemli fon kaynaklarıdır. Mevduat dışı fonlar son dönemde gelişmekle beraber, mevduatlar hala sektörün en önemli kaynağı olarak önemini korumaktadır.

Mevduata uygulanan faiz oranları enflasyon ile yakın ilişki içerisindedir. Ekonomide yaşanan istikrarsızlık ve enflasyonist baskılara paralel olarak son yıllarda faiz oranlarında da büyük artışlar meydana gelmektedir. Özellikle devletin finans sektöründe gittikçe artan ağırlığı ve topladığı fonları kısa vadeli borçları için kullanmasından kaynaklanan yüksek fonlama maliyeti faiz oranlarını arttırıcı etki yapmaktadır. Bankacılık sektörüne de yansıyan kamu borçlanma maliyetlerinin yüksekliği bankaların kaynak maliyetini attıran bir etki taşımaktadır. Bankaların yüksek maliyetle topladıkları mevduat kaynağının sadece %50'sini kredi olarak değerlendirebilmeleri nedeniyle mevduat faizi ile kaynak maliyeti arasında önemli bir marj oluşmaktadır. Böylece bankalar hakkında yüksek maliyetle fon aktaran verimsiz kuruluşlar imajı yaratılmaktadır¹⁰⁹.

Bankaların kaynak maliyetlerini arttıran bir başka nokta mevduata uygulanan munzam karşılıklar ve disponibiledir. Dolaylı vergilendirme olarak da adlandırılan bu uygulamalar kredi faizlerini arttırıcı etki yaratmaktadır.

¹⁰⁹**BANKACILAR** 9; "Türk Bankacılık Sektörünün Bugünkü Durumu, Sorunları ve Önerileri". Temmuz 1992. Ankara. s. 51

Türkiye gibi kaynaklarının büyük kısmı mevduatlardan oluşan, kaynak çeşitlenmesinin fazla gelişmediği ülkelerde bu daha belirgindir. Mali sektörün entegrasyonu ile ortaya çıkan rekabet ortamında bankalar böyle maliyet artırıcı bir unsurdan olumsuz yönde etkilenecektir. Avrupa ülkelerinde mevduattan ayrılan disonibilite ve munzam karşılık oranlarına ilişkin bir yasal zorunluluk olmaması çoğu Avrupa ülkesinde bu oranların sıfır düzeyde olması Türkiye'nin rekabet gücünü zoramaktadır¹¹⁰. Aslında günümüzde mevduat munzam karşılıkları ve disonibilite yükümlülüğü birer para politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Bu şekilde kamu, piyasadaki likiditeyi kontrol edebilmekte ve fon ihtiyacını buradan temin edebilmektedir. Bankalar son yıllarda mevduat munzam karşılığı ve disonibiliteye tabi olmayan varlığa dayalı menkul kıymetlerini bir ölçüde aşağı çekmektedirler¹¹¹.

Bu yükümlülüklerin yanı sıra tasarruf mevduatı sigorta fonu, B.S.M.V. , kaynak kullanımı destekleme fonu primleri, gider vergisi kesintileri de yine bankaların kullanabilecekleri kaynakları sınırlandırmakta ve maliyetlerini arttırmaktadır. 1992 yılından itibaren bankaların asgari kurumlar vergisine tabi olmaları ile bankaların zorunlu olarak bulundurdıkları portföylerindeki devlet tahvili ve hazine bonolarının faizlerinden vergi alınması yine bankaları olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında kambiyo gelir vergisi, döviz işlemlerinin maliyetini arttırmaktadır¹¹². Bankalar bu vergiye tabiyken döviz büfelerinin bundan muaf olması bankalar açısından rekabeti olumsuz yönde etkilemektedir.

İşletme giderleri de kaynak maliyetini etkileyen bir diğer unsurdur. İşletme giderleri içerisindeki en önemli pay personel giderleridir.

2.2. Kamu Payının Ağırlığından Kaynaklanan Haksız Rekabet Koşulları

Kamu bankalarına verilen birtakım ayrıcalıklar sektörde haksız rekabete yol açmaktadır. Özel ve kamu bankaları arasındaki ayrıcalık yasal ve yönetsel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu düzenlemeler kamu bankalarına bankacılık faaliyetleriyle ilgili olmayan birçok görev vermiştir. Bu durum banka

¹¹⁰Belgin ATÇAY-Eren ÖĞRETMEN; "Avrupa Birliğinde Faiz, Disonibilite, Munzam Karşılık Oranları ve Vergiler" **İşletme ve Finans**, Yıl:10, S.108, Mart. 1995. s. 26

¹¹¹BANKACILAR 12; "1988-1992 Arasında Türk Bankacılık Sektörü" 1993. Ankara. s. 13

¹¹²BANKACILAR12; A.g.e. , s. 13

kaynak ve faaliyetlerinin rantabl olmayan alanlara yönelmesine ve rekabet gücünün zayıflamasına yol açmaktadır.

Kamu bankalarının ana statülerinin, örgütlenme biçimlerinin, personel kadrolarının ve sermayelerinin ancak belirli bürokratik aşamalardan geçilerek değiştirilebilmesi, günümüzde hızlı değişim gösteren ekonomik ve mali koşullara uyum sağlamasını ve rasyonel işletmecilik uygulamasını zorlaştırmaktadır¹¹³. Kamu bankalarının elde ettiği avantajlardan bir diğeri resmi mevduatın bu tür bankalara yatırılma zorunluluğudur. Toplam mevduatın %3'ünü resmi mevduat oluşturur; bu durumu kamu bankalarına sağlanan düşük maliyetli kaynak olarak düşünebiliriz.

Bugün payı %35'lere indirilen kamu bankalarının payının daha da azaltılması, kaynakların rasyonel kullanımı açısından yararlıdır. Özellikle zarar eden kamu bankalarının başka kamu bankalarına devri bankacılık sektörüne büyük yük getirmektedir. Böyle bir devir garantisi bankaları riskli yatırımlara sokmakta, ancak devredilen bankaların sorunları sektör içinde kalmaktadır.

Kamu bankalarında sektöre giriş imkanının kolaylaşmasına karşılık çıkışın kamuoyunda yaratabileceği olumsuz etki nedeniyle sınırlandırılması serbest piyasa şartlarını bozan diğer önemli bir faktördür. Haksız rekabete yol açan böyle bir durumun önlenmesi için sektöre girişler kadar çıkışlar da serbest olmalıdır¹¹⁴.

Özel finans kurumlarına tanınan ayrıcalık da sektörde haksız rekabet oluşmasına yol açmaktadır. Özel finans kurumları, Türk mali sisteminin içinde yer almakla birlikte, bankacılık sektörünün dışında bulunduğundan bankalara getirilen kısıtlamalara tabi değildir.

2.3. Ekonomik Gelişmelerin İstikrarsızlığından Kaynaklanan Sorunlar

1980'den sonra Türkiye ekonomisinde, kamu açıkları ve dolayısıyla fiyatlar, faiz ve kurlarda istikrarsızlıkların yaşandığı görülmektedir.

Enflasyon açısından bankaların sorunları en başta iki noktada toplanmaktadır. Bunlardan birincisi bankaların pozitif reel faiz uygulamasına geçmesiyle birlikte döviz olarak borçlanarak bu fonları yüksek faizli kısa vadeli

¹¹³PARASIZ; A.g.e. , s.131

¹¹⁴BANKACILAR 9; A.g.e. , s.52.

iç borçlanma kağıtlarına plase etmeleri ve bu borçları yine dövizle ödemek zorunda olmalarıdır. İkincisi bankaların son yıllarda sadece kağıt üzerinden para kazandığı, yapılan bu faaliyetlerin ülke ekonomisinin iyileştirilmesinde temel rol oynayan üretim ve sanayi sektöründe doğrudan olumlu bir etkisinin bulunmadığı ve enflasyonu arttırdığı görülmektedir. Bu şekilde enflasyon ve bankacılık karşılıklı etkileşim içine girmiş durumdadır¹¹⁵.

Enflasyonist bir ortam bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir. Başta reel kurlardaki azalış olmak üzere, kaynak maliyetleri ve problemlili kredilerin artması enflasyonun getirdiği en önemli sorunlardır.

Enflasyonla birlikte bankaların büyük ölçüde nakite dayalı özkaynakları reel olarak düşme göstermektedir. Yüksek fiyat artışları, bankaların kaynak maliyetlerini ve işletme giderlerini arttırmaktadır. Kaynak maliyetlerindeki bu artış ise bankaların düşük riskli plasman imkanlarını daraltmaktadır¹¹⁶.

Böyle bir enflasyon ortamı sorunlu kredilerde de bir artışa yol açmaktadır. Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırmakta ve vadesinde ödenemeyen alacakların tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Vadesinde ödenemeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi, kaynak maliyetlerinin artması sonucunu da vermektedir. Tahsili gecikmiş alacaklar 1990'lı yıllarda ilk önce Körfez Savaşı nedeniyle yaşanan kriz, daha sonra ekonominin tekrar canlanmasıyla aşırı derecede büyüyen çok sayıda şirketin daha sonra yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle geri ödeme zorluğu içine düşmeleri ve nihayet 1994 yılı ekonomik ve mali piyasalarda yaşanan kriz ile artış göstermiştir. Bu tür sorunlu alacaklar için bankaların yeterli karşılık ayırmaları gerekmektedir¹¹⁷.

2.4. Hızlı Teknolojik Gelişmeye Bağlı Sorunlar

Dünya bankacılık sistemi son yıllarda teknolojik gelişmelere uyum sağlamış, bu nedenle bankacılıkta otomasyon ve bilgi işlem teknolojisi son derece yaygın hale gelmiştir.

Türkiye'de bu konuda uyum hızlı bir şekilde sağlanmış, başta 24 saat

¹¹⁵Hasan Basri GÖKTAN; "Türk Bankacılığının Güncel Sorunları" **Bankacılık Dergisi**. Yıl:2, S.6, Haziran, 1994.

¹¹⁶PARASIZ; **A.g.e.**, s.128.

¹¹⁷PARASIZ; **A.g.e.**, s.129.

bankacılık hizmeti veren ATM makineleri ve kredi kartları olmak üzere, EFT sistemi. SWIFT ve otomatik kasa makineleri kullanıma girmiştir. Bununla birlikte bankacılık hizmetlerinin kişisel bilgisayarlarla (personel computer) gerçekleştirilebildiği ev bankacılığı kavramı gündeme girmiştir. Bunlar arasında kredi kartları sisteminin, özel yasal düzenlemelere sahip olmaması zaman zaman sorun yaratmaktadır¹¹⁸.

Böyle teknolojik imkanlar kullanılarak gerçekleştirilen swap, forward, option gibi risk yönetim ürünleri ile leasing, factoring ve forfaiting gibi finansal hizmetler, dünya finans piyasalarında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır¹¹⁹. Türkiye’de sözkonusu mali tekniklerin uygulanması için mevzuatla ilgili yeni düzenlemeler getirilmiştir. Fakat ekonomik istikrarsızlıklar ve kurumsal alt yapının henüz tam olarak oluşturulamaması nedeniyle bu uygulamalarda aksaklıklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle vadeli döviz piyasalarına getirilen sınırlamalar, vadeli döviz işlemleri maliyetlerinin yüksek olması, bankacılık sektörünü bu alanda çekimser kılmaktadır. Bu nedenle ülkemizde leasing ve factoring işlemleri yaygınlaşmaya başlamakla birlikte, swap, futures ve options piyasaları henüz işlerlik kazanamamıştır.

Türk bankacılık sektörünün bir diğer sorunu bankaların yayınlanan mali tablolarının tam şeffaflığının henüz sağlanamamış olmasıdır. Özellikle bazı bankalarda yayınlanan ve dış denetim sonucu elde edilen mali tablolar arasında büyük farklılıklar olabilmektedir. Buna bağlı olarak kamuoyu bankaların gerçek mali durumlarını tam olarak yansıtacak bilgi edinememektedir¹²⁰.

2.5. Sermaye Yetersizliği Sorunu

Türk bankacılığı açısından en önemli sorun sermayenin yetersiz oluşudur. Bu açıdan Türk bankacılık sektörünün rekabet gücü hem ulusal hem de uluslararası alanda yetersizdir. Yetersiz sermayenin güçlendirilmesi için ödenmiş sermayenin nakit girişi yoluyla artırılması ve kar dağıtım politikasının gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’deki bankacılık sektörünün özellikle son yıllarda sermaye

¹¹⁸BALAK-SEYMEN; A.g.e., s. 84.

¹¹⁹Özcan GÜVEN; AT ve Türkiye’de Bankacılık, Uyumla İlgili Sorunlar.

TÜSİAD Yayın No:T-88/12,120, 1988. İstanbul. s. 25

¹²⁰PARASIZ; A.g.e., s.133.

yetersizliği sorununa özkaynaklarını otofinansman şeklinde gelir yaratarak yaklaştığı görülmektedir. Nitekim 1990'dan itibaren bankaların bilançolarında açık pozisyonların giderek arttığı ve özkaynak takviyesinin belirli bir ölçüde açık pozisyonlardan elde edilen karlarla karşılandığı göze çarpmaktadır. 1994'de yaşanan kriz ile bankalar pozisyonlarını kapamak durumunda kalmışlardır¹²¹.

Türk bankaları, Avrupa bankaları ile karşılaştırıldığında hem aktif büyüklüklerinin hem de özsermayelerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Buna göre Türk bankaları, Avrupa bankaları ile rekabet gücünü çekmektedir. Rekabet ortamında güçlü olabilmek için bankaların birleşmesi ve böylece aktif ve sermaye yapılarını güçlendirmesi gerekecektir.

Ayrıca bankaların iştirakleri bazı sorunlar yaratmaktadır. Bunu önlemek için Bankalar Kanunu'nda yapılan düzenleme ile özkaynak-iştirak ilişkisinin %100'den %60'a indirilmesi öngörülmüştür.

2.6 GB'nin Türk Bankacılık Sektörü üzerine Muhtemel Etkileri

GB taraflar arasında, sadece sanayi mallarının serbest dolaşımını öngördüğünden, bir hizmet sektörü olan bankacılık sektörü GB'nin kapsamı dışındadır. Bu nedenle GB'nin sektör üzerinde dolaylı etkileri söz konusudur. Diğer yandan sektörün hizmet sektörü olarak ekonomi içindeki ağırlığı ve diğer sektörler ile olan ilişkisi düşünüldüğünde, GB'nin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri dolaylı olmakla birlikte önem arzeder.

GB'nin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri, kısa ve uzun dönem etkileri olarak incelenebilir. Kısa dönemde GB'nin ortaya çıkaracağı dezavantajlardan bankacılık kesiminin de etkilenmesi doğaldır. Ancak uzun dönemde GB'nin bankacılık sektörü üzerindeki etkisi olumlu yönde olacaktır.

Gerek ithalat gerekse ihracat yönüyle dış ticaret hacmindeki artışlar, bankaların dış ticaret işlemlerinin, dolayısıyla işlem hacimlerinin de artmasını sağlayacaktır. Bankalarca dış ticaret işlemlerinde geleneksel olarak yürütülen ödemeler, tahsilatlar, akreditifler ve teminat mektubu uygulamaları artacaktır. Bu durum Türk bankalarının Avrupa genelinde muhabir bankacılık hizmetlerini genişletmelerini gerekli kılacaktır. Türk bankalarının factoring,

¹²¹Ayhan ERTUĞRUL; "1994 Krizi Bankacılık Sektörü ve İhracat" *İşletme ve Finans*, Yıl:10, S.112, Temmuz 1995. s. 15

forfating, ihracat sigortası, ticaret danışmanlığı gibi konularda kendilerini geliştirmeleri gerekecektir.

GB'nin dış ticaret hacmi üzerindeki etkisi ile birlikte bankaların dış ticaretin finansmanındaki önemi artmıştır. Uzun vadeli sermaye hareketlerinin ve yabancı sermayenin teşvik edilmesi, GB'den beklenen olumlu etkilerin sağlanabilmesi için gereklidir. Kısa dönemde yabancı sermayede çok büyük bir artış beklenmemekle beraber, GB'nin gerek ekonomik gerekse sosyal ve demokratik açıdan Türkiye'yi AB'ye yaklaştırması, yabancı yatırımcıların da Türkiye'ye olan güvenlerini artıracak ve psikolojik açıdan kendilerini yakın hissetmelerini sağlayacaktır.

AB ile Türkiye arasında dış ticaret ilişkilerinin artması, AB üye ülke bankalarının Türkiye'ye gelmesi yönünde bir etki yaratacaktır.

GB'nin ardından bankaların karşılaşacakları rekabet ortamına ayak uydurabilmeleri için mali yapılarını güçlendirerek karlılıklarını ve verimliliklerini de arttırmaları gerekecektir.

Türk bankacılık sektörü, mevcut makroekonomik istikrarsızlıklar giderildiği takdirde, tüm sektörler içinde gerek kurumsal ve yasal alt yapısı itibariyle gerekse dinamik yapısıyla, GB'nin gerektirdiği koşullara ve AB normlarına en kolay ve en hızlı uyum sağlayabilecek sektör niteliğindedir.

SONUÇ

1980 sonrası uygulanan liberal politikalar çerçevesinde Türk bankacılık sektörü büyük gelişmeler kaydetmiştir. Ancak, AB'ye üye olmadan GB'ye üye olunması rekabet açısından AB bankacılık sektörüyle uyumu zorlaştıracaktır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu makroekonomik sorunlar bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemektedir. Sorunların çözülmesi ve yasal düzenlemelerin desteğiyle Türk bankacılığının Topluluk bankacılığına uyumu gerçekleşecek ve rekabet gücü artacaktır.

538 sayılı KHK yasal açıdan Türk bankacılık sektörünü Topluluk bankacılığına büyük ölçüde yaklaştırmıştır. Ancak tam üyelik gerçekleşmeden eksikliklerin yeterince giderilebilmesi mümkün görünmemektedir.

Sermaye yetersizliği, yüksek maliyetler, sunulan enstrümanların çeşidi, karlılık ve verimlilik gibi konularda ülkemiz henüz AB ile rekabet edebilecek düzeye erişememiştir. Türk bankalarının AB bankaları ile rekabet edebilme gücünü arttırabilmeleri için yüksek işletme maliyetleri en aza indirilmelidir. Bunun için işlem hacmi düşük, verimsiz şubeler kapatılmalı ve personel sayısında indirim gidilmelidir. Ayrıca kredi faiz oranları ve sunulan kaynakların maliyeti düşürülmelidir. Bunun için mevduat karşılık oranları ve disponibilitate oranları indirilmelidir. Banka ve Sigorta Muamele Vergisi oranı en az düzeyde tutulmalıdır.

Türkiye'de tasarruf aracı olarak önemini koruyan mevduatın yapısı kısa vadeden uzun vadeye kaydırılmalı ve böylece bankaların kısa dönemli likidite sorunu çözülmeye çalışılmalıdır. Ayrıca vadesiz tasarruf mevduatı bankalarda toplanarak kredi maliyetleri düşürülmelidir.

Türk bankacılık sektörünün rekabet edebilme gücü açısından sermaye yapılarının güçlendirilmesi bir zorunluluktur. Bunun için sermayenin artırılması ve sermaye yeterliliği esaslarının yerine getirilmesi son derece önemlidir. Sermaye yeterliliği standart rasyosu tüm bankalar için 1997 yılı itibarıyla %12.62 olarak belirtilmiştir. Ancak bankaların sermaye yapılarının ve müşteri gruplarının farklılığından dolayı bankalar değişik riskler

taşımaktadır. Bu nedenle sermaye yeterliliği oranının her banka için farklı şekil ve oranlarda belirlenmesi daha doğru olacaktır.

Türk bankacılık sektörünün sermaye yapısının zayıf oluşu nedeniyle AB bankacılık sektörü ile rekabet gücünün yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Ancak küçük bankaların birleşme yoluna gitmesi ile mali piyasalardaki gücün kısmen artacağını söyleyebiliriz. Aksi halde Türk bankacılık sektörünün bölgesel bankacılık faaliyetleri dışına çıkması mümkün değildir. AB piyasalarına girişte sadece birleşmeler değil, satın almalar yolu ile de ölçekler genişletilerek rekabet gücü arttırılmaya çalışılmalıdır. Kamu bankalarının aktif karlılığının negatif oluşu Türk ekonomisi üzerinde bir yük teşkil etmektedir. Türk bankacılık sektöründe %35 gibi çok yüksek bir paya sahip olan verimsiz ve hantal kamu bankaları süratle özelleştirilmelidir.

Özel finans kurumlarının topladıkları kaynaklar üzerinden karşılık ayırmaması ve resmi mevduatın kamu bankalarına kamu bankalarına yatırılma zorunluluğu Türk bankacılık sektörünün kendi içinde de haksız rekabete yol açmaktadır. Bu durumun düzeltilmesi sektörün lehine bir gelişme olacaktır. Bunların yanı sıra sektöre girişler kadar çıkışların da serbest olması sektörde tam rekabet koşullarının oluşması açısından önemlidir. Batık bankaların kamu bankaları tarafından satın alınması yerine sektörden çekilmeleri daha uygundur. Böylece bankalar riskli yatırımlara girerken daha rasyonel davranmak zorunda kalacaklardır.

Türk banka sektörü rekabet gücünü arttırabilmek için geleneksel bankacılık yapısından kurtulup, her türlü hizmeti sunan universal bankacılık yapısına kavuşmalıdır. Diğer yandan mali piyasaların entegrasyonunu sağlamak için, bankacılık sektörü ile para ve sermaye piyasaları birbirine yaklaştırılmalıdır. AB'deki banka ve sigorta kurumlarının işbirliği, Türk mali sisteminde de sağlanmalıdır. Bu hizmetlerin sağlanmasıyla Türk bankacılık sektörü gerçek anlamda evrensel bir niteliğe bürünecektir. Bankacılıkla ilgili yasal düzenlemeler büyük ölçüde tamamlanmış olmakla beraber vadesinde ödenmeyen kredilerle ilgili yasaların daha iyi işler hale gelmesi için ek düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Türkiye'de bankaların birçok denetim organı tarafından denetlenmesi hem maliyetleri arttırmış hem de denetimi rasyonel olmaktan çıkarmıştır.

Kalite ve verimlilikte artış sağlanabilmesi için insan kaynaklarına gerekli yatırım yapılmalıdır. İstihdam edilecek personel daha iyi eğitilmeli ayrıca AB bankaları ile işbirliğine gidilerek kalifiye personel yetiştirilmelidir.

Oluşan kamu açıkları ve yüksek enflasyonun giderilerek, fiyat, faiz ve kur dengesinin sağlanması sonucunda bankaların yüksek faiz baskısından kurtulması sağlanacaktır.

Sonuç olarak ekonominin genelinde oluşan dengesizliklerin giderilmesi ve istikrarlı bir yapıya kavuşması için AB'nin makroekonomik kriterlerine uyum sağlanmalı ve bankacılık sektörü ile birlikte tüm sektörlerin rekabet gücü artırılmalıdır.

EK: 1 31.12.1997 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması

Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler (Milyar TL)	Toplam Krediler (Milyar TL)	Toplam Mevduat (Milyar TL)	Toplam Özkaynaklar (Milyar TL)	Odenmiş Sermaye (Milyar TL)	Net Dönem Karı (Milyar TL)	Nazım Hesaplar (Milyar TL)	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1 Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası	1863	3.168.736	1.756.880	2.432.313	157.492	100.000	10.625	912.864	1.267	33.343
2 Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	1.533.523	402.643	1.142.281	90.437	60.716	6.650	346.703	784	14.447
3 Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	1.349.131	641.889	924.504	111.294	50.664	81.124	921.719	823	15.001
4 Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	1.240.475	641.648	901.536	99.204	60.066	61.708	1.033.121	378	9.917
5 Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	1.192.703	592.186	514.690	67.871	40.000	60.206	1.627.979	181	5.179
6 Akbank T.A.Ş.	1947	1.169.556	438.909	749.964	111.111	50.000	89.818	338.364	507	7.620
7 Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	990.665	494.981	702.177	38.876	25.000	40.194	634.890	331	9.375
8 Türkiye Emlak Bankası A.Ş.	1988	987.000	396.883	715.379	49.587	21.177	-12.278	568.215	405	10.331
9 Pamukbank T.A.Ş.	1955	788.976	488.896	634.911	70.201	30.000	13.445	506.754	170	4.809
10 Türk Eximbank	1987	540.596	489.162	0	58.192	47.500	12.350	213.673	3	341
11 Demirbank T.A.Ş.	1953	429.881	137.686	282.085	20.197	16.500	18.835	712.685	72	1.603
12 Interbank A.Ş.	1888	392.250	181.024	302.040	17.178	15.000	2.362	179.006	30	1.107
13 Koçbank A.Ş.	1986	350.731	130.777	211.610	21.643	16.000	15.343	1.305.932	56	2.096
14 Toprakbank A.Ş.	1992	348.308	138.477	235.748	15.698	12.500	10.403	393.348	117	2.479
15 Osmanlı Bankası A.Ş.	1863	301.408	102.725	182.848	20.459	15.000	12.649	538.432	69	1.985
16 Eskişehir Bankası T.A.Ş.	1927	297.405	129.363	242.664	17.382	12.500	4.029	277.124	84	2.070
17 Türkiye Tütüncüler Bankası Yaşarbank A.Ş.	1924	288.345	168.079	237.262	18.274	15.955	3.457	497.565	85	1.609
18 Finans Bank A.Ş.	1987	275.669	82.318	142.308	18.853	15.000	16.729	707.518	40	989
19 Türk Ticaret Bankası A.Ş.	1913	252.369	69.051	237.752	-4.957	120.000	-65.924	1.068.757	274	4.531
20 Sümerbank A.Ş.	1933	231.585	71.196	203.396	12.798	7.000	2.265	177.705	85	1.392
21 Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.	1928	229.821	104.351	208.672	9.324	5.500	545	23.270	150	1.296
22 İktisat Bankası T.A.Ş.	1927	222.776	78.643	131.079	17.380	10.000	8.524	332.942	29	1.007
23 Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş.	1987	218.774	37.223	23.193	12.990	10.000	7.104	329.698	6	335
24 Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	190.942	75.468	106.756	7.341	5.500	5.125	235.313	33	1.061
25 Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.	1964	161.470	72.589	77.875	11.409	8.500	6.671	288.550	50	1.309
26 Egebank A.Ş.	1928	154.634	70.573	129.635	9.690	8.000	5.207	74.501	60	1.123
27 İller Bankası	1933	146.850	95.825	0	25.118	19.996	12.560	11.407	1	3.126
28 Şekerbank T.A.Ş.	1953	133.640	79.823	106.712	12.448	4.000	2.086	115.950	208	3.241
29 Citibank N.A.	1981	132.545	40.798	66.517	11.466	10.445	5.539	451.908	5	414
30 Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	119.579	55.136	0	6.894	5.000	4.360	59.562	3	365
31 Kentbank A.Ş.	1992	117.920	67.674	87.656	6.894	6.000	3.002	159.258	52	1.167
32 Tekstil Bankası A.Ş.	1986	110.906	55.217	57.218	4.671	3.400	4.352	231.553	24	823
33 Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1975	103.729	22.107	0	18.824	14.964	-5.474	14.493	6	890
34 Alternatif Bank A.Ş.	1991	96.333	29.150	46.011	4.507	3.240	1.537	212.065	14	413
35 Bank Ekspres A.Ş.	1992	94.773	39.179	68.149	5.858	5.000	3.907	176.550	18	517
36 Yurt Ticaret ve Kredi Bankası A.Ş.	1993	78.758	44.776	66.679	4.194	4.000	666	8.380	24	434

Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler (Milyar TL)	Toplam Krediler (Milyar TL)	Toplam Mevduat (Milyar TL)	Toplam Özkaynaklar (Milyar TL)	Odenmiş Sermaye (Milyar TL)	Net Dönem Karı (Milyar TL)	Nazım Hesaplar (Milyar TL)	Şube Sayısı	Personel Sayısı
37 Ege Giyim Sanayicileri Bankası A.Ş.	1995	64.002	36.706	36.851	4.714	4.400	1.507	108.607	31	754
38 The Chase Manhattan Bank	1984	63.930	2.171	21.827	1.500	1.349	5.342	386.894	2	83
39 Bank Kapital Türk A.Ş.	1991	63.375	21.099	37.626	4.330	4.000	1.367	130.970	15	431
40 Westdeutsche Landesbank Girozentrale	1990	60.022	22.837	7.480	1.821	1.694	1.024	82.694	2	104
41 Sınai Yatırım Bankası A.Ş.	1963	58.110	40.598	0	3.618	2.500	2.177	10.366	1	131
42 Midland Bank A.Ş.	1990	56.698	21.302	14.538	3.298	1.540	2.803	485.293	1	46
43 Milli Aydın Bankası T.A.Ş.	1913	51.275	31.409	41.427	2.379	1.500	1.387	37.860	44	744
44 Oyak Bank A.Ş.	1984	48.963	24.948	15.528	6.405	5.578	4.898	26.920	8	245
45 Soci�t� G�n�rale (SA)	1989	48.209	5.362	336	993	911	1.971	184.442	1	53
46 Türk Sakura Bank A.Ş.	1985	45.240	5.874	16.144	852	125	812	76.854	2	74
47 Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	45.181	11.981	33.180	3.013	2.500	431	39.428	6	247
48 Abn Amro Bank N.V.	1921	40.569	11.808	6.186	3.422	3.170	3.085	171.630	1	91
49 Ulusal Bank T.A.Ş.	1985	37.677	975	31.927	2.164	2.000	2.375	85.242	1	143
50 Bnp-Ak Dresdner Bank A.Ş.	1985	32.997	4.519	19.254	3.196	2.750	1.649	32.701	2	82
51 Bankers Trust A.Ş.	1988	31.835	2.024	0	2.487	810	777	156.325	1	27
52 Denizbank A.Ş.	1997	20.968	5.139	9.964	4.000	4.000	465	14.945	13	324
53 Turkish Bank A.Ş.	1982	17.900	3.226	15.280	1.014	673	119	6.638	15	248
54 Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası A.Ş.	1989	17.684	5.301	0	2.616	2.000	1.527	14.618	1	52
55 AnadoluBank A.Ş.	1997	17.151	2.025	13.901	2.000	2.000	528	4.274	3	66
56 Etibank A.Ş.	1935	17.065	2.172	9.503	4.295	2.300	-2.260	5.380	128	1.722
57 Adabank A.Ş.	1985	16.305	2.701	14.168	1.555	1.062	74	2.145	60	467
58 Sitebank A.Ş.	1991	12.135	914	8.459	1.840	1.500	659	10.364	7	178
59 ING Bank N.V.	1997	9.872	247	4.456	3.014	3.014	1.348	5.278	1	32
60 Bayındırbank A.Ş.	1958	8.331	3.088	6.831	-909	550	-1.978	8.402	6	114
61 Indosuez Euro Türk Merchant Bank A.Ş.	1990	7.575	4.624	0	910	450	108	6.162	1	27
62 Banca di Roma S.P.A.	1911	7.550	4.071	3.015	672	787	527	2.183	2	66
63 Bank Mellat	1982	6.753	1.474	3.210	535	421	461	1.051	3	50
64 M.N.G. Bank A.Ş.	1991	6.433	1.509	643	2.825	1.625	819	1.235	7	150
65 IMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1996	5.366	2.258	0	1.395	1.050	1.739	6.244	1	206
66 Taib Yatırım Bank A.Ş.	1987	5.258	2.157	0	233	188	13	1.617	2	33
67 Credit Lyonnais Turkey	1988	4.349	579	2.031	197	219	3	6.056	1	40
68 Birleşik Yatırım Bankası A.Ş.	1989	3.105	2.483	0	275	500	-121	6.347	1	6
69 Park Yatırım Bankası A.Ş.	1992	2.804	883	0	1.068	1.000	92	830	2	35
70 Kıbrıs Kredi Bankası Ltd.	1989	510	57	106	302	300	25	49	1	26
71 Habib Bank Limited	1983	303	4	70	175	50	4	72	1	15
72 Tat Yatırım Bankası A.Ş.	1992	282	63	0	188	200	-37	59	1	7
Toplam		19.378.544	8.811.893	12.545.561	1.253.190	912.839	485.421	17.807.929	6.819	154.864

KAYNAKÇA

ADA Zeynep; Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri. DPT Uzmanlık Tezi, Ocak 1992. Ankara

ABAÇ Selçuk; Para Teorisinde Faiz Oranları ve Türkiye’de Uygulama. 1980. İstanbul

AKGÜÇ Öztin; Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler. TBB Yayını, Yayın no: 71, 1975. Ankara.

AKINCI Ahmet; İktisatta Yatırım Davranışı ve Türkiye’de Özel Sektör Yatırımlarını Etkileyen Faktörler. TKB Uzmanlık Tezi, 1993. Ankara.

AKYÜZ Yılmaz; “Faiz ve Enflasyon”. Yapıt Dergisi. 1984. İstanbul.

ALPARSLAN Melike- ZÜBEYİROĞLU Gülgün; “Avrupa Birliğine Üye Ülkelerde Bankacılığın Kurumsal Yapısı”.BANKACILAR 13

BALAK Deniz- SEYMEN Dilek; Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği’nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri. TBB Yayını,1996. İstanbul.

BARUTÇU Hikmet; Türk Sanayiinin Finansman Yapısı ve Kaynak Sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1989. Ankara.

BERKSOY Taner- DOĞRUEL S. ; Kamu İç Borçlanmasının Kamu Dışı Kesimler İçin Kullanılabilir Kaynaklar Üzerindeki Etkisi. İTO Yayını, 1988. İstanbul.

BLAKE David; Financial Market Analysis. Mc Graw Hill, 1990. London.

ÇELEBİCAN Gürkan; “Bankacılık Sistemi, Yapısı, Sorunları ve Çözüm Yolları”. II. Türkiye İktisat Kongresi, VII. İç Ticaret ve Hizmetler Komisyonu Tebliğleri, DPT Yayınları, Yayın no:1783, 1981. Ankara.

KARABIYIK Lale Erdem; "AB ile Entegrasyonda Türk Bankacılık Sektörünün Uyumunu". **Uzman Gözüyle Bankacılık**. Yıl:5, Sayı:20, 1998. Ankara.

KARLUK Rıdvan; **Türkiye Ekonomisi**. Beta Yayınları, 1996. İstanbul.
ÖÇAL Tezer; "Bankacılık Sektörü" Türkiye Ekonomisi "Sektörel Gelişmeler", Türkiye Ekonomisi Kurumu, 1992. Ankara.

ÖÇAL Tezer- ÇOLAK Ö. Faruk; **Para Banka**. İmge Yayınevi, Ankara.

PARASIZ İlker; **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. Ezgi Kitabevi, 1994. Bursa.

PEKKAYA Semra; **Türk Mali Sisteminin İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi**. Haziran 1994. Ankara.

SEVAL Belkıs; **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**. Muhasebe Enstitüsü Yayını, 1990. Ankara.

ŞAHİNKAYA Serdar; **Mali Piyasalar- Yatırımlar ve Yatırımların Finansmanında Mali Piyasalar:1980-1987 Dönemi Türkiye Örneği**, TKB Uzmanlık Tezi, 1989. Ankara.

ŞIKLAR İlyas; **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik İstikrar**. Anadolu Üniversitesi, Doktora Tezi. 1991. Eskişehir.

TEZEL Yahya S.; **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**. Yurt Yayıncılık, 1986. Ankara.

TÖRE Nahit; **Avrupa Birliği'nde Sermaye Hareketleri ve Mali Hizmetlere İlişkin Düzenlemeler**. AB El Kitabı, TCMB, 1995. Ankara.

YAŞAR Erhan; "1993'de Bankacılık Sektörüne Genel Bir Bakış". Bankacılar 11, Nisan 1993.

ZARAKOLU Avni; **Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**. TBB Yayını, Yayın no:61, 1974. Ankara.

ÇETİNEL Sedef; Türkiye’de Faiz Politikaları Uygulamalar ve Etkileri (1980-1990) TKB Uzmanlık Tezi, 1992. Ankara.

ÇEVİK Seyfullah; “1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü- Yapısal Değişiklikleri ve AT’na Uyum İmkanları”, G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, 1992.Ankara.

ÇIKRIKÇI Mustafa; Türk Bankacılık Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme. MPM Yayını, No:24, 1990. Ankara.

ERDEM Mehmet Şükrü; Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi: Sorunlar ve Öneriler. 1993. Ankara.

EKREN Nazım- ULUDAĞ İlhan; Avrupa Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi: Karşılaştırmalı Analitik Bir Değerlendirme. TBB Yayını, 1993. Ankara.

ERSEL Hasan; Sermaye Piyasasının Kaynak Dağıtımında Rolü ve Türkiye’deki Gelişmelere Bir Genel Bakış. SPK Eğitim Programı Notları. 1988. Ankara.

ERSEL Hasan, SAK Güven; “Public Borrowing and The Development of Financial Markets in Turkey “The Interrelationship Between Money and Capital Markets”. Proceeding of The OECD- CMB Conferance, August 16-21, 1987.Bursa/Turkey.

ERTUĞRUL Ayhan; “1994 Krizi Bankacılık Sektörü ve İhracat” İşletme ve Finans. Yıl:10,Sayı:112, Temmuz. 1995.

EUROPEAN COMMISSION; “Credit Institutions”. EC Panorama. 1994

GÖKTAN Hasan Basri; “Türk Bankacılığı’nın Güncel Sorunları”. Bankacılık Dergisi, Yıl:2, Sayı:6, Haziran. 1994.

GÜRLESEL Can Fuat; Avrupa İç Pazarı 1992 ve TBS Sorunlar ve Çözüm Önerileri. TBB Yayını, 1993. Ankara.

KABA Yasemin; Türk Bankacılık Sistemi ve Kalkınma Yatırım Bankaları Grubunun Karşılaştırmalı Kaynak Kullanım Analizleri. (1980-1988) TKB Uzmanlık Tezi, 1990. Ankara.

BANKACILAR9; Yıl:3, Sayı:9, Temmuz 1992. Ankara.

BANKACILAR12; Yıl:4, Sayı:12 , Temmuz 1993. Ankara.

BANKALARIMIZ 1997. Türkiye Bankalar Birliği, Mayıs 1998. İstanbul.

BANKALAR KANUNU (538 Sayılı KHK ile Değişik Şekli), 18.Basım, TBB. 1998.

Commission of The European Communities: A Common Market for Services Current Status. 1992. **Brussels**.

IMF; World Economic Outlook., May 1997.

OECD; Structure of The Financial System. 1995.

TBB; 40 Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi "1958-97". Ekim 1998. İstanbul

TMB; Yıllık Rapor 1980. 1981. Ankara.

TMB; Yıllık Rapor 1994. 1995. Ankara.

TÜSİAD; Mali Aracı Kuruluşlar; TÜSİAD Yayınları no:76, 1982. İstanbul.

Undersecretariat of Treasury; Main Indicators of The Turkish Financial System. September 1996. Ankara.